

Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

„Tout comprendre c'est tout pardonner“.
Gesto (Dunajskega) „Zvona“.

I.

il je lep pomladanski dan lanskega leta, poln življenja, a tudi tiste nepopisne sanjivosti, ki se ulega na vso živečo naravo in pride ter odide z božajočim vetrčkom, dišečim napol še od kopnega snega, napol od vzklijajočih cvetk. — Sedel sem ob dolgi, zeleni mizi v velikanski bralni sobi „Kraljeve knjižnice“ v Berlinu. Okna so bila po dolgi zimi prvokrat odprta — in stotina marljivih bralcev? Z menoj vred so obračali oči in naočnike proti koščku modrega neba in vršičkom zelenih nasadov, ki so nekoliko prikrivali edini zimski razgledni predmet: pusto poslopje dvorne opere berlinske. — Tam v operi umetno in umetniško življenje, zunaj okrog kos pravega življenja, tam daleč in še dalje pa moje, naše, vaše življenje, ondi, kjer je moja domovina!

Med knjigami sedim. Mari ni v njih življenja? Če sem kdaj o tem dvomil, oprostite mi, vi viteški folijanti, ve ponosne matrone v veliki osmerki, vi pisani otročiči v dvanajsterki in ve koketne elzevirke — oprostite mi, prijatelji in prijateljice, zvesti in zveste, tolažniki in učitelji meni in milijonom, tolažnice, ponos in skrb tudi porednemu milijončku tam na jugu, milijončku Slovencev! — „Knjiga življenja“, to nam je priljubljena fraza; res: življenje je knjiga, a tudi knjige so življenje! Knjige dajejo življenju največjo vrednost: večnost, kolikor more človek sam, končno bitje, in plod njegovega dela doseči večnost in kolikor pojem življenja ne izključuje večnosti.

Zamislil sem se in s spoštovanjem mi je premerilo oko velikanske sklade knjig ob stenah visoko gori proti stropu. — Ti ljudstvo, ki se spodaj pod knjižnico po širokem asfaltu dreviš, da bi ujelo trenutek, in vi sključeni možje in nič manj sključene dame, ki sedite tu ob meni, in jaz sam — kaj smo mi nasproti najmanjši

knjižici v tem skladu knjig? Mi pridemo in gremo in ni nas več in ne bo nas več! Knjige pa bodo ostale, ko bodo prišli in odšli naši potomci. Zato pa polagajmo samega sebe v knjige, da bomo živeli z njimi! Ti narod, ki hočeš živeti, ne vpij, ne kriči, češ, krik in vik ti kaže, oj širni svet, da jaz — narod, le pogledajte me! — še živim: ampak mirno in pazno zabeležuj v knjige, da živiš in kako živiš, ter črpaj iz živih knjig tudi zase novega življenja; tako boš živel do skrajne meje pozemskega življenja; kajti s svojo životvorno močjo boš pripravljaj vnukom zakladnico, tako da bodo, živeč ob njenem bogastvu, strnili svoje življenje s tvojim in je podaljšali, povekovečili.

Vtopil sem se v svoje misli tako, da sem si s popolno resnostjo zastavil sicer kuriozno vprašanje: „Kateri narodi pač svedočijo v tej knjižnici, da živijo?“ Vstal sem in sem hodil dolgo, dolgo ob stenah, motreč te nepretrgane vrste knjig v jezikih mladane celega sveta, in sem iskal in iskal. — Ali ni nič? Čutil sem se majhnega, potrtega. Že sem šel mimo Grkov in Rimljanov — srečna naroda, izumrla sta, ali umrla nista in ne bosta nikoli, vsaj tako dolgo ne, kakor daleč sega človeški „nikoli“. — — Toda glej! Tam stoji debela knjiga; naš rojak Miklošič? Res! Toda ne Miklošič, ampak Miklosich in njegova dva velika slovarja, staroslovenski in etimološki... Nekaj je le! Tudi tukaj živimo Slovenci, seveda le za tiste, ki vedo, da je bil Miklosich — Slovenec. — Sicer pogledjmo še tam na koncu stene pri vratih! Dve knjigi v obliki slovarja s črnim hrbtom in zlatimi črkami? Bodi mi pozdravljen, Pleteršnikov slovar! Zdaj sem začutil, da mi teče v žilah kri — s pravo ljubeznijo vzamem knjigi v roke. Ko ju zopet uvrstim, sem meril s ponosom njune sosede, same ročne slovarje raznih, tudi slovanskih jezikov; odlikoval se je med njimi v vsakem oziru Pleteršnikov!

„Še živimo,“ je zavriskalo v meni. Baš sem se hotel vrniti na svoj prostor, kar stopi v omenjeni kot moj znanec, ljubeznivi profesor za primerjajoče jezikoslovje na berlinskem vseučilišču, Viljem Schulze, še mlad, ali učenjak-jezikoslovec prve vrste. Poda mi desnico, z levico pa prime prvi zvezek — Pleteršnikovega slovarja, kažoč mi ga smehljaje; govorila sva namreč bila že prej včasi o slovenščini. „Jako dober slovar je to,“ mi pravi; „jaz ga zdaj precej rabim, ker se hočem — poljščino in ruščino znam dobro — še natančneje naučiti jugoslovanskih narečij, zlasti vaše zanimive slovenščine. Zdaj čitam neki letnik časopisa z naslovom „Ljubljanski Zvon“. Ali mi ga priporočate?“ — „Ni ga boljšega pripomočka, če hočete

spoznati slovenski živelj in slovenski jezik, nego prav ta list,“ pravim jaz nato; „izhaja že četrto stoletja in je zasledoval vsa leta pazno vse duševno, seveda v prvi vrsti — literarno gibanje Slovencev; dobival je redno prispevkov od najboljših slovenskih pisateljev, ki jim je bil često obenem edini prostor, kamor se lahko brez prigovora zasajali svoje plodove. Baš vsled tega je vplival tako na vso generacijo, da se sme **preteklo četrto stoletje** z vso pravico imenovati **doba „Ljubljanskega Zvona“!** Če se more dandanes govoriti res o modernem slovenskem slovstvu, je to postalo mogoče le po živih zgledih in resnih stvarnih naukih „Ljublj. Zvona“.“

Pozneje mi je prof. Schulze povedal, da si je pri svojem knjigotržcu v Lipskem naročil nekaj novih „Zvonov“. — —

Sploh lahko rečemo: kjer se je doslej znalo kaj več o Slovencih, tam je znan „Ljublj. Zvon“, pri nas doma pa je on, odkar pomni mlajša in moška generacija, v središču literarnega življenja. Imel je prijateljev in neprijateljev — o obojih bomo govorili pozneje obširneje — ali da je v njem velika življenska moč, kažejo zelo pomembni slučajji, ki se niso primerili kar tako po naključju, dasi bi morda kdo tako sodil.

Že v prvem letniku (1881.) nahajamo med sotrudniki „Zbašnika Fr., pravnika v Ljubljani“, danes je dr. Zbašnik „Zvonov“ urednik in dela z vso vnemo za to, da mu pridobi poleg mlajših zopet tudi starejših izkušenih moči; marsikaj se mu je že posrečilo.

Poseben čut spoštovanja in veselja pač navdaja letos vsakega, ki je izvedel, da se letos zopet oglasi prof. Trdina v „Zvonu“, kjer ga je občinstvo prva leta tako rado iskalo in s takim veseljem našlo. — Le vpoštevajmo, kar je pisal podlistkar „Slov. Naroda“ pred 25 leti, v soboto, dne 17. decembra leta 1881. (štev. 287.): „Osobito veseli me, da se je duhoviti naš prof. Trdina po več nego dvajsetletnem molčanju v „Ljublj. Zvonu“ zopet oglašil. On piše krasen jezik, zna lepo pripovedovati in to, kar pripoveduje, ima stalno vrednost za raziskavanje misli in nazorov našega naroda. Vse, kar piše on, bere se s pravo slastjo.“ — No, res! Bere se in poslušaja se s slastjo pri olikancih in v preprosti družbi. — Pred petnajstimi leti sem čital v kmetski družbi v nedeljo popoldne nekatere izmed njegovih bajk — to so prikimavali grčavi gospodarji, pozabivši na pipo, in poslušale modre mamice, čudeč se neverjetnim „storijam“! Ne zabimo mi, ki smo še mladi, ali vsaj mlajši, da je ta krepkoživčni pisatelj zdaj star — štiri več nego sedemdeset let,

in učimo se pri njem vsaj železne vztrajnosti in doslednosti — le žal, da se talenta ne moremo učiti!

Še drug tak mož, prav poseben tip med našimi pisatelji, je naveden že leta 1881. in zopet leta 1905. med sotrudniki Zvonovimi, rojen pripovedač, poosebljena prirodnost brez vsakega koketovanja, preprost in se nikomur vsiljujoč, ali obdarjen s finejšim čutom za večno naravo in njeno življenje ter tajno poezijo, nego ga dobiš pri tej in tej protokolovani firmi za poezijo, pri marsikaterem pesniku po poklicu. To je naš dr. H. Dolenc. S svojimi šestnajstimi ali osemnajstimi leti morda še nismo imeli pravega užitka ob njegovih spisih; v tej dobi nam segajo v srce novelice, bridke in mehke, ter burni romani, a pozneje, ko malo spoznamo svet in se zavedamo, da je v njem mnogo lepega in mičnega, česar pa ne znamo videti in slišati, tedaj bomo ob mirnem večernem času prisedli k temu ljubitelju in ljubljencu prirode in bomo z umirovljenim srcem poslušali, kaj nam ve on povedati o gospodarstvu in gospodarjih v njenem kraljestvu. Kakor Trdino, ga je pohvalil že pred petindvajsetimi leti isti podlistek „Sl. Naroda“; kar je veljalo tedaj, velja še zdaj: že rodoljubna hvaležnost zahteva, da ponovimo ondotne besede, ki se tičejo prvega letnika: „Posebne omembe vredni zde se mi tudi dr. Dolenca „Spomini o cerkniškem jezeru“, katere je gotovo vsak prijatelj lepe prirode z veseljem prebiral. Dr. D. zna pripovedovati in to, kar je videl ali prebil, tako plastično opisovati, da bralec vse živo in resnično vidi pred svojimi očmi. Pravijo, da je dr. D. velik Nimrod pred Bogom, a letos nam je samo pripovedoval, kako je race in kragulje streljal ter ribe lovil; kaj pa, ko bi nam prihodnje leto opisal, če se je že kdaj z medvedom srečal in kaj sta se zmenila? Taki spisi imajo dvojno dobro stran; prijetno nas zabavajo ter nas uče domovino našo in prebivalce njene spoznavati.“

Obširen roman dr. Tavčarja se nam nadalje obeta za tekoče leto. Kot „Emil Leon“ si je v (Dunajskem) „Zvonu“ postavil trajen spomenik, kot „dr. Tavčar Ivan, advokatorski kandidat v Ljubljani“ je naveden leta 1881. v „Imeniku gg. pisateljev, ki so spisali „Lj. Zvona“ I. letnik“. Da bi se le spomnil v dejanju časov, ko je bil še Emil Leon in soizdajatelj „Ljublj. Zvona“!

Dva pa, ki sta povijala v plenice „Ljublj. Zvon“, sta že odšla tja, od koder ni vrnitve. Prvi je Jurčič, ki je, kakor bomo slišali s svojo hitro odločitvijo skoraj siloma srečno končal porod „Ljublj. Zvona“; sam je umrl kmalu po tem porodu, a otrok se je razvijal

krepko in nekaj Jurčičevega se mu je poznalo vedno. — Drugi je Kersnik, že leta 1881. „c. kr. notar na Brdu“; nadaljeval je, kar je pričel Jurčič, in skrbno negoval malega otroka; hvaležni mu bodimo v imenu otroka!

Naposled — last not least — prvi in najvztrajnejši urednik „Ljublj. Zvona“, neutrudljivi pospeševatelj mladega lista in neumoren bodritelj in učitelj „Zvonovih“ sotrudnikov, Fr. Levec! Kot „c. kr. vel. realke profesor v Ljubljani“ zavzema 18. mesto v abecednem redu onih 46 sotrudnikov leta 1881. A kaj je on bil „Zvonu“, to se ne da na kratko povedati; zasledovali bomo še pozneje njegov vpliv, a že tu lahko pripomnimo, da bi „Ljublj. Zvona“ tiste prve letnike, ki so zbudili največ navdušenja in ki se k njim zateka še marsikdo, ozlovoljen vsled drevenja in vrvenja v novejši literaturi, z vso upravičenostjo smeli imenovati „Levčev Zvon“, kakor se imenuje (Dunajski) „Zvon“ — „Stritarjev“; glavna razlika je ta, da je Levec vidno stopal s svojim vplivom le malo v ospredje, a v notranjem ustroju je pazil na vsako žičico in je skrbno nadziral vsakega delavca in bil vedno na mestu. Zato bi bil baš deželni šolski nadzornik Levec poklican, da bi temeljito in za vse čase trdno poročal o nastanku in razvoju „Ljubljanskega Zvona“.

Ali za to še ni prišel čas. Preveč še tičimo v toku samem, da bi ga mogli in — ponekod — smeli že trajno zaježiti in naraslo lavo preiskovati. A za kratek čas se smemo in se skoraj moramo ozreti nazaj, da na kratko prebistrimo dosedanji pot, si zapomnimo važne postojanke in po njih umerimo nadaljnje potovanje. Tudi mi se bomo v nastopnem nekako le šetali, v razvedrilo in dramilo, ob važnih postojankah opazujoč, kako se je ulival „Zvon“, in poslušajoč njega don. Stopili bomo za trenotke nazaj v one čase, ki res leže mladini že daleč, ki jih pa še mnogi vidijo od blizu in si jih morda želijo videti še bliže . . . Saj hiti čas tako urno in prebrzo se poizgube njegove besede v vesoljni preteklosti, ki nam — gorje ali hvala Bogu? — vedno tepta po petah. Skušali bomo ujeti razne glasove teh bližnjih in vendar preteklih časov. Ne vseh! To bi nam bilo nemogoče; tudi ne preveč intimnih — te še pokriva in jih pokriva plašč ozirnosti. V poznejših letih pa, ko bodo postala srca trša nasproti osebam in stvarim, ki zdaj z nami še niso niti v razmerju ravnodušnosti, tedaj bodo literarnega zlata vredna n. pr. pisma, ki jih hrani Levec izza časa svojega urejevanja; v njih bo lep kos slovenske slovstvene zgodovine. A treba bo potrkatati tudi pri vseh poznejših „Zvonovih“ urednikih; brez takih prispevkov

je temeljita zgodovina naše moderne literature nemogoča.

Mi skušamo le malce pripravljati pot in smo že zadovoljni, če se le posreči markacija na važnih mestih. — Da bi si hoteli vsi „Zvonovi“ uredniki zabeležiti svoje spomine, ker se je sicer bati, da izginejo njim in zlasti da izginejo naši slovstveni zgodovini za vse čase v noč pozabnosti! — Ko sem posetil gospoda nadzornika Levca in ga prosil nekaj informacij, sem se kar čudil, koliko zanimivih podrobnosti mi je vedel v kratkem času povedati. Hvala mu za ljubeznivost! Pač so to zanj lepi spomini, a še lepši so za nas, da jih le izvemo! Nekaj je vztrepetalo v meni, ko sem videl, kako mladeniško se je ogrel ta izkušeni mož ob spominih na tisto dobo svojega literarnega vojskovodstva, in mi vsi bi se ogrevali še bolj! Torej, gospodje uredniki, prosimo . . . —

Z l. 1881. je nastopil naš narod v literaturi prvokrat z moškimi koraki, z letom 1881. in z „Ljublj. Zvonom“ se začenja resno naš novi vek, potem ko so ga, počenši z „Glasnikom“, oznanjevali in pripravljali vrli delavci, med njimi Stritar, Levstik, Jurčič, Kersnik, Erjavec, Levec — sama „Zvonu“ znana imena! Kot častna garda pa so nastopili ti in njih prijatelji leta 1881. v onem nemem „Imeniku“ l. letnika „Ljublj. Zvona“, domalega vsi poklicani, da zavzemajo tudi na zunaj častna mesta med nami. Imeli smo že priliko, se pečati z nekaterimi izmed njih, a tudi izmed ostalih so razni, katerih ime nas kar pozivlje, da jih omenimo ob tej slovesni priliki.

Prvi v abecednem redu je „Bezenšek Anton, gimn. prof. v Sredcu“. Kaj ne, kakor nalašč se je primerilo, da obhaja petindvajsetletnico svojega poučevanja v Bolgariji ob naši petindvajsetletnici? Ni ga pozabil „Zvon“ — glej zadnjo lansko številko — in tudi Bezenšek pač ni pozabil „Zvona“!

Zadnji sotrudnik v imeniku (št. 46) pa je označen le s črko „X“; a vsa Slovenija dandanes ve, da je ta „X“ naš Gregorčič, zvesti, mili Gregorčič, ki je moral nekdam pustiti nekaj, preveč srčne krvi za svoj „Zvon“; a tudi — Gregorčič obhaja baš zdaj svojo — šestdesetletnico. Pomembno za „Zvon“! Saj stoji na sploh prvi strani „Ljublj. Zvona“ Gregorčičeva pesem „Zvonu“, ki je ostala našemu „Zvonu“ program do petindvajsetletnice in bo — upajmo — ostala do njegove petdeset-, šestdesetletnice . . .

Pa dalje v „Imeniku“! Cimperman, pesnik mučenik, in Levstik, oba že spita večno spanje, a njiju duh še živi. — —

Št. 9? „Gorazd“! Kakor bi nekaj zarožljalo, se nam zdi ob tem imenu. Od Gorazda pa do Aškerca, kak korak! in pozneje kako trde stopinje! In Slovenija je moža — pesnika imela!

„Dr. Mencinger Janez, advokat v Kranju“ — sladil nam je ta Nemcigren, ali kakor se je pač preoblekel, mnogo bridko urico; upajmo, da se bo zdaj v Krškem vglobil z veseljem v ona živa leta, ko je negoval „Zvon“ in „Zvon“ njega!

Vedno delavni profesor Pleteršnik je tudi med sotrudniki (št. 24.) in „Štrekelj Karel, cand. prof. na Dunaju“ (št. 31.) se bo s profesorske stolice v Gradcu tudi spomnil svojih spisov v „Zvonu“. — Ign. Klemenčič, dolgoletni graški vseučiliški profesor, pa nas je že zapustil in tudi neizcrpljivi S. Rutar ter slavni Šubic Juri, a imamo še Ivana in z mirno vztrajnostjo tiho in plodno delujočega E. Laha, imamo še s posli obremenjenega F. Wiesthalerja in njega, ki nam je podaril slovenskega Miklošiča, Jos. Šumana, ter — finis coronat opus — imamo še praeceptorem illustrem Ivana Hribarja. —

Pa dveh sem pozabil? Vzor — duhovnika in vzor — človeka Tomo Zupana (št. 43) — kdo bi ga ne ljubil in spoštoval, da ga je le imel priliko količkaj spoznati? In drugi? Naj bo to pot zadnji, pa upamo in prosimo usodo, da nam da še več takih blagih idealistov, kakor je on, Ivan Resman, ki je vzgojil svojo ljubko „deco“ v naročju „Ljubljanskega Zvona“.

Taki možje so stali ob zibeli našega „Zvona“, ob njegovem I. letniku! Kakor tedaj, recimo tudi danes:

„Prelit je zvon . . . ,
s trakovi, venci ves obdan . . .
O, poj nam, zvon, le poj na glas,
čez mesto doni, trg in vas,
prijazno božaj nam uho
ter v dušo sezaj nam krepko —
Ti duh oživljaj, povzdiguaj,
srce nam blaži, navdušuj,
na delo čvrsto budi nas . . . !“

Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

II.

„Za nov lejt potice
še take ni blo!“

Vodnik.

1.

gotovih časih uživa slovstvo velikansko ceno; prisoja se mu večja vrednost nego vsakemu realnemu faktorju in slovstvo postane ne samo merilo kulture, ampak prav njena vsebina. — Dobro vemo, kako je zarentačil Schiller, čigar stolet-

nico smrti baš obhajamo, kot mlad trinogožerec nad svojim „tintenklecksendes Säculum“, tisti Schiller, ki mu je rojenica položila v zibel kaj odličen dar slovstvenosti. — V takih slovstvu ugodnih dobah postane ono središče teženj, cilj, za katerim se poganjajo mladi in na katerem se solnčijo v blesku slave stari. Takrat se kaj rado pripeti, da mnogi, pozabivši realni svet, ali ogrnejo širok plašč nezavestnega idealizma, ki ima kapuco zgoraj odprto proti zvezdam, ali pa se tako zaljubijo v svojo dosedanjo obleko, da je ali nikoli ne slečejo ali jo le krpajo in v skrajni sili kvečjemu nadomestijo z novo — prav tako, kakršna je bila prejšnja — to so nezavestni konservativci: oboji ostanejo zavestni in načelni ljubitelji slovstva in so prepričani, da le slovstvo s svojo velikansko močjo drži skupaj razpokline v tem ljubem svetu in človeštvu! Blagor jim, naj jih svet imenuje meglene, oziroma okorele romantike ali pa — kakor se imenujejo sami in so res — patriote! — Gorje pa tistim, ki si prisvajajo le opravo takih mož, a dajejo v tem kostumu iz zahrbtnih namenov od sebe glasove, kakor bi jim oprema ne bila kostum... Vendar leži za nas tudi v njih početju važno priznanje: da je slovstvo velikanska moč, naj se ta moč tudi pretirava.

V Nemcih je bila cela druga polovica XVIII. stoletja in prva tretjina XIX. stoletja skrajno slovstvena, sploh vsa doba novega humanizma in filantropizma. Značilen je za to dobo n. pr. Gleim, čigar ime se sicer malokrat sliši med občinstvom, dasi je pravi tip

literarnega samozadovoljnika, kakršnih pozna tudi naša slovstvena zgodovina. Navduševal se je za vsečloveško svobodo, a se čutil vprav blaženega pod gospostvom — Friederika Velikega. Kot kanonik v Halberstadtu dovolj udobno postlan in čuteč vedno zadovoljstvo s svojo usodo, je mislil, da morajo biti tudi vsi drugi ljudje s svojim zadovoljni. Zdela se mu je prava dolžnost patriota, da osrečuje državljane; sam preskrbljen z vsem potrebnim, pa ni imel zmisla za banalne, a vendar prve človeške interese; sestavljal je idealno vsečloveško državo, a hudo zameril vsakemu, ki se ni dobro počutil v kakršnikoli državi. Zlasti pa je bil trdno prepričan, da z more kak ugleden pisatelj i dvigniti pravo — ne samo literarno — revolucijo i uspešno zatreti vsako revolucijo. Zato ga je hudo peklo, da njegove besede niso nič izdale proti — francoski revoluciji, ki jo je žigosal z vsemi literarnimi sredstvi. (Prim. Kozłowski, „Euphorion“ 1904, stran 469.—70.)

Slovenci smo imeli tekom svoje zgodovine pač nekaj lokalnih uporov, ali do splošne revolucije še nas, ki smo baje „meški ko lipov les,“ ni mogel nikdo, tudi noben slovstvenik, pripraviti. Pa saj je tudi tako priletelo na našo mizo nekaj drobtinic od sadov — dobrih in slabih — raznih tujih revolucij . . . Svoje slovstvene čase pa smo imeli tudi mi, v obrokih!

* * *

V Egerjevi tiskarni v Ljubljani, na Poljanah hišna št. 3, je izšla v sredo, 4. prosinca leta 1797. prva številka prvega slovenskega lista. Po Zoisovi inicijativi je (gl. Vrhovnik „O stoletnici Vodnikovih „Lublankih Noviz“. V Ljubljani 1897) Vodnik svoje „tumpasto pero v štero posodil“ tiskarju in izšle so „Lublanske novice od vsih krajev celiga svejta. V lejtji 1797“. Kar je imenitno pogodil veseljak, narodnjak in pesnik Vodnik s svojo „uvodivno“ pesmijo, rekoč: ¹⁾

„Je kaša zavrela,
se terga kej nit,
moj sosed kaj dela,
sim barat že sit.

Al vumnosti jmajo
po svejti kej več,
al drujga kej znajo,
ko hruške sam' peč?“

po tem so vpraševali Slovenci še pozneje vsako leto in vprašujejo še zdaj; ali odgovora niso dobili vedno.

Š 4. prosincem leta 1797. se je začela borba, ki še dandanašnji ni končana, borba za slovenski narodni jezik kot sredstvo za

¹⁾ Moji citati bodo natisnjeni vedno z gajico.

pribavljanje celotne kulture, ne samo verstva, kakor je to bilo do tistega časa. Z letom 1797. se je postavil mejnik; izruvali so ga sicer, ko je vsled malega števila naročnikov Vodnik konec l. 1800. v zadnji številki javil: „V prihodnim lejo ne bodo krainske novice več ven dajane“, ali meja je ostala in se je vzdržala, dasi jo je zaraščalo grmovje leta in leta kljub večkratnemu trebljenju. — Z novim stoletjem se izprva sploh ni napovedala doba knjig, ampak doba smodnika, ognja in meča.

Vladi se tudi ni zdelo umestno, da se v takih časih kdo vtaplja v knjige in liste; zato je cesarski patent z dne 5. oktobra 1802. l. (veljaven od 1. jan. 1803) n. pr. iznova vpeljal kolkovino za časopise; po tej naredbi so morali vsi avstrijski časopisi plačevati po pol krajcarja kolkovine, če niso obsegali cele tiskane pole, po krajcarju pa vsi drugi večji listi. (Glej knjigo: „Časnikarstvo in naši časniki. Spisal... Stat nominis umbra. V Ljubljani 1884, str. 16. idd. To so „ponatisnjeni listki iz „Slov. Naroda“.) V soglasju s tedanjimi tendencami je tudi naredba, ki kaj nerada privoljuje, da bi se ustanovljale nove kavarne, „ker taki prostori zapeljujejo le v lenobo in razuzdanost ter zbujejo strasti do igre.“ — Ostre tiskovne naredbe so veljale vobče do leta 1848. Če nadalje vpoštevamo, kako so trpele slovenske pokrajine po Napoleonovih vojskah in koliko časa je trajalo, preden se je nekoliko dvignilo gmotno blagostanje narodovo, potem se pač ne bomo čudili, da do (Bleiweisovih) „Novic“ nismo dobili drugega časopisa.

A koliko križev in težav je imel tudi Bleiweis, preden so zagledale beli dan njegove „Kmetijske in rokodelske novice“! In ne bi ga bile zagledale, ko bi jih ne bila vzela v svoje okrilje „Kmetijska družba“, in še ta bi se bila najbrže poganjala brezuspešno, ko bi ji ne bil prišel na pomoč blag, imeniten mož. Družba, osnovana l. 1767., je ukrenila pač vsa leta marsikaj dobrega, ali najmanj je služila tistemu, ki mu je bila v prvi vrsti namenjena in potrebna, slovenskemu kmetu. Leta 1836. pa se je udeležil velikega zbora kmetijske družbe v Ljubljani nadvojvoda Ivan, ki je presenetil zbrano gospodo z grajo, očitajoč ji, „da ni navzočnega pri zboru tistega, za katerega je osnovana družba, da ni navzočnega kmeta“. In l. 1843. je iznova v istem zmislu opominjal družbene načelnike (Gl. Vrhovnik n. n. m. str. 38.—39.; Apih, Slovenci in 1848. leto str. 32.) ter istega leta so izšle „Novice“ in že v 4. številki je urednik „z veseljem na znanje dal, de se je zgodilo, kar smo vošili: namreč de so te novice ne samo v naši deželi, ampak tudi na Štajerskim,

Koroškim, Goriškim, Teržaškim, Horvaškim in celo v Dalmaciji veliko prijateljev našle“, in dne 2. vel. travna leta 1844. javlja občnemu zboru kmet. družbe, da Novice „že 1062 deležnikov po vsih slavijanskih deželah imajo“, in že prvo leto se je zbralo okrog Novic več nego trideset pisateljev. Kmalu so postale „prva kmetijska politiška in slovstvena šola slovenskemu narodu“ (Vrhovnik, stran 42. do 43.); ni je slovstvene stroke, ki bi je ne bile obdelovale Novice, ni ga tedanjega pisatelja, ki bi jim ne bil sotrudnik; tako so vsadile trdne korenine za naš splošno slovstveni jezik.

Prevratno leto 1848. je prineslo mnogo novega. Najvišji sklep z dne 14. sušca in cesarski patent z dne 15. sušca 1848. sta odpravila cenzuro tiskovin in obljubila, da se izda kmalu popustljiv tiskovni zakon. A šele čez leto dni (13. in 14. sušca 1849) sta prijavila dva cesarska patenta nov tiskovni zakon, ki je imel uresničiti pravico do tiskovne svobode, podeljene po § 5. ustave z dne 4. sušca 1849. (Podrobnosti najdeš v „Časnikarstvu“ str. 20. in 22.) Te naredbe so vplivale tudi na Slovence tako, kakor če bi jim kdo naročal: „Ljudje Božji, zdaj pišite in tiskajte!“ „Novice“ so postale takoj za stopinjico objestnejše: v naslov so sprejele nov pridevek „narodske“, drugod pa so hiteli domoljubi ustanavljat nove liste. — Še tekom leta 1848. so ustanovili v Celju „Slovenske novine“; 1. številka je izšla 15. junija, izhajale so potem po enkrat na teden, a — nehale še istega leta. Štirinajst dni pozneje, 1. julija je zagledal beli dan Navratilov „Vedež“, ki je umrl še isto leto, a sledil mu je z 1. 1849. „Pravi Slovenec“. ¹⁾ — „Slovensko društvo“ v Ljubljani je poslalo v svet 4. julija 1848. 1. svoje glasilo „Slovenija“; dvakrat na teden jo je izdajal Cigale, a 29. sušec 1. 1850. jo je pobral za vselej. — Od 2. aprila 1850. do konca 1. 1852. je izhajal tudi prvi slovenski uradni časnik „Ljubljanski časnik“. — In še en list, ustanovljen v tisti prehodni dobi, nam je omeniti: z 20. oktobrom leta 1848. je jela izhajati „Zgodnja Danica“, edini izmed tedaj porojenih listov, ki mu je bilo namenjeno dolgo življenje! „Zg. Danica“ izhaja po raznih krizah še dandanašnji, je zdaj najstarejši slovenski list in ne pomišljam se, leta 1905. mutatis mutandis ponoviti to, kar je pisal leta 1884. brezimni avtor spisa „Casnikarstvo“ na str. 25. o „Zg. Danici“: „Ta list je ostal zvest svojemu prvemu programu skozi vsa leta do sedanjega časa „Zgodnja Danica“ je prepohlevna, da bi si sama sebi čast in hvalo

¹⁾ O „Vedežu“ in „Pravem Slovencu“ bomo govorili še pozneje.

popevala, nje blagi urednik, poln pravega katoliškega duha, je tudi preponižen, da bi sam v svojem listu poudarjal isto struno; brezimnemu pisatelju teh vrstic gotovo nikdo ne bode očital posebne prilizljivosti, če na tem mestu očitno izreče, da glede na izvornost posamičnih izrazov in izrekov . . . „Zgodnje Danice“ doslej še ni dosegel nobeden slovenski časopis.“

Na mah toliko število listov je bilo vsekakor preveč za naše ljudstvo, ko mu je nedostajalo vseh pogojev za toliko slovstveno sprejemljivost; saj je bilo tedaj poglavitno, da so se v šoli, kjer je je kaj bilo, učili: „miza — Tisch, riba — Fisch, kaša — Prein, lustig sein“, kakor me je učil še okrog leta 1878. moj stari oče in mi, ko sva po noči pri plamenici lovila rake v bližnjem potoku, s ponosom javil, da se raku pravi po nemško „greps!“

„Sedaj si komaj domišljamo, s koliko težavo in kako počasi so slovenski časopisi prodirali med narod v mestih in na kmetih. Tudi pičlo gmotno blagostanje . . . je kaj močno zaviralo uspešni razvitek narodnega novinarstva . . . in naraščanje naročnikov posamičnih časopisov. Mnogo domačih moči pa je bilo ali narodno tako otrpnjenih . . . ali pa v narodnem pismenem jeziku . . . toliko zanemarjenih, da niso dosti segali po domačih slovenskih časopisih. Poleg teh zaprek so nekatere rodoljube odganjale od dopisovanja v slovenske časopise tudi one napačne misli, ki so v poznejši dobi (l. 1865.) rodile nemški časopis „Triglav“ (Časnikarstvo str. 27.). — Pa že l. 1848. so dolenjski rodoljubi s 1. julijem pričeli izdavat „Sloveniens Blatt“, — pisan je ta list krepko, a zaspal je še isto leto za vselej. — Tudi naši duhovniki so jeli izdajati dva dni pred porodom „Zg. Danice“ nemški cerkveni list „Laibacher Kirchenzeitung“, ki tudi ni doživel dveh let. — Leta 1848. in nič dalje je izhajala v Celju „Cillyer Zeitung“, Zeitschrift mit besonderer Rücksicht auf deutsche u. slovenische Interessen“. —

Očitno ni bilo potrebe niti za take sicer iz dobrega namena ustanovljene, nemški pisane liste, niti za broj slovenskih; peščica ljudi je bilo slovstveno navdušenih, množica pa ni vedela, kaj ti hočejo. Tako so zamirali list za listom; vrhutega je prejšnjo tiskovno svobodo precej skrčila naredba o posvarjanju časopisov (z dne 6. julija 1851), posebno pa nov tiskovni zakon (z dne 27. maja 1852), ki je to svobodo domala uničil. Iz tega vzroka so še hitreje pospali novoustanovljeni časopisi — razen „Danice“ vsi! — tako da jim je Levstik še istega leta (1852) zapel bridko nagrobnico („Ob smrti slovenskih časnikov“, Zbr. sp. II. 79):

„Umrla je „Slovenija hrabra“, . . .
 Umrl je tudi „Pravi Slovenec“; . . .
 „Slovenca Pravega“ vzel je parkelj,
 Malovašiča¹⁾ vzeti né bil vesel;
 „Ljubljanski časnik“ je zadremal,
 Ko Melcar²⁾ ga briti bil je začel.
 Udaril i „Vedež“ ob tla je s petami,
 za sabo je pustil blag spomin . . .
 Leže le-ti zdaj vsi pokopani;
 al mi pa še jemo pečenko in bob . . .“

Ta dobri uspeh pa je imel oni naval časopisov, da so pripravljali tla dvema, ki sta vztrajala dolga leta, „Novicam“ in „Zg. Danici“, ki jima Levstik n. n. m. pravi:

„Zdaj pa gorijo še same „Novice“
 i tvoj, „Danica“, plamen brleč“,

in da se je mogla istega leta osnovati „Družba sv. Mohorja“.

2. Doznalo se je polagoma, da se da v slovenskem jeziku, dasi izprva težko, vendar vse izraziti, kar potrebuje Slovenec. Potrebe pa so bile početkoma majhne, le vsakdanje; da so imeli le za kruh in sol in včasih za tobak — dalje slovstvo ni segalo. Ali človek se kaj hitro razvadi in razvadili so se tudi Slovenci. Dopisi od vseh krajev, ki so jih n. pr. donašale „Novice“, in „Družba sv. Mohorja“ s svojim imenikom, to in drugo je zdramilo mnoge, ki se prej niti zavedali niso, da spadajo z mnogimi drugimi v isto veliko rodbino; zavest pa, da prodirajo s svojimi plodovi daleč izven navadnega svojega okrožja, je rodila v pisateljih spoznanje, da se da slava in — če Bog da — nesmrtnost priboriti tudi na domačih, slovenskih tleh, morda laglje, nego pa če bi se rinili kot gostje med tuj, mnogoštevilen narod.

Ta ozir na slavo ni niti najslabši niti najzadnji, kakor so učili zlasti Rimljani. Pač se komu zdi, da je bila literarna slava tedaj kaj po ceni; ali ne sodimo prestrogo: tedaj je bila res zaslužna malodane vsaka slovenska beseda, ki jo je razumnik javno izgovoril ali javno zapisal. Čim bolj doneča je bila, tem bolje, a bilo je vseeno, naj jo ljudje razumejo ali ne; slovenski glasovi so bili tudi slovenska reč, naj se je tudi razpokal jezik in je tarnala slovnica, kolikor je je bilo. Take razmere so rodile „dičnega“ pesnika Koseskega; on je umel čas in čas je njega umel, a umeli

¹⁾ Urednik „Pravega Slovenca“; gl. Levec v Levst. Zbr. sp. II. 377.

²⁾ Tretji in zadnji urednik „Ljublj. časnika“.

ga niso tisti, ki so z bistrim duhom prehiteli čas in s hudim bičem planili po zunanji opremi slovstvenih le — navdušencev, po koseskizmih in hicingerijanizmih in po njih duhu in njih plodovih. Razvoj je bil čudovito hiter; preteklo je dobrih deset let in že je ta deseterica let pomenila toliko in se je smatrala za toliko preteklo, da se je pričela kritika o njej, prva slovenska slovstvena kritika, huda, a duhovita in bodra, da dela čast našemu slovstvu, čast kritiku in kritikovancem. Vojskovodja pa je bil upravičen, peljati svojo viteško vojsko proti samodržnikom; bil je mladenič — mož, ki je l. 1854. s svojimi „Pesmimi“ sunkoma izpostavil vse svoje bodoče življenje neprestanemu bojevanju, bil je Levstik; tisti, ki je o njem pisal l. 1870. Stritar (Zvon 1870, 63 i. d; Strit. Zbr. sp. V. 127): „Mehke so njegove roke, ko objema prijatelja, trde pa in koščene, ko zgrabi nasprotnika, da mu udje pokajo. Pregarja ga črno sovraštvo, zalezuje ga bleda zavist, ni čudo: ne morejo videti, da je večji od njih ravno za — glavo. Zastonj! smeje se vam v lice ter pravi: „Radi bi me, vem, pa me ne boste!“ Njegova filozofija je kratka, preprosta:

„Eno pak potrebno je:
skrbi zase, ljubi brata,
dvigni ga, odpri mu vrata —
in sodnik naj bo — srce!

To je človek, to je mož, to je Levstik!“

(Dalje prihodnjič.)

Ko tako molčiš . . .

Kaj mi mari, kaj mi mari,
ljubček, ko tako molčiš,
jaz te slušam in umevam
tudi, ko ne govoriš.

Jaz zvedavo ne vprašujem,
kaj se v duši ti godi,
saj pogled en sam pove mi,
kaj se v srcu ti vrši . . .

En pogled v oči le tvoje —
pa odprt zrem paradiž
lepih misli duše tvoje,
ljubček, ko tako molčiš . . .

Utva.

Četrtoletja slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

II.

Rivica se je zgodila Koseskemu in vsem, ki so bili njegovega duha in njegovih besed; ali Levstik mu je ni delal, ker on ga je znal s stališča poznejših let soditi že v mladih letih; saj ga je že kot četrtošolec grajal, kakor nam poroča Levec (Levst. Zbr. sp. V. 335), in smel ga je grajati tisti Levstik, ki je že leta 1854. izdal, zapel pa že prej tisto nedosežno humorno-resno pesem „Na vseh svetnikov dan“. Če študiramo tedanjo dobo, res jedva verjamemo, da je tedaj mogel zapeti mlad človek zdravico Adamu (Zbrani sp. I. 156):

„Adamu se prvi kozarec izprazni,
ker vsega on bil je človeštva prvak. — —
Ljudem je veliko preglavico storil,
ker v raji se ženi zmotiti je dal;
a potlej je zopet se ves izpokoril,
grmovje požigal, ledino oral . . .“

Kajpada! Adam je sploh prvi „oral ledino“; no, Prešeren je tudi „oral ledino“ — naše poezije, a Levstik je oral ledino — naše kritike;¹⁾ zato pa je tudi končal svoj klasični spis: „Napake slovenskega pisanja“ v „Novicah“ leta 1858. (Zbr. sp. IV. str. 21. do 86.) z besedami: „Kdor Slovincem dobro hoče, naj z mano zakliče: Bog živi kritiko!“

Leto 1858.! Bavili se bomo ž njim še pozneje, a že zdaj pribijmo, da se ž njim začenja posebna epoha, tista, ki se je naposled zlila v „Zvon“ in še leta 1905. ni končana. S tem letom se resno

¹⁾ Štiri leta pred zdravico Adamu je seveda šaljivo zapel v „Sloveniji“ I. 1850. (Zbr. sp. I. 15):

„Čemu oral bi polje,
ledino trdo kopal?
Zasajam rajši trsje . . .“

začenja za slovensko slovstvo leposlovje. Leposlovje velja sploh, po krivici ali po pravici, za slovstvo *αατ' ἐξολύον*, in res se pri vprašanju o slovstvu kakega naroda misli najprej na njegove pesnike, romanopisce itd., znanstveniki in sploh spisovalci strokovnih del pridejo šele za onimi. Marsikomu to ni všeč; ali v tej enostranosti je zdravo jedro; strokovstvu in znanstvu se pozna vedno vsaj košček mednarodnosti in pri njunem objektivnem značaju to tudi drugače ne more in ne sme biti; le leposlovje more v svoji subjektivnosti biti narodno in je zato res lahko, kakor smo že omenili, merilo narodnosti.

Res nam kažeta zgodovina in pogled okoli nas, da se vsak narod prav zaveda narodnosti šele tedaj, ko ima **leposlovje** v svojem lastnem jeziku; dokler mu služi lastni jezik le pri utehi najnavadnejših potreb, torej kot pomočnik v sili, preti vedno nevarnost, da se ob ugodni priliki umakne jezik tudi na tej progi. Kjer pa so razmere take, da nastane želja po domačem leposlovju, torej po nečem, kar ni vsakdanji kruh, tam je domači jezik dovolj ukoreninjen, da sesa sok iz rodnih tal in ga razploja. Dokler pa v naših kulturnih časih kak narod ne dospe do leposlovja, tako dolgo je njegov jezik in kar je spisano v njem, le predmet za strokovno raziskavanje jezikoslovca ali za etnografskega statistika; živ narod se tak ne more imenovati; kvečjemu ga vzdržuje še nekaj desetletij „prirojeno“ leposlovje, t. j. narodna poezija. Ko pa se konča nje ustno sporočilo, zazvoni takemu narodu kmalu mrtvaški zvon. Tako se je zgodilo, oziroma se še godi raznim slovanskim plemenom, ki so naseljena v nemških vzhodnih in severnih nižinah. — Tak zvon bi bil tudi najbrže že pel Slovincem, ko bi njih slovstvo sestajalo vedno le iz abecednikov, katekizmov, molitvenikov in oklicev. Sv. pismo je Slovence uvrstilo res med narode, ali v kljub čudoviti moči, ki leži v tej večni knjigi, bi bil slovenski narod čez nekaj stoletij nehal biti slovenski, ker bi se mu polagoma odvezla tudi ta, prva in zadnja, knjiga.

Zato pa, razcvitaj se naše leposlovje! Zato je tudi čisto prav — kakor mi je sicer žal za znanstvo — da si je „Zvon“, ki je vedno pazno zrl na žive naše potrebe, že izprva postavil za devizo, netiti zlasti leposlovje.

Leto 1858. je z „Glasnikom“ prineslo Slovincem prvi začetek pravega leposlovja. Seveda so tedaj ljudje kvečjemu slutili, kakega pomena je bil ta pojav za slovensko slovstvo, za slovenščino in za Slovence sploh. Ali kmalu so se kazale posledice, zavela je druga sapa, često ostra, tudi strupena, ali očiščujoča, ker je prinašala

s seboj vesoljni lek: umetnost! Trajalo pa je še leta in leta, predno se je na njej umetnost videla bolj nego njena zunanja oprema, ostrost. — —

Vladalo je še tedaj in je vladalo tja do „Ljublj. Zvona“, posebno pa do Stritarjevega „Zvona“ zlasti pri pesnikih očitvidno mnenje, da mora prava slovenska pesem, zapeta v narodnem duhu, imeti tudi narodno snov, da se mora v njej opevati, če mogoče, „majka Slava“ ali vsaj kaka njena bajna hčerka, ali pa nje bivališče, domovina, naposled tudi še kako bitje s človeško krvjo, n. pr. „slovenska deklica“ ali slovenski „junak“. Izprva je takih snovi tudi res bilo treba in vsaka beseda, ki se jih je doteknila, je res odmevala v srcih, ali tisti entuziazem, ki je najprej vzplamtel leta 1848., je ugasoval, ko se je videlo, da ogenj žge ali preveč ali nič. Drugod je kaj hitro ugasnil popolnoma, pri Slovencih pa je prav grel šele po l. 1848.; saj mi l. 1848. na kaj takega še nismo bili pripravljene in se je plamen vzdignil šele polagoma. Zato so vstali „domorodni“ pesniki in njih pesmi so se učili domoljubni fantje in so jih — pri slavnostih — dekleta predavala, često ne da bi jih razumela. Čemu tudi? Stoprav brskavega jezikoslovca je razdražilo, ko ni znal razvozlati sesukanega jezika.¹⁾

Mi dandanes vse to mirno sodimo in umemo, da je za tedanje dobo bilo narodno vse, kar se je le glasilo slovenski; saj je bilo treba najprej besed, predno so mogla priti dejanja. Prav zato tudi ne bomo uveljavljali pri takih plodovih Goethejevega vedno resničnega izreka: „Ein politisch Lied, pfui, ein garstig Lied“; saj take pesmi v svoji megleni vzvišenosti niso mogle biti politične. Prav tako pa tudi razumemo, da je hudo vzrotil Levstik, mož s tako agresivno naturo in s tako finim čutom za nežno idealnost: poezijo, in z zdravimi nazori o hladni realnosti: človeškem življenju, Levstik, ki je leta 1858. poslal v svet svojega Krpana, da pokaže, kako se piše narodna snov v narodnem duhu tudi v dotlejši zane-marjeni prozi, potem ko je bil že leta 1854. pokazal, kako se piše v poeziji, in istega leta 1858. v „Novicah“, kako se sploh piše („Napake slovenskega pisanja“). Mož take bistrosti ni bil sposoben

¹⁾ Vse to se kaže seveda najjasneje na K o s e s k e m, ki ga Levstik („Lj. Zvon“ 1881, 567) naravnost dolži, da mu je, potem ko je spoznal, „da se za njega nemške poezije nihče ne meni, prišlo polagoma na um, pribegniti k svojim rojakom nazaj, kder ga morebiti čaka večja slava negoli mej oholimi Tevtoni.“ Saj je baje Anastazij Grün rekel Slovcu, ki se je rinil med nemške pesnike: „Ostanite doma in prepevajte Slovenom, kateri ne bodo niti ribarskega čolnička prezirali“, dočim imajo Nemci sami „brez čisla velikanskih ladij“.

za puhleža, a tudi sam ni trpel public okoli sebe; zato je rekel leta 1859. (v „Glasniku“, stran 14.; Zbr. spisi IV. 92): „Če je kdo med otroke dal abecednik, uže smo zaukali: „Slava mu!“ Če je kdo tiskal slovensko pratiko, uže smo zaploskali: „Slava njemu in vsem rokovicam in pasjim dnevom v njegovem mojstrovskem delu! Ko smo videli Ribničana, kateri je na herbtu nesel cedila in zajce, ki se ž njimi izuvajo čevlji, precej smo zagermeli: „Izversten umetnik je! Hej Slovenci, naša reč slovenska živo klije!“ In istotam (Zbr. sp. str. 107): „Narveč jih je pisalo, kar je komu kanilo iz peresa; malokdo je vprašal po kacem pravilu... Ubogi Slovenci sō brali in brali, umeli pa niso skoraj čisto nič; vender so jim igrale od samega veselja solze v preprostih očeh nad veličastvom krasnega jezika...“

Pomislimo, da se je ta kritika ozirala kvečjemu čez dobo 10 let nazaj! Koliko se je torej zgodilo tekom teh kratkih let! Zdaj so prvokrat padale ostre besede po prvakih, češ, da so hoteli imeti vse, narodnost in umetnost, v zakupu, dočim ni bilo nič drugega kakor večni antagonizem med mladimi in starimi, ki ga imamo tudi danes in ki ga poznajo celo Turki! Levstik si je prvi upal z vso očitnostjo nastopiti proti njim, jim često tudi, razen Costi, prizadevajoč krivico. Mi pa bodimo veseli, da je vladal ta boj, sicer bi Levstik ne bil pisal leta 1859. (Zbr. sp. IV. 94) klasičnih besed: „Kar se tiče mene preubozege reveža, čutim nad sabo... samo to pregreho, da sem se predrznil čezi seč pogledati v ternjevo ogrado, ktere pravimo slovenska književnost. V njej sem videl obilo kamenja, obilo germovja, mnogo plevela in osata; pa nisem rekel, da je polna sočnih sliv, rudečih jagod, zrelih smokev in sladkega grozdja. Moje pisanje ni prilezlo... s kadivnico v roki pred velike pervake naše majhne literature, ampak naravnost je povedalo: to in to je v slovenskem književnem jezici smerdeče pred Izraelom. Zavaljo tega se je vnel šum in vihar. Dragi bravec! Kader vidiš na ulicah ali na stagnih černo kravo, ne reci, da je černa: morda bi te prebodla. Kedar po cesti priteče kebast pes, urno zavpij, da še nikoli nisi ogledoval večega repa, zlasti ako ima (pes) še bele zobe v čeljustih.“... To je tisti genre, ki si ga je Cankar prisvojil baš zdaj v lepi paraboli „o moralni putki“ („Gospa Judit“, str. 4.—6.) — Levstik je tudi že leta 1858. (v „Glasniku“, glej „Zbr. sp.“ IV. 149.) odločno izrekel, da je našemu ljudstvu v prvi vrsti treba leposlovnega berila: „Narodu bi koristile dobre povesti... in druge take reči... Veselje do branja mora biti med Slovenci mnogo splošneje kakor je bilo dosihdob in kakor je še dandanes.“

Tako je bodril l. 1858., ko je baš začel izhajati „Glasnik“ — z zgledi, zabavaje in zabavljaše, dokler se mu ni v šestdesetih letih pridružil še Stritar; o njem pa izpregovorimo spodaj.

Marsikoga so pač ozlovoljile Levstikove ostre besede. Že leta 1859. piše Costa v predgovoru „Vodnikovega Albuma“: „Spoznati moraš, da manjka povsod mož, kateri bi spodbujali, kateri bi raztresene umne glave skerbno brihtali in prijazno sprejemali to, kar morejo posamni storiti. Zavoljo tega so omolknili tudi možje, kateri so prejšnje leta v naših tadanjih časnikih lepo gradivo . . . naberali, in zastonj se ozeramo po možeh, kateri bi obdelovali naše slovstvo, razun pešice mladih slovenskih pisateljev. To je pač žalostno za prijatla domovine.“

Kar se tiče pesmi, je bil Levstik že leta 1854. povedal v imenitni „Ježi na Parnas“ vse za tedanje in precej za poznejše čase do l. 1866. potrebno; s Costovo tožbo se strinja, kar pravi Levstik (Zbr. sp. II. 197):

„ pesmi dobre lahko né dobiti,
ker starši že pevci so lire siti,
al' pa so v grobu zelenem pokriti;
mladiči pa néso še dorasli,
še trave parnaške se néso napasli.“

Torej tudi od te strani tožba, ki se vrača vselej, kadar postane nasprotstvo med „mladimi“ in „starimi“ posebno akutno, i tedaj i v „Zvonovi“ dobi! Kaj je pomagalo, da so stari očitali mladini, kakor pravi Levstik, umerivši vsak izraz po svoji osebi, v isti „Ježi“ (Zbr. sp. II. 140):

„Mej nami so tenki stradalci vstali,
ki vse bi radi sami znali;
imeli še neso mišje bradé,
pa vendar možakom so vže zabavljali.“

Saj si je pa Levstik res upal že leta 1854. sprožiti n. pr. na Tomana znano pšico, češ, da so Tomanove „pisarije ko v gnoju Job“ in da je njegov Pegaz „kašelj dobil“.

Tako je stal pazno na straži do leta 1870. Ali je imel njegov trud kaj uspehov? Sam je pisal leta 1871. v „Slov. Narodu“ (Zbr. sp. V. 78): „Slovstvo se nam zdi prelahka, vse premalo važna stvar, sama „potrata“ truda in časa, otročja, ozbiljnih mož nevredna igrača. Tega se je uveriti, kamor se koli ozremo okrog . . . ; a slovstvo . . . je cvet narodove dušne omike in sposobnosti.“ A videl je prečno! Da je leta 1870. zadonel „Zvon“ čudovito, kakor bi bil njegov glas nekaj popolnoma novega, je največ Levstikova zasluga. Splošno o

njem, a porabno zlasti za dobo do leta 1870. je izrekel Levec (Levst. „Zbr. sp.“ V. 348) sledeče besede: (Levstik) „je dosegel, da so slovenski pisatelji zapustili pot, po katerem so hodili, skoro bi rekel do l. 1858., ko se je bilo bati, da vsa naša pisava odrveni . . . Močno se je zadnja desetletja premenil ves zlog slovenskega pisanja. Kako otročje stavke so celo dobri pisatelji pisali še v petdesetih letih; kako okorno je bilo še vse izražanje.“ Med prozo onih za terco previsokih časov in med „Zvonovo“ dobo leži cel svet. Tu le eden zgled: v „Ladi“, almanahu za l. 1864., je novela „Savograd“, mehka in dostojna ko mačja dlaka; košček enega prizora z dotično ljubico (brez nje ni novele!) se glasi tako: „Pri oknu v svoji zali izbici sloni Avrelija, krasna devica, belej Vili enaka. Zlati njeni lasi lesketajo v večerni zarji, s katero se je zahajajoče solnce poslovalo . . . Zdaj oberne svoje rajskomile oči k vratom, skoz katera Adrijan v sobo vstopi . . . On gleda in gleda krasno devo, ki je ni lepše vidil kot zdaj v romantični zlati zarji večerni. Gledal bi jo bil dolgo, ali še ne nasitil svojih oči, če se ne bi bil nagloma zavedel; bliža se ponižno ljubljeni in se vsede na stol(!), potem ko ji je zalo rokico goreče poljubil . . .“ (Str. 98—99.) To je le eden zgled za mnogo drugih! Torej je bilo res treba Levstika, treba „Zvona“. — Z Levstikom se bomo srečali še večkrat.

Seveda tistih strašno navdušenih domorodnih pesmi še ni bilo kar konec; občinstvo jih je zahtevalo. Skovane so bile v potu obraza ali vsaj z neznansko pridnostjo, prav tako, kakor govori Polževič v „Ježi na Parnas“ (Levst. Zbr. sp. II. 225):

„Na kladi sem ravno samotni sedel,
sonet sem delal in zloge sem štel . . .“

Lahko si mislimo, kako so mrzele vsem, ki so bili Levstikovega duha, osladne pesmi kakor Bilčeva „Domovju“ II. („Pervenci“ 1864):

„Tice, kam tako hitite? . . .
Ljube pevke . . ., oh postojte, govorite:
„Al' še živ je ljubi oče?“
Mar še zapuščeni Slavi
kapljejo z oči solzice?“

Na to dobo je meril Stritar leta 1877. v „Zvonu“, stran 13.: „Vsak rodoljub je menil, da mora vse sam biti svojemu narodu, pesnik, govornik in estetik. In tako se je zgodilo, da je dobil mali slovenski narod v kratkem času v primeri toliko pisateljev iz rodoljubja, toliko pesnikov iz same ljubezni do domovine, a tako ubogo malo „poetov po milosti božji.“

Zlasti so se pesniki zavedali silne moči poezije, moči, ki bi malodane prestavljala gore; tudi niso prezrli, da se pri Rimljanih pesnik imenuje tudi vates = prorok. Tako je umevno, da je U me k („Pesmi“, 1865, str. 109.) natančno vedel:

„Pri svetem Bogu v večni je osnovi (!):
Slovenec pride čas spomladi krasne . . .“

Pesnik je pač skoraj krvav pot potil, ko je spletal nečuvno zvit „sonetni venec“, v katerem se nahajajo omenjene besede, in mu pribijal nelahki akrostikon: „Svet o Bog ohrani — Slovenski dragi“. Tako početje je narobe dekadentizem; manjkalo je le še koga, ki bi bil nasproti takemu početju suhoparno rekel, kakor Murnik ob času novega dekadentizma v „Visoki ljubezni“ (Ljublj. Zvon 1898, 138): „Pesnik, to je individuuum, ki ni za nobeno rabo.“ — In dve leti prej (leta 1862.) je zapel drug pesnik v sanjah, ki se jih pač še dandanes spominja z veselim smehljajem, z vso resnostjo te-le verze:

(Muza petja) „rod slovenski krepko je dramila,
pela je, da pevci se zbude,
da bi rodu dali tolažila,
da verig ga sužnih oprostite(!)“

V tistih časih je tudi nastala enačba: „domovina = deklica“, ali kar je navadno isto: „domovina = ljubica“; ta enačba je postala hitro tako domača, da je pač marsikdo hudo zameril pesniku, ki jo je nedolgo potem, po zakonih matematike čisto pravilno, obrnil, češ, njegova deklica = domovina [„ti (deklica) si moja domovina“]. — „Mladi pesnik“ poje n. pr. leta 1862.:

„Zapazim zdaj deklico nježne lepote:
Slovenija mična, pomlajena hči“ itd.

on jo tudi ljubi, a prizna odkritosrčno — tu se kaže pravi okus — da ta ljubica ni njegova prva:

„Kot ljubil mamó sem in ljubo blago,
zdaj ljubim narod, domovino drago.“

Zanimivo je, kako se je razvil pesnik Cimperman; še leta 1869. poje v 1. izdaji svojih pesmi (stran 15.):

„Kedar davno že pokrila
tiha bode me gomila,
naj še pesem ta pričuje,
vnukom poznim oznanuje,
da sem ljubil domovino
s srcem zvestim le edino;“

a svojemu ljubavnemu razmerju je dal že pravo obliko: Domovina mu je mati in njegove pesmice dobijo le nalog:

„čemeče vse brate iz spanja budite,
na delo peljite, jim grejte srce.“

Vse drugače pa je pozneje, v dobi „Ljublj. Zvona“; v drugi izdaji svojih pesmi leta 1888. pravi Cimperman (str. 29.) naravnost:

„Ti si, dekle moje, živa poezija!“

Ali celo (str. 33.):

„Záme zgodovina čas je svoj pričela,
ko ljubo si mene prvič ti objela.“

Značilen za celega tedanjega Cimpermana pa je njegov moto k lepemu ciklu „Pod kostanjem“ (stran 25.):

„A Dieu mon âme,
ma vie au roi,
mon coeur aux dames,
l'honneur pour moi;“

bolj omejen je znani Rückertov citat: „Die Liebe ist der Dichtung Stern, die Liebe ist des Lebens Kern“ itd.

* * *

Znamenito je, da so se pesniki v tej prehodni dobi, ko so skušali čimbolj povzdigniti svoj glas, prav radi spominjali zvonov in zvonjenja; saj ima zvon res — v mestu seveda ne — čudno moč do človeškega srca. Tudi taki glasovi so nekako že oznanjali „Zvon“. Cimperman n. pr. — o Koseskega prevodu Schillerjeve pesmi ne govorimo — poje v „Pesmih“ l. 1869., str. 9., „Zvonu“:

„Kedar čujem glase tvoje,
čudno bije mi srce;
zbirajo se misli moje,
rajsko čutje mi bude.“ —

Umek ima v svoji zbirki (l. 1865.) pesem „Zvonovom“, ki ji je boter seveda Koseski:

„Zato pozdravljam srčno vas, zvonovi,
ki oznanujete mi zarje plam(!);
pozdravljam vas, višav sladki glasovi.“

Levstik sam je, neznano kdaj, zložil krasen sonet „Zvonovi“ (Zbr. sp. l. 206), ki opeva, kako se glase zvonovi k poroki drage, ki jo jemlje sin bogatih staršev. — Dandanašnji pa zna vsak pevec otožno „Pojo, pojo zvonovi“ in Funtkovo „Se stolpa sem . . .“; Gregorčičev pozdrav „Zvonu“ (l. 1881.) pa smo že omenili.¹⁾

(Dalje prih.)

¹⁾ Zanimivo bi bilo, ko bi kdo zbral vse naše pesmi o zvonovih; jaz sem navedene tri le ob potu pobral; pod črto smem omeniti tudi Umkovo „Zvon sile“:

„Moj Pegaz kolopira, neznansko se dervi,
pa na kamenitnem tlaku naenkrat obstoji . . .
Ko osem ura bije, zapoje zvon glasan
in hipoma potihne zdaj šolskih vriš dvoran . . .“ itd.

Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

1.

III.

leta 1824. sta Jarnik in Slomšek skušala izpodbuditi Metelka, naj izdaja list z naslovom „Slavinja“; Slomšek je zanj tudi poslal dve pesmi. „Slavinja“ bi bila tednik in bi bila po vesteh, ki jih imamo o njej, postala morda prvi slovenski leposlovni list.

Ali prošnja tedanjega kaznilniškega kurata na ljubljanskem Gradu, Janeza Ciglerja, ter duhovnika v pokoju, pl. Andriolija, in kamniškega kaplana Ignacija Holzapfla do vlade, da bi smeli izdajati omenjeni list, je bila odbita, morda precej vsled kvalifikacije, ki jo je dal škof Wolf prosilcem, češ, da se jim moralno in politiško ne more nič očitati, da pa nimajo potrebnih vednosti za izdavanje takega časnika. (Primerjaj o vsem tem Jezičnik IX. 16, 23/24, J. Lego v „Lj. Zvonu“ 1886, 316; Vrhovnik n. n. m. str. 33—35.)

2. Vsekakor pa bi bil postal leposloven list „Metuljček“, ki bi ga bil dal Slovencem Stanko Vraz, ko bi ne bil postal izključno „Ilirec“. ¹⁾ Kakor Prešeren je uvidel tudi on, da so potrebni najprej zabavni, potem tudi poučni spisi izobrazencem srednjega stanu, a do konkretnega sklepa je prišel leta 1837. Dne 2. aprila piše namreč Prešernu: „Ich beschäftige mich gegenwärtig unter Beihilfe des Herrn Baccalaureus Mikloshizh mit der Zusammentragung der Materialien für einen Rivalen der Zhbeliza . . .“; Vrazu sta pristopila Miklošič in Trstenjak. Rojstvo ideje pa opisuje Vraz obširno v pismu do Muršca, pisanem v ondanjem značilnem romantskem tonu („Kres“ III. 614): „Včera smo se nas je trojica po šetališi sprehajalo; mi smo si nekaj govorili od Slavenov . . . ter naše oči obrnoli na nas Slovence — o kakšna žalost nas je obišla . . . Ter si Miklošič zgolči, kak pa mi ne bi mogli, da nam Čbelica zaostaje,

¹⁾ O nastopnem gl. A. Fekonja, „Kres“ III. 613—15, po njem Vrhovnik n. n. m. str. 35.—37.

v naše zrake kaj drugega poslati. Ino vsi skriknemo: „Metuljička, zlatoperotnega ljubčeka rož! . . . Ti mu daš, mi Miklošič reče, gobec, g. Trstenjak noge, jaz drugo truplo, dr. Prešern nam more peroti poslati . . . Samo jedno: . . . Kde so penezi za tiskanje? . . . Jeden reče: „Jaz dam pet ranjški“; drugi: „Jaz deset“; tretji: „Jaz tudi deset“; ter poli prvi: „Jaz se ne dam v sramoto: Jaz tudi deset. Dobro! Zdaj trideset ranjških mam; tiskanje stane šestdeset“. — Potem se še pove, katere može bodo prijeli za mošnjo, da se nabere še 30 gold., in se naposled ugiblje, v katerem pravopisu naj se list tiska, „po bohorčici ali po čehoilirčici“. — Vsi so za zadnjo, le „baccalaver Miklošič se močnima rokama bohorčice drži; jega s čehoilirčico pobratiti, je šmentna reč, zakaj on je mož — tenacissimus propositi“ — Tako naivno in vendar preudarno, s kapitalom 60 „rajšev“ se je snoval prvi slovenski, res — leposlovni list. Veliki idealisti so bili, ki so ga ustanavljali in idealizem je postal — izvzemši zadnje naše čase? — glavni fond ustanoviteljem in podpirateljem naših leposlovnih listov. — Ali „Metuljček“ ni vzfrfotal. „Zakaj ne?“ vpraša Fekonja in si da sam odgovor:

„Oj, joje, joje in prejoj!
Oh ni, Slovenska, čas še tvoj.“

3. Leto pozneje (1838.) je snoval urednik nemške „Carniolije“, Leopold Kordesch, slovenski politiški časnik, „Krajnske novice“, s slovstveno prilogo „Sora“. Podjetje pa se že zato ni moglo posrečiti, ker Kordesch z vsemi svojimi sotrudniki ni znal pisati niti slovenski niti ilirski, kakor poroča Prešeren Vrazu (Letopis Matice Slov. 1877, 163.).

4. Ostal je torej tudi ta list — ne na papirju, ampak — v načrtu, tako da je prvi leposlovni list, ki je res izšel in izhajal, a šele 10 let po namišljeni Sori, bil „Vedež“. Res je bil, kakor se imenuje sam, le „Časopis za šolsko mladost“, a vsebina je vseskozi taka, kakršno bi imeli naši leposlovni listi, če bi jih pomaknili po vsej vsebini za 50 let nazaj. Pesmice, n. pr. Strelov „Popotnik“ (l. 1849, str. 153.), povestice, anekdote, kratki poučni sestavki, zastavice, včasih celo kako „oznanilo bukev“, ¹⁾ to je vsebina tega za one čase res dobrega lista; marsikatero berilo naših šolskih

¹⁾ V navedenem letniku je n. pr. Navratil oznanil Tomanove „Glase Domo-rodne“ na str. 79.—80. v 8 vrsticah med drugim tako-le: „Pesmi so tako gladke, tako mile, tako sladke, tako polne pevskega duha, da si bodo gotovo dopadenje vsih domoljubov zadobile, sosebnost pa odrašene slovenske mladosti . . .“

čitank je vsaj posredno posneto po „Vedežu“. Za naravoslovske odstavke je prinašal kot priloge celo slike („podobivšine“), n. pr. leva, slona in človeško ribico.

„Za tiste nove brave, ki noviga pravopisa še ne poznajo, moramo narpred izrekovanje novih čerk razložiti“, se glasi „predogovorček vredništva“ (l. 1849.), in potem slede črke, ki so v gajici različne od bohoričice. — Seveda je v listu še mnogo čudovito navivnega, tudi za ono dobo prenaivnega; v navedenem letniku so na strani 48. n. pr. take-le reči: „Pervo mesto na svetu — to je bilo Enoh, ki ga je Kajn sozidal, potem ko je bil že brata vmoril. Kerstil ga je po imenu svojega sina Enoha. — Perva vojska — to so začeli okoli leta 462 po stvarjenju sveta (!) Kajnovci (Kajnovi otroci). Kakor divja zverina so okoli letali in vse razdjali, kar jim je pod roke prišlo“. — Dobri pa so razni nauki; n. pr. na isti strani „Fantalinu, ki že tobak pije“, ali na mnogih mestih proti vražam, n. pr. na str. 151.: „Noža ni dobro na herbet, to je narobe postavljati. Zakaj ne? Eni pravijo, da se potlej na rézi duše vicajo, eni pa, da si zlodí parklje brusi“. K temu pravi uredništvo: „Ti, ki kaj takiga terdiš, si si pa jezik nabrusil! Pravi vzrok, noža ne na herbet postavljati, je ta: Ponevedama nasloniti in zlo raniti bi se kdo vtegnil.“

List je zelo ugajal in rabili so ga po malih šolah za čitanko z velikim uspehom, kakor poroča sam neki „učenik“ v letniku 1849. na str. 47. — Izhajati je začel 1. julija leta 1848. v Ljubljani pod uredništvom J. Navratilovim v založbi Rozalije Eger; leta 1851. je umrl zaradi pomanjkanja naročnikov, a čitali so ga še vedno radi vsi. Dandanašnji bi ga tudi še ta in oni rad pogledal, ko bi ga mogel dobiti. Avtor spisa „Časnikarstvo“ pravi leta 1884. (str. 28.): „Velika škoda zanj, ker smo pozneje morali leta in leta biti brez kratkočasnega in zabavnega, brez leposlovnega časopisa.“

5. Doslovno to ni res, ker je še med „Vedeževo“ dobo začel izhajati nov leposloven list izven Ljubljane: v Celovcu,¹⁾ ki je sploh odslej prevzel za dobro desetletje prvenstvo med našimi literarnimi ognjišči. Tam je zabrnela leta 1850. „Slovenska Bčela“, potem ko je „Slovenska Čbela“, ki jo je urejal v Celju Jožef Drobnič, izhajajočo vsak četrtek, po trimesečnem življenju zapadla zgodnji smrti. — Celovška „Bčela“ pa je prinesla svoj med prvi-krat v malem srpanu navedenega leta in ga je donášala štiri leta.

¹⁾ „Pravi Slovenec“, ki je zagledal beli dan ob Novem letu 1849. in je pod uredništvom zdravnika Malavašiča izhajal vsak ponedeljek, a kmalu zaspal, je bil prstonaroden poučen časnik in skoraj ne spada sem.

Ona je naš prvi resni leposlovni list tudi za odrasle; zato ji gre važno mesto v zgodovini naše beletristike. — Imenovala se je „Podučeni in kratkočasni list. Na svetlo izdajana s pomočjo več rodoljubov. V Celovci. Odgovorni izdajatelj in tiskar Ferd. žl. Kleinmayr.“ Njen urednik je bil vsa leta A. Janežič. — Listu se vidi, da bi se rad dvignil, a tedaj se še ni prav vedelo kod in kam; zato se je poskušalo s tem in onim, a pravega uspeha le ni bilo. List se je trudil, da bi ustregel vsem in sebi; zato se dobe v njem pač dobra zrna, a poštena pogača se ni posrečila.

Pesmi, kar jih je, so z umetniškega vidika skoraj vse brez veljave; Toman in Josipina Turnograjska sta jih prispevala največ; dober znak pa je navdušenje za Prešerna (glej I. 32). Sploh pa izvirnih pesmi ni mnogo, tem več je narodnih, često precej načipkanih — po zaslugi nabirateljev. — Tudi izmed prozajskih sestavkov jih je mnogo, ki se pečajo z narodnim slovstvom (n. pr. I. 89); drugi so posvečeni slovanski filologiji ali slovanskemu stari-noslovju. Vsa leta je nadalje zbirala „Bčela“ vosek za „ilirski“ jezik, zato je z navdušenjem pozdravila (I. 60) Majarjeva „Pravila, kako je izobraževati ilirsko narečje“; često je tudi prinašala spise v „ilirščini“. Te ideje se je oprijemala „Bčela“ zlasti v drugem in tretjem letniku; najbrže je baš ta nagon listu toliko škodoval, da je prenehal še prej. — Sicer se „Bčela“ ni držala le ilirščine, ampak je mislila na vseslovanski, vsaj književni jezik,¹⁾ in na vseslovanski časopis; v III. letniku (1852) je na strani 194. članek „Odobrenje načrta vseslovanskoga časopisa“, ki je pisan res v nekakem vseslovanskem jeziku! Sploh, preveč bučanja je bilo v tej „Bčeli“, a premalo medu; saj bi se človek najrajši zjokal nad verzi Marovšnikove pesmi „Sloga slavjanska“ v II. letniku (1. julija 1851), n. pr.:

Žegen ima z božjih rok
Slava, mati toljk otrok:
zemlje ljudstva vse preštej,
zvezde, ali nas ne štej.

Povesti in sličnih sestavkov, ki jih je bilo najbolj treba, pa je kaj malo in še ti so v vseh letnikih skoraj izključno prevodi. — Prav dobri pa so nekateri sestavki o šolstvu, n. pr. že v I. letniku čitamo na strani 52. te-le za ono dobo epohalne besede: „Dro

¹⁾ V II. letniku (1851) so kar po vrsti ti-le članki: „Kaj storiti da dobimo ilirsko-slavenski jezik“ (str. 8.), „Književni jezik slavjanski“, „O zadevah eniga samiga slovanskiga jezika“ (str. 38. in 103.), „En vseslovanski knjižni jezik“ (153.), „Starosl. in vseslovanski knjižni jezik“ (str. 183.).

vemo, da se nekateri ljudi še sedaj napravi šol upirajo, dro vemo, da še clo nekteri učeni gospodi — duhovni in svetni — govorijo: „Boljši je, da kmet brati ne zna, da se ne pokvari in ložej za nos voditi da, dro vemo, kaj taki mračnjaki mislijo: . . . U motnej vodi je lahko ribiti in slepca je lahko brzdati — pa vendar mislimo, da bojo se tudi ti moži zmodrili . . .“

Zadnji letnik je važen zato, ker je prinesel kratek pregled slovenskega slovstva do leta 1848., ki ga je spisal Ivan (ne Matija!) Valjavec; res je suhoparen, ali za tisto dobo so bile že one vrstice imeniten dar. — Zaslužen je tudi „Književni pregled“, prvi v slovenskem slovstvu, ki vsaj nekaj zasluži to ime, in rubrika „Zmes“, ki prinaša zanimive vesti, posebno iz slovanskega sveta; oboje je pisal Janežič sam.

Zanimivo je pogledati, kaj je bil zunanji uspeh „Bčele“. Naročnikov je imela nekaj manj nego — 400. Med njimi nahajamo v I. imeniku leta 1850. n. pr. ta-le imena: „Levstek J. (sic!), šestošolec v Ljubljani“ (v II. letniku pa že „Levstek Fran, dijak v Ljubljani“); „Terdina J., pravnik na Dunaju“ (v II. letniku pa: „Terdina J., učiteljski pripravnik na Dunaju“); „Valjavec Ivan, sedmošolec v Ljubljani“, naveden med naročniki I. letnika, pa je gotovo Matija Valjavec, isti, ki je v drugem (II.) letniku naveden prav kot „Valjavec Matija, učiteljski pripravnik na Dunaju“ (Prim. Levec, Knez. knjižn. II. 197). Sicer so bili naročniki vsa leta večinoma duhovniki in učitelji; vljudni Janežič imenuje ta seznamek naročnikov „Imenik častitih gg. naročnikov slovenske „Bčele“ in vrlih podpornikov slovenskega slovstva“. —

Tako je izhajala „Bčela“ do leta 1853., izprva kot mesečnik, l. 1851. dvakrat na mesec, l. 1852. vsak četrtek. — V IV. letniku, v četrtek 7. julija 1853. l. se je s 27. št. poslovila „Bčela“ za vselej. Ta številka je prinesla sledeči oglas: „Tretje leto je ravno minulo, kar smo jeli „Slovensko Bčelo“ med ljube Slovence pošiljati in še bi bili to radi storili, če bi se nam pri daljem izdavanju preveč zgube bati ne bilo. Zakaj s prineski dosedanjih gg. naročnikov za drugo polletje bi bila komej polovica tiskarnih potroškov poplačana. Smo torej prisiljeni dalje izdavanje Bčele ustaviti. S tim vendar ne prenehamo, naše leposlovje po mogočosti obdelovati . . . Izdavalci bomo občasen časnik: „Glasnik slovenskega slovstva“ . . . Prinašal bo: 1.) Poezije, izvirne in prestavljene. — 2.) Povesti, izvirne in prestavljene. 3.) Životopise. 4.) Popise običajev. 5.) Sestavke iz zgodovine itd. 6.) Slovstveni pregled. 7.) Zmes.“ . . . Važno

je tudi obvestilo — ki ga bomo porabili še pozneje — da bo „Glasnik“ „za vsako tiskano polo izvernih sestavkov 10 gld. sr. in za prestave 7 gld. sr. plačeval . . . Glasnik bo za bolj omikane brave odločen.“

6. Res je izšel za 2. polovico leta 1854. „Glasnik slovenskega slovstva. Izdal A. Janežič. Prvi zvezek. V Celovcu 1854.“ kot nekako nadaljevanje „Bčele“, dasi z navedenim novim programom. Ostal pa je sam in osamljen brez naslednikov; kajti poznejši slavnoznani „Glasnik“ se ne sme zamenjati z našim „Glasnikom slov. slovstva“, kakor se je to zgodilo v knjigi „Časnikarstvo“, str. 41., češ „da je Janežič, zaključivši „Slov. Bčelo“, jel leta 1854. izdajati obširniši lepoznavski list“ . . . itd. Na š „Glasnik“, ki ga je Janežič posvetil Miklošiču, je prenehal konec l. 1854. brez slovesa zaradi vsestranske, zlasti denarne suše. — List je prinesel na 80 straneh dokaj dobrega gradiva, a z beletristiko zopet ni bilo sreče: sami prevodi! Pesmi sta oskrbovala zlasti Praprotnik in Valjavec, nekaj lastnih, nekaj narodnih, nekaj prevedenih. Ukoviti prozajski sestavki so dokaj dobri in v zadnjem oddelku „Slov. slovstvo“ je po obsegu ene strani preprosto naštetih nekaj novih slovenskih knjig. Jasno se vidi, da je izdajatelj s tožno resignacijo sklepal svoj list.

In potem? Potem pride žalosten interregnum v slovenskem slovstvu, tistih znanih pet nerodovitnih let, ko so bili Slovenci po smrti „Slov. Bčele“ brez leposlovnega lista.

7. Vendar ni bil absoluten interregnum; vsaj nekoliko ga je prekinil leta 1855. „Priatelj, Časopis za šolo in dom“, založil in uredil Andrej Einspieler. V Celovcu. — Pristavek „za šolo“ je vzrok, da se uvršča navadno (prim. Vrhovnik stran 67.—68.) med ukoslovne liste in to tem bolj, ker je ta mesečnik „Priatelj“ pravzaprav le IV. letnik tednika „Šolski Priatelj“, ki je izhajal od l. 1852. do 1854. v Celovcu pod istim uredništvom; a za šolo je prispeval „Priatelj“ tako malo, da ga lahko štejemo med „leposlovne“. Pesmi je v njem 12, izvernih in prevedenih; na 1. strani je „Cesarska pesem“, na 18. strani košček prevoda iz Ossiana, a izvirne poje Kurnik, ki ga uredništvo hvali pod črto na strani 59., „da je kos plunki, katero mu je slovenska modrica podala“. Povestnih spisov je 22, daljših in krajših; domala vsi so prevodi; kar je izvirnega, je navadno brezmejno naivno. Da se je uredništvo zavedalo potrebnosti leposlovja, kaže preudarno pisani članek „O domačem

slovstvu" (str. 67. idd.); že tu se govori, da potrebujejo zlasti naši olikani sloji primernega štiva. — Konec leta 1855. pa se javlja (str. 395.), da je bilo sklenjeno ločiti „Prijatelja“ od društva — založnica je bila družba sv. Mohorja — in ga pošiljati le tistim društvenikom, ki si ga posebe naroče; češ, „Prijatelj“ bode zanaprej izhajal kot „list za cerkev, šolo in dom“, in obenem sledi „Povabilo na naročbo“. — — Ta prelevitev pomeni konec leposlovnega lista; le v oddelku „Za dom“, ki pa se je potisnil na zadnji konec, je še kaj prikapalo; večina pa se je posvetila prvemu delu („za cerkev“) do leta 1883., ko je list umrl, sicer vrl do zadnjega. —

V letih 1856. in 1857. pa smo bili Slovenci res popolnoma brez leposlovnega lista. Vsakdo se je pač bal začeti, ker so se bili dotedanji poskusi večinoma ponesrečili že prej, predno so postali več nego poskusi. — Da pa je na skrivnem iskrica le še tlela, nam kaže leto 1857. Tedaj se je nameravalo od dveh strani izdavat nov leposloven list z novim letom 1858: Jožef Drobnič je hotel v Gradcu ustanoviti leposloven list „Triglav“, ki je bil pisan v slovenskem in „ilirskem“ jeziku; ali z novim letom „Triglava“ ni bilo (Gl. Vrhovnik, 57).

8. Rodil pa se je tisti list, ki zasluži res tudi po vsebini, ne le po namenu ime leposlovnega lista, tisti, ki je pripravil naše slovstvo za klasično dobo, nastopivšo takoj za njim: to je bil „Glasnik“ κατ' ἐξοχήν, Anton Janežičev „**Glasnik** za literaturo in umetnost“; tako je naslovljen prvi zvezek (za prvega pol leta); pozneje je različno izpreminjal naslov in obliko, kakor so pač bili dobri ali slabi časi, a „Glasnik“ je le vedno ostal.

Janežič je bil idealen urednik, dasi morda ne ideal urednika. Že v napovedi „Glasnika slov. slovstva“ smo ga slišali, kako je vabil s prijaznimi besedami kakor Sirena, a tudi z denarjem, ki ga nimajo niti Sirene. To je bilo za tedanje čase nekaj znamenitega, a privabilo mu jih je mnogo, tudi takih, ki so jim bili Janežičevi srebrnjaki kaj dobro došli. Zbadljivo je zapel Levstik dve leti pozneje (1860; Zbr. sp. II. 85):

„Imamo še družih mnogo slovečih,¹⁾
ki pišejo radi „Novicam“ zastonj,
ki „Glasnik“ jih težko plačuje . . .
V Parnas jih vodi leskov konj.“

¹⁾ namreč pesnikov, razen Kančnika in Pikinega Jožka, ki „kar živ je, né dvojih imel še hlač.“

Prihajali so tem rajši, ker je blagi Janežič vse poravnaval nekako ljubko in se, čeprav je plačal, nikoli ni utrudil pri svojih prošnjah in prigovarjanjih; saj je kaj značilno položil Levstik v „Ježi na Parnas“ (Zbr. sp. II. 149), seveda v predelani, Oslu, kritikujočemu Vrano, te besede v usta:

„Učila od matere svoje vpiti,
od „Glasnika“ se je prositi.“

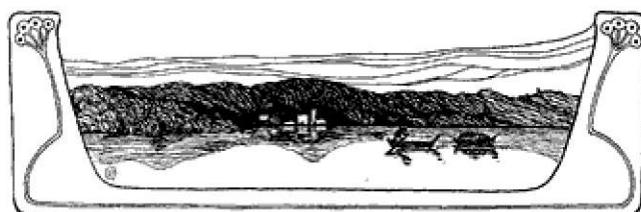
Usoda je tudi naklonila Janežiču srečo, da je privabil več pravih talentov, a druge si izkopal; to je njegova sreča in tudi njegova zasluga: v tem oziru je prednik „Lj. Zvona“. — V iskanju mladih talentov je zašel po sedanjih nazorih celo predaleč; saj je mlade gospode, sicer pridne — gimnazijce često povzdigoval preveč; ali tedaj so pač bile razmere drugačne in drugi listi — tudi „Novice“ — so istotako iztikale za kakim dijačkom. V I. letniku „Glasnika“ se nahajajo na raznih mestih pohvalne opazke o gibanju gimnazijskega dijaštva, n. pr. na strani 191., da so „postavili temelj slovenskemu gledišču“, a v nekem dopisu se javlja, da se je v Celju ustanovilo dijaško društvo „Slovenija“, ki ima namen „sleden mesec nekaj sestavkov spisati“ (Dalje prihodnjič.)

Vedi!

In če me zapustiš,
iz mesta grem, meniško vzamem haljo
in spovedoval dekleta bom nezvesta.
Morda zgodi se, da v nezmerno daljo
na božjo pot kdaj prideš kot nevesta
in baš pri meni grehov se spoveš . . .
Ej, vedi mi, odveze ne dobiš.

Vekoslav Spindler.

Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

Tako je dramil Janežič mlade, a prosil starejše; res se hitro oglase pisatelji, ki so ali že bili ali pa so kmalu postali ugledni; iz prvega letnika imenujem le tri: Levstika, S. Jenka in Erjavca. Na mah je zavel iz lista svež duh, ko so se ga oklenili taki možje; priskočili so jim hitro še drugi, kakor solidni Cegnar, Mandelc, Tušek. — S svojim „Popotovanjem iz Litije do Čateža“ zavzema pač Levstik središče med pisatelji; taki spisi so bili naravnost nazorni nauk za tedanje pisatelje, za leposlovce in člankarje; saj so kar silila v posnemanje mesta, kakor oris Ločana, „ki je bil tak, kakor bi ga v brenti prinesel“ . . . Kar čez noč pa seveda niso izginili stari naivni časi; Mandelčeva novela „Jela“ je skrajno prisiljena in neprebavna. Ne smemo pač pozabiti, da so bili tedaj časi, ko še niso imeli niti besede za „publikum“, kaj šele publikum sam!¹⁾

Posebno zaslužna je rubrika (že v 2. številki) „Glasnik literarni“, ki prinaša kratka oznanila o najnovejših slovanskih in slovenskih literarnih prikaznih, posebno jezikoslovne vsebine — saj je baš tedaj rasel Miklošič v velikana! — ter že v 2. št. „Glasnik iz domačih in tujih krajev“, to so dopisi, tuintam res puhli, a včasih jako aktualni; vprav zgodovinske važnosti je n. pr. dopis z Dunaja (21. februarja 1858) na strani 63.: „Radi bi vedeli, kaj delamo tukaj. Veseli smo zime, ki nam pošilja mokroto v črevlje, veseli smo pusta, ki nam pošilja sušo v mošnje. Zraven pa premišljujemo, kako se bode Dunaj preoblekel . . . Nam pa voščim, da bi kdo med nas zagnal zlato besedo, da bi razderla skorje, ki obdajajo naše srca, da bi se spet začeli potegovati za domačo reč kakor smo se nekdaj. Nočem, da bi se godilo tako kakor pred nekaj 10 leti; pijani smo bili, pa čas je, da se streznimo; da

¹⁾ Na str. 184. je zapisano to-le: „izbranega ‚sveta‘ — da ne rečem ‚publikuma‘, kakor se silijo . . . nekteri jugoslovanski novičarji — žalostna jim majka.“

se znebimo mačjega jamranja, ki še zmerom mrači naše ušesa (!). Dosti smo že vode pili tačas, treba je zopet malo vina, dolgo smo se postili, zdaj pa je miza že pokrita: prinesite nekteri dobrih jedi, drugi pa plačajte tudi, kar se Vam bode dalo. Le pristopite in naročite se, več ko Vas bo, boljše gostije se bojo dale napraviti. Zbrali se bomo okoli Glasnika; prva naša želja je, da bi nas bilo veliko in mnogo, kar se pa tiče jedi, o tem drugokrat“.

In res, zbrali so se okoli „Glasnika“! Zato je smel urednik konec I. poluleття v „Povabilu na naročbo“, ki nam pove več nego lastno razpravljanje, govoriti tako-le: „Minulo bo šele pol leta, kar je nastopil „Glasnik“ prvokrat svojo pot po slovenskih goricah in ravninah, pa že lepo število si je pridobil prijatlov in podpornikov v tem kratkem času. Enakomerno bo tudi v prihodnje obdeloval um in srce.“ Značilna za urednikovo ozirnost in miroljubnost je njegova obljuba glede literarne kritike, češ, „Glasnik literarni bo deval na rešeto dela slovstvene, noveje in stareje (toda zmiraj ‚učče‘ in nikdar ne ‚porugivajuče‘)“. — Pa seveda! Vseh ostrih besed v bodočih letnikih le ni mogel zabraniti, dasi bi jih rad; skušal je vsaj z uredniškimi opazkami okrhati ostrino natisnjenih spisov. A last not least v urednikovih besedah je vedno poziv do pisateljev: pošljite prispevkov čim več; „radi jih bomo plačevali kakor doslej vsem, ki plačila žele (!)“.

Vse to je vzbudilo vendar dokaj odmeva v Slovencih; i gmotno i duševno so podpirali „Glasnik“ toliko, da se je vzdržal 11 let. Ali urednik ni zaupal toliko občinstvu in — sebi, da bi bil postavil svoj list na trden temelj, ki bi ga ne hotel in naposled ne mogel premakniti; vidi se, kako je, vedno tipajoč, iskal pravega okvira; a preden ga je našel, preminil je „Glasnik“. To poskuševanje se kaže že v različnem načinu izhajanja: prvega pol leta je bil „Glasnik“ mesečnik, drugega pol leta, ko je dobil drug naslov („Glasnik slovenski. Lepoznansko-podučni list“), je postal polmesečnik, a črez eno leto je izhajal zopet kot mesečnik itd.¹⁾

Mnogo bralcev so pač pridobili spisi kakor l. 1859. Erjavčev „Pot iz Ljubljane v Spodnjo Šiško“ (III. zv. str. 154. idd.). — Isto leto se je tudi oglasil Mencinger, a Levstikov sila ostri spis „Gospodoma nasprotnikoma“ (str. 12. idd.) je zbujal dokaj pogodnosti in — jeze in Trstenjakoviim fantastnim spisom je občinstvo tedaj še prav rado verjelo. Da bi se ustreglo vsem potrebam, se je

¹⁾ Podrobnosti glej pri Vrhovniku str. 57./8.; letnik 1868 (VII. zvezek) ima tudi drugo obliko, nerodno četverko.

sprejel v sestav lista še eden stalen predel: „Besednik“, katerega vsebina so tutti frutti, zlasti iz slovanskega sveta. —

V oddelku „Glasnik iz domačih in tujih krajev“ je leta 1859. na strani 148.—150. tudi hrvaški dopis „iz Beča“; celo članki so prihajali včasih v hrvaškem jeziku — kakor v „Zvonu“ za Aškerčevega uredništva — n. pr. leta 1860. (VI. zv. str. 8.). Leta 1863. pa je na strani 29. natisnjena srbska pesem v cirilici in uredništvo javlja pod črto, da bo priobčevalo v vsaki številki po dva kratka „spiska v hrvaškem in srbskem narečju“; obenem je tam razložena azbuka. Še pozneje (n. pr. l. 1866., str. 30.—31.) je ponatiskoval Glasnik tudi češki, poljski in ruski drobiž.

Letnik 1860. je sploh zelo zanimiv. Na strani 7. je S. Jenkova „Pobratimija“ z opombo, da je „h tej pesmi zložil mladi umetnik Martin Jenko lep napev“; ista opazka je k pesmi „Naprej“ na str. 161. — Janez Mencinger je takoj v 1. številki (1. julija 1860) pričel pisati svoj lepi spis (napol povest, napol oris): „Zlato pa sir“; to je tisti otročič, ki je čez trideset let zrastel v zastavno, imenitno „Hojo na Triglav“; kdo bi se ne muzal modremu Čuku, ki mu je služila za „kolomon“ stara izdaja — Ilijade, ki je seveda ni znal brati! Pa Erjavčev „Avguštin Océpek“ — kdo bi ne bral z veseljem takih stvari, ki so se razlikovale od dotedanjih leposlovnih spisov kakor jasni solnčni dan od puste megle! Uspeh, ki ga je Janežič vsekakor dosegel s takimi spisi, ga je toliko izpodbodel, da je poslal na strani 55. v svet „Literarno oznanilo“, da bo izhajal „Glasnik“ po trikrat na mesec in da bo imel vrhutega doklado „Cvetje iz domačih in tujih logov“; ista vest je objavljena v „Povabilu na naročbo“ (str. 189.). Simptomsko pa je, kar stoji ob koncu tega povabila (stran 190.): „Naša lepoznavna literatura leži na mnoge strani še vsa v celini; posebno se je doslej popolnoma zanemarila naša zgodovinska in narodna povest, ki se, po ljudstvu posneta, najbrže prime ljudskega srca. Da obrnemo delavnost naših pisateljev tudi na to polje, želimo ob novem letu razpisati primerno darilo za najboljšo zgodovinsko ali narodsko pripovedko“. — Kakor bi se pripravljaj pot — Jurčiču, tako se glase te besede; oklic pa je kakor vzorec tistim stalnim razpisom „Slovenske Matice“ in včasih tudi „Lj. Zvona“, razpisujočim nagrade za povestne spise, vzete iz domačega (zgodovinskega) življenja . . .

A bil je Janežič prevelik optimist; povečal je drugo leto list, ali v svojo škodo; pomoči ni bilo toliko, kakor se je bil nadejal, naročnikov niti 600; zato se je „Glasnik“ po obsegu zopet skrčil

do starega obsega. Ker je vladala zlasti v beletristiki redno suša, zato je Janežič segel včasih po prevodih, n. pr. leta 1863.

Jako dober in dobro rejen je letnik 1864; saj si je pridobil Janežič zanj neprecenljivo moč, Jurčiča, ki je ostal „Glasniku“ zvest do konca; spisa „Jesensko noč med slovenskimi polharji“ in „Domen“ sta bila kar nalašč za naše občinstvo. Nastopni letnik (1865) je prinesel „Tihotapca“ in „Vrban Smukovo ženitev“, a Mencinger, zdaj že dr. J. Mencinger, je pisal svoje brhke „Izkušnjave in izkušnje“. Nasproti temu napredku pa se je kritični del „Glasnika“ precej skrčil. — Posledice tega napredka, oziroma nazadka, so se pokazale takoj: tedanji celovski „Slovenec“ je prinesel precej oster članek, ponatisnjen v „Glasniku“ navedenega leta (str. 246.—249.), zahtevajoč, naj se „Glasnik“ peča bolj s kritiko, češ, baš nje je krvavo treba; on pravi med drugim (str. 247.): „Kam pridemo, če bode še dolgo ‚Slov. Glasnik‘ le bolj hvalisal kakor reševal vsakega, ki kaj slovenskega na beli dan spravi... in če bodo ‚Novice‘ še dolgo odpravljale vsako delo s privajenim izrazom: ‚Kaj več o tem delu drugo pot?‘“ In malo niže je zastopana misel, ki smo jo že zgoraj razpravljali obširneje: „Smešna se nam tudi zdi misel, ki daleč okoli velja, da namreč vsak domorodec moral bi biti tudi pesnik ali vsaj prozaičen pisatelj. Če je kdo teh rodoljubov skoval nekoliko neslanih stihov ali pa načerkal šako praznih in abotnih čenčarij, potlej pa kar misli, da si je nesmrtno zasluge pridobil za narod in domovino ter hoče, da bi ga kar v zvezde kovali: Slabo za narod, ko bi ne bilo druge pomoči in družega pota, domorodstva svojega djansko kazati“. — Temu spisu je uredništvo na str. 249. do 250. pridejalo ponižen odgovor, v katerem je pripravljeno ustreči vsem željam, da ga le občinstvo podpira; za nas važna pa je opazka na strani 249., da si je „Glasnik“ baš z leposlovjem pridobil obilo novih prijateljev — saj velja isto za „Zvon“, kakor je z druge strani baš „Zvon“ prvi uvedel resno in temeljito literarno kritiko. — Od strani 342. dalje govori Fr. Zakrajšek v temeljitem članku splošno in podrobno baš o leposlovju in o kritiki in tam trdi izrečno: „Literature najlepša stran je lepoznavna. To polje naj torej „Glasnik“, če je mogoče, še bolj ko dozdej goji. — Povest dopada se otroku, mladenču, možu in sivemu starčku; kjer se dosti pripoveduje, tam je veliko lepega pričakovati. Otrok si dobre nauke vtisne v glavo, mladenec zažari v ognjevitih namenih, skušeni mož nahaja v pripovedi poterjilo svojih lastnih skušinj in starček pregleduje minuloost v vseh oddelkih človeškega

življenja“. Glede kritike pa govori trezno, uvažujoč razmere, češ, kritike potrebujemo, pa ne brezobzirne, vsekakor pa naj odpre „Glasnik“ večje predale za njo. — In res! V vabilu konec leta stoji obljuba, da se bodo v oddelku „Književni obzor“ kritično pretresali ali vsaj naznanjali imenitnejši slovstveni proizvodi.

Leta 1866. je objavljajal že Levec¹⁾ lepo vrsto pesmi, Jurčič je nadaljeval svoje povesti („Klošterski žolnir“, „Hči mestnega sodnika“ itd.) in Andrejčkov Jože je pričel uganjati svoje slane in neslane, a vedno dobro došle burke („Črtice iz življenja na kmetih“). — Bodoči letnik (1867) je hotel Janežič zopet razširiti; izdajal ga je po dvakrat na mesec, a s slabim uspehom, kakor je razvidno iz njegove tožbe konec leta. Vendar je ta letnik izmed najboljših: Jurčič piše v njem povest „Nemški valpet“, sotrudnika sta Levec in Levstik, Andrejčkov Jože prodaja svoje godčevske, Trstenjak in Valjavec sta kakor v vseh letnikih zvesta priobčevalca raznih snovi, a poseben pečat je vtisnil letniku Stritar s svojim bistrim člankom „Česa je posebno treba našim pesnikom“ (str. 9. idd.). Tu občudujemo prvokrat tisti lahkotni Stritarjev slog, napol kramljanje, napol razpravljanje; na strani 10. stoji tisto znano žigosanje dotedanjih pesnikov: „Kdor pri nas le pisati, to je črke delati zna, je slovenski pisatelj; kdor je zveržil toliko in toliko verzov, on je slovenski pesnik, ‚nadepoln‘, če je mlad, ‚slavni‘, če je že malo stareji. Če je pa zraven še kak učenik, uradnik ali pa še višega stanu — omne tulit punctum“.

Milosrčni Janežič pač ni rad objavljajal takih in še hujših besed, tisti Janežič, ki je, kakor mi je pravil nadzornik Levec, leto prej Jurčičevemu „Desetemu bratu“, ki ga je izdal v „Cvetju“, izpustil celo poglavje, ker je malo šaljivo opisovalo nekega župnika, kako je — ker je bil desetletje zakopan v zakotno vas, strmel nad železnico v Ljubljani . . . Zato si pač lahko mislimo, s kakimi občutki je dal v natisk n. pr. Stritarjev essay, razpravljajoč, o čem naj poje lirski pesnik (str. 17.): „Dve reči so poetje od nekdanj posebno prepevali in kakor je videti, bodo ji tudi zanaprej: ljubezen in pa — vino . . . Obilo tri četrti vse lirične poezije poje ljubezen in ne kaže se še, kakor bi se hotela ta reč premeniti. Pri nas so se poetje, dokler je bilo moč, ogibali tega opolzlega predmeta, razen enega moža, ki je pa ravno zaradi tega trpel veliko preganjanja“. — Taki

¹⁾ Na str. 280. je naveden kot sedmošolec med „naročniki lista“; „J. Tavčar“ in „Fr. Detelja“ sta bila tedaj tretješolca; J. Kersnik je objavil na strani 361. pe-smico „Gomila“.

opredelbi lirske snovi so, dasi je preozka, seveda ploskali vsi „mladi“, a „starim“ so se take besede zdele vsekakor sumljive; še bolj pa naslednje (stran 18.), ki se tesno dotikajo naših izvajanj konec II. poglavja (gl. zgoraj str. 164. idd.); Stritar pravi: „Predmet, ki je bil dosedaj pri nas posebno v čislju in ki si ga je vsak naš pesnik obilo privoščil, je — domoljubje . . . Lep, blag čut je domoljubje — Bog daj, da bi ga ljudje bolj v srcu nosili ko na jeziku . . . Lepa . . . čednost je domoljubje — ali meni je ljubše v dejanji kakor pa v pesmi! . . . Domoljubje je premalo izvirno, neposredno čutilo, preabstraktno, premišljeno, in vsa taka čutila, naj bodo še tako lepa in blaga, niso samo na sebi pripravna za poezijo, če jih pesnik ne zna viliti v tako podobo, da se bolj približajo človeškemu srcu . . . Take pesmi so le za uho, ne za srce, trenutek jih je rodil, trenutek jih požre in za njimi ni sledu . . . Pesem, če bolj je patriotična, manj je poetična po navadi.“ Previdno pa je dostavil Stritar: „Bog me vari, da bi hotel s tem trditi, da se ljubezen do domovine nikakor ne da prepevati . . .“

Take besede so oznanjale, da je nova doba že blizu. — Sploh je Stritar v tem (zadnjem) letniku očitno prvačil; Jurčič je zabaval s svojim „Doktorjem Karbonarijem“, ali Stritarjeva „Kritična pisma“ so vtisnila letniku pravi pečat; videlo se je, kakor bi bil Janežič le odgovorni urednik, Stritar pa urednik — šef, ob čigar strani sta zvesto stala Levec in Erjavec. Vse tedanje Stritarjevo delovanje je bilo boj, a ne proti prazni senci . . . Dva časnika so imeli v tistih časih Slovenci, kakor je Levstik rekel leta 1860. (Zbr. sp. II. 90):

„Na onem svetu so ljudje godrnjali,
pa vender so z vami se kregati bali,
ker imate samo dva časnika:
Novice *) in Glasnika“.

Nasprotstvo med listoma je postajalo večje in večje; saj so tudi vse Stritarjeve besede v jedru naperjene proti „Novicam“ in Novičarjem. „Novicam“ je naložil dvakrat hudo blamažo: na str. 19. pravi ob koncu essaya o lirskih snoveh, da mu prihajata na misel „dva imenitna lirična predmeta“, ki ju je nasvetoval mož, veljaven v vsem, namreč — solnce in luna. Stritar mu je izpolnil željo, izvršivši tri sonete solncu in luni. A ti soneti so bili tako hudi, da si jih Janežič izprva ni upal natisniti; šele čez tri mesece (1. aprila) jih je pustil v javnost; to so oni trije, izmed katerih tretjega („Poetov

*) Na „Danico“, ki stoji vobče na stališču „Novic“, se pesnik ne ozira.

javkanje in mačkov petje“) pač vsakdo pozna. — Ako je bil že tu Janežič v zadregi nasproti vročekrvnemu Stritarju, je bil položaj zanj še hujši, ko se je vnel iznova prepir o Koseskem, ki je bil izdal prevod Byronovega „Macepe“. Stritar je ta prevod posebno oblikovno hudo grajal [str. 130. idd. ¹⁾], a „Novice“ so ga v odgovoru na njegovo kritiko (str. 172., 223.) naravnost pozvale: „Naj poskusi Stritar posloveniti en sam odstavek (Macepe) in razumel bode koj, zakaj Koseski ljubi kratke besede . . . ter piše ‚množ‘, ‚rah‘, ‚vada‘.“ Stritar pa se je res usedel in v štirih dneh je prevedel 230 verzov ter jih poslal „Novicam“ s „Popravkom“. Ker „Novice“ niso objavile niti verzov niti popravka, je poslal Stritar „Glasniku“ verze in „VI. kritično pismo“ (str. 226. in 230.). Da si je obzirni Janežič upal poslano natisniti, to mu šteje Levstik po pravici v veliko zaslugo („Ljublj. Zvon“, 1881, str. 631.), rekoč: „Vendar se je . . . našel urednik slovenskih novin, ki se je predrznil resnico natisniti in s tem skočiti v opasnost, katera mu je izvestno pretila . . ., čemur se tem bolj čudimo, ker omenjeni urednik ni bil nihče drug negoli boječi krotki Janežič“. —

To Stritarjevo pismo s prevodom itd. je — značilno — sploh zadnji samostalni sestavek v „Glasniku“ (končuje se na strani 233.). Na strani 236. stoji lakonično obvestilo: „Preobilica zaostankov, pa tudi marsikatera nemila skušnja nas je prisilila, da ustavimo z današnjim listom izdavo Slov. Glasnika“.

„Glasnik“ je utihnil za vse čase, in ni čuda, da je naposled utihnil; stari ga niso več marali, ker jim je bil prehud, mladini pa se je zdel preboječ. Da pa je tako hitro utihnil, je brezdvomno vzrok tudi pojemanje urednikovih moči; saj je prihodnje leto (1869) legel Janežič k večnemu počitku. —

Kakor mi je Levec pravil, je Janežič sam ob tisti borbi za Koseskega Macepo priporočal Stritarju in prijateljem, naj izdajo svoj list, ki bo zastopal njih težnje in smel pisati svobodneje nego „Glasnik“, ki so se mu tekom 10 let in tekom večne borbe za obstanek vsilile tradicionalne, ozke meje, preozke za „Stürmerje“. In res! Stritar je imel, kakor smo slišali — doslovno zadnjo besedo v

¹⁾ Peto „kritično pismo“, posebno str. 135., češ, da Koseski ni niti slovenski Klopstock, ampak kvečjemu Voß; kajti „Koseskega dela, kar jih je izvernih, se prebero v času, kar ga je treba, da se jajce mehko skuha“. Koseski pa ima „neusmiljeno navado, da kakor hitro mu ni všeč kaka beseda, pa jej kar odstriže rep kakor poredni paglavci nedolžnemu martinčku, ali pa odseka jej celo glavo kakor petelinu: namesto ‚rahlo‘ pravi — ‚rah‘, nam. ‚množica‘ ‚množ, in ‚vad‘ nam. ‚navad“.

„Glasniku“ in čez eno leto — zopet interregnum v naši beletristiki — je baš on povzdignil glas v svojem (Dunajskem) „Zvonu“. Kakor bi bil Stritar kaj takega slutil že v prvi polovici leta 1868., ko je govoril o Koseskem (stran 134.), tako se glase njegove besede (V. kritično pismo) — lahko bi bile program bodočega „Zvona“: „Koseski je pri nas udaril prvi na veliki zvon, da je dal mogočen glas, ki se je razlegal daleč okrog . . . in iz spanja izbudil marsikaterega zaspanca. Lep je zvonov glas . . . : vivos voco, mortuos plango, fulgura frango. Budi zvon . . . in povzdiguje srca proti nebu . . .“

9. Nastopno leto (1869) smo bili Slovenci zopet brez pravega beletrističnega lista. Enega smo sicer dobili baš to leto nanovo; to je bil „Besednik“, „Kratkočasen in podučen list za slov. ljudstvo“, ki ga je pričel s tem letom izdajati polmesečno Janežič in ki so ga po njegovi smrti urejevali razni uredniki do leta 1878., ko je prenehal; a ta list se je namenoma postavil na tako nizko stališče, da ga potem, ko je „Glasnik“ omogočil višje merilo, ne moremo vpoštovati. Kar je poučnih spisov, ti so vobče dobri, a leposlovje je skoraj brez izjeme po obliki in vsebini take vrste, da ne zasluži niti resnega niti smešnega vpoštevanja; tak je ostal „Besednik“ vsa leta svojega obstanka, bolj nazadujoč nego napredujoč. Vrhutega so povesti in pesmi izvečine zanikarni prevodi, le Kurnik je pel do zadnjega svoje originalne; eno — zaljubljeno, a pošteno! — moramo rešiti pozabnosti. Zakrožil jo je — pomislimo! — leta 1877. (stran 149.) z naslovom „Roža deklet“:

„Roža deklet,	Dev, kar poznam,
čisla te svet;	rad jih imam (!);
lepa si, kakor	vendar vso hvalo
rože je cvet.	tebi le dam! . . .

Čistost, pokoj
obraz je tvoj;
vez bi zakonsko
sklenil s teboj!“

To je konec, primaruha! Vi zaljubljeni pesniki, zakaj niste rekli svojim izvoljenkam tako lepo v obraz, da bi radi ž njimi — ali ž njo — sklepali zakon! — Leto prej je neznani pesnik posnel, skoraj prepisal gori omenjeni Stritarjev sonet „Luni“ . . . Kakor bi bil zastonj pisal Levstik, zastonj „Glasnik“ in med tem že „Zvon“! Pa saj je vedno tako: če hočeš pisati preveč načelno za „prosto“ ljudstvo, zavoziš hitro v puščobno banalnost in brezokusnost.

Takisto je z nauki; kar se piše n. pr. še leta 1876., stran 42. idd. o „Lastnostih dobre domačice“, to, bi rekli, presega vse meje, ko bi vprav leta 1904 (!) ne bili izšli (v „Koledarju“) prav podobni nauki; saj se kaj lepo dopolnjujejo taka navodila: leta 1876., stran 43.: „Ženska, ki je že po naravi bolj obdarjena s pravim rodoljubjem, ima ono njej pripadajočo lastnost po vsej mogočnosti izpeljevati“, leta 1904.: „gospodinja se umij večkrat in zahtevaj to tudi od svojih otrok in družine. Skrbi za to, da preobleče družina večkrat čisto perilo“. Ali pa: leta 1876.: „Mož imade skrb, da svojej ženki čas krati, kar mu je lahko po zvedbah njegovih, po raznih skušnjah in po njegovej umnosti; ne suhoparen naj bode njej nasproti, temveč pogovorljiv in spreten“; a leta 1904. contra: „Gospodinja bodi mila, udana in prijazna svojemu možu... Mož je včasih nejevoljen... pa se nekoliko namrgodi. Tedaj ga potolaži in razveseli z mило in prijazno besedo ali mu prinesi kak primeček v jedi...“ Zdaj pa naj kdo reče, da „Zvona“ ni bilo tedaj nujno treba in da ga zdaj ni več treba!... Ali pa „Povesti“! V nekem romanu, ali kar je že, se opisuje junakinja tako-le: „Adelajda je s svojo krasoto potamnila vse navzoče gospe in gospice; kakor solnce je ona sijala v dvorani. Postave je bila plemenite, visoke, stopinj važnih, lahkih in primernih, črnih oči, dolgih nakodranih las, ki so se vsipali po snežnobelem tilniku, visokega in kot nebo jasnega čela, pa cvetočih lic in vse to se je vjemalo tako lepo, da je Adelajda nehote (!) morala slehernega očarati...“ Mari ni ta oris kakor „vzorec brez vrednosti“?

Potemtakem se nisem čudil, ko sem našel v izvodu „Besednika“, ki sem ga imel v rokah, pod naslovom pripisano s svinčnikom od neznanega bralca: „List za nedoraslo slovensko mladino“, s čimer pa ne rečem, da je pripisovalec objektivno zadel pravo... Pisatelji, uredniki in založniki so pač imeli preveč — volje, vsega drugega premalo...

A povsod je vladala neka slutnja, da mora priti in zagospodovati nekaj takega, kakor je „Zvon“.

Opomba k str. 222.: Prezrl sem, da bi se „Sora“ morala v mojem članku natisniti kot „Zora“, ker ponatiskujem citate in naslove v gajici. — Na to me je opozoril gosp. dr. I. Prijatelj, ki mi je tudi poklical v spomin svoj članek „Dvoje Prešernovih pisem“ v „Zborniku“ IV. str. 186—202, v katerem navaja po virih vse podrobnosti, ki se tičejo ukresovanja one „Zore“. Za oboje srčna hvala!

Dr. J. T.

Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

IV.

1.

videli smo, kako je Janežič v zadnjem letu „Glasnika“ uredniške vaji skoraj popolnoma prepustil Stritarju in njegovim so-mišljenikom; tudi smo omenili, da je Janežič sam tem ostrobosednim „mladim“ (v pismu, menda do Jurčiča; prim. Dun. „Zvon“ I. 239 = „Lit. 7pogov.“ XIV) priporočal, naj ustanove svoj list, kjer se bodo lahko kretali svobodneje nego v njegovem „Glasniku“; čas je za to, jim je rekel, tem ugodnejši, ker bo on sam ustavil „Glasnik“ in pričel s prihodnjim letom izdajati „Besednik“, le za preprosto ljudstvo.

Čas je bil za to res ugoden in dobrega leposlovnega lista res potreba; ugoden čas zato, ker se je baš tedaj razvijalo, deloma pa bilo že razvitih, nekaj čilih moči, ki so kar silile k bodremu delu, a kaslej niso našle na primeren medij. — Zlasti Stritar! Imel je že več časa v zalogi kopico pesmi in drugih stvari, a jih je prerad zapiral; ko pa se mu je prva celotna izdaja poezij (l. 1869.) jako posrečila in se je njegova, Boris Miranova, slava, pripravljena že po pesmih, objavljenih leta 1868. v „Mladiki“, razlegala povsod med Slovenci, zlasti med ognjevito mladino, moško in žensko, ga je to toliko izpodbudilo, da se je namenil z l. 1870. izdajati na Dunaju, kjer je bival, leposloven list, „Zvon“.

„Na Dunaju, 1. januarja 1870.“ je res izšel „Zvon“. In zadonelo je v našem slovstvu in še doni, ker „Ljubljanski Zvon“ je le v krepkejšo melodijo ubran in šele dovršeno ulit (Dunajski) „Zvon“. ¹⁾ „Založnik in urednik“ je bil Stritar, a stali so ob njegovi strani vrli in navdušeni pisatelji istega mišljenja in čutenja. Malo jih je bilo, a vsi poklicani in izvoljeni, vsi idealisti tiste čiste krvi, kakor jih menda zdaj ni več, ki pa so v tistih za nas polpreteklih časih ne-

¹⁾ „Dunajski“ se sam ni nikoli imenoval, ampak le naprosto „Zvon“; zaradi jasnosti pa pristavljam, kadar je treba, v oklepaju ta pridevek.

redko vstajali iz skritih rodni moči našega naroda. Kdor je bil le idealist in nič drugega, ta je seveda izginil brez sledu; ali tu so se idealizem, talent in volja združili v trojico. — Ta plodoviti idealizem je zaplodil in podaril sem iz kulturnega središča avstrijskih Nemcev naši domovini list, preko katerega še dandanašnji Slovenija ne more koračiti, ker bi si sicer morala odtrgati kos svojega bistva. Čudovito dobro so pač poznali oni mladi možje rodna domača tla, da so mogli vsaditi v nje drevo, ki se je tako trdo prijelo . . . Kar na mah se ni moglo posrečiti vse, nekaj poskusov je bilo treba, zamakanja tu, prirezovanja tam — ta doba priprav je doba (Dun.) „Zvona“; naposled so pazni motrilci uvideli, česa je treba, česa ne, in potem je zazvonil „Ljubljanski Zvon“.

* * *

V zgodovini slovenskega slovstva še Kornhuberjeva kavarna na Dunaju doslej ni dobila prostorčka. Komu je znano, da se je v njenih gostoljubnih prostorih vprav v najkritičnejših časih na novo porodila in skrbno negovala slovenska lepa literatura? — V tej kavarni, ležeči pri Cesarice Elizabete mostu, na levo, če stopaš proti „Vidmu“, so se shajali v sedemdesetih letih preteklega stoletja večkrat mladi, živahni, a vendar resni možje.

Bilo je po sv. Treh kraljih leta 1870. Dva izmed onih mož že sedita pri posebni mizici, eden sreba kavo, drugi jo že izplakuje z vodo. — „Ti, Ogrinec,“ pravi prvi, „kam se ti je tako mudilo z vročo kavo? Menda te zebe ob tvojih lastnih ‚Zimskih obrazih‘? Le glej, da kmalu pripraviš kak drug obraz! Kdo bo po zimi govoril o mrazu?“ — „Priatelj Levec,“ se mu nasmehne vodopivec, „ti nikar ne pij vroče kave; saj si sam tako vroč, da si dne 1. januarja, ko smo mi imeli do kolen snega, tako zapel:

„In v mehko usedeva se travo
na koncu hiše pod drevo;
v naročje položim ji glavo
pa meniva se to in to.“

Torej vidiš, vode ti je treba, vode.“

„Nikar ne govorita o vodi,“ se oglasi za njima glas suhega gospoda, „vina je treba za nas, pristnega cvička.“ „Ti si vedno tisti Jurčič,“ pokara prišleca Ogrinec; „ti bi rad svojo majčkeno domovnico, s cvičkom in s kmeti, presadil tu sem na ta lačni Dunaj! —

Sedi k meni pa povej, kaj imaš napisanega na tistem papirju, ki ti nadomestuje tam v levem žepu denarnico.“

Tu vstopita še dva moža, ki ju Levec umesti na še prazna stola (to sta dr. Unterluggauer, poznejši načelnik sanitetne uprave v Bosni, in dr. Košmelj, poznejši višji štabni zdravnik). „Kaj piše dr. Celestin iz Peterburga?“ vpraša dr. Košmelj. „Dobro se mu godi; vse drugo pa izvemo iz ‚Zvona‘, tam bo pismo natisnjeno v drugi številki; tako mi je rekel Stritar,“ odgovori Levec. — „Ali Stritarja danes ne bo?“ vpraša Ogrinec. „Ne; prosil me je, naj pridemo k njemu in prinesemo, kar imamo“. — „Torej hitro izpijmo, da ne bo pozna noč,“ reče družba in se vzdigne.

Pri Stritarju pa so čitali Jurčič, Ogrinec in Levec (ona doktorja sta bila — kakor umetnik Simonetti — le družabnika) svoje spise, jih kritikovali in pilili ter naposled dali natisniti v „Zvonu“; pozneje se jim je še pridružil osebno dr. Celestin. — Tako so se shajali ti možje redno in tako so skoraj sami — v drugi polovici leta moramo še privzeti Levstika — spisali prvi letnik „Zvona“.

Težave so bile velike; le pomislimo: v tujem mestu, daleč od domovine, brez prave organizacije, brez gmotnih sredstev izdajati list! Največ dela sta imela Stritar in Levec, ki sta zlasti edina upravljala tisk. Kolikokrat je bilo treba teči v oddaljeno tiskarno oo. Mehtaristov, ker so slovenščini neveščni stavci prizadevali seveda mnogo sitnosti; a poglavitno: v količkaj prosti uri se je bilo treba uvesti in pisati in pisati. Kajti sotrudnikov ni bilo; saj čitamo v „listnici“ 14. številki (15. jul. 1870) na strani 224.: „Kakor vidite, delali so do zdaj samo 3—4 slovstveni podporniki“. — A ti možje so vztrajali, „moderno strujo“ — ta izraz smemo tukaj rabiti prvokrat — so hoteli napeljevati v slovensko slovstvo, biti boj proti okorelosti in provincijalni omejenosti, ki se je često istovetila s poštenostjo. V doseg tega namena ni bilo napačno, da so vsi glavni stebri tega podjetja živeli tam zunaj med svetom, v velikem mestu, in baš Dunaj se je tedaj tudi začel silno modernizovati. To svojo smer je izpovedal Stritar v listu samem v „Literarnih pogovorih“ in drugod z vso odkritostjo, v „Kritičnih pismih“ v Glasniku je bil podiral, v „Literarnih pogovorih“ je gradil.

Zato je v „I. liter. pogovoru“, poslovivši se od „Glasnika“ in izrekajoč Janežiču zasluženost hvalo, tudi osvetil svoj program (stran 15.): „Zvon ne bo zvonček za otroke, ampak za odraščene ljudi, kakor je posebno mladina v viših šolah; tej pa je treba kazati sčasoma svet, kakoršen je in pa zraven, kakoršen bi moral biti. Kam

pelje izreja, ki prikriva mladini resnico, ki ji ne daje nikdar priložnosti, da skuša sama ločevati dobro od slabega in tako krepča svoje moralne moči, to je znano vsem pametnim ljudem.“ — Kdor leta 1905. pove kaj takega, po njem gotovo kdo — včasi jih je več — plane; leta 1870. je bilo istotako; da bi bilo hujše, skoraj ne morem reči. — Tega se je Stritar tudi zavedal in je zapisal na istem mestu besede, ki imajo še dandanes vso veljavo in so ostale „Zvonov“ program tudi leta 1880. in do današnjega dne; kakor se je sicer menjavalo osebje in ozračje, bistvo je ostalo neizpremenjeno. Zato veljajo Stritarjeve besede:

„Kdor tega (prej omenjenih besed) ne spoznava in pripoznava, s tem ni da bi govoril. Vem kacic napadov se mi je nadejati in odkod. Če se bo govorilo omikano z mano, če se bo videlo, da ima mož ravno tisti blagi namen, da ga misli pa doseči po drugi poti: tedaj bom odgovarjal; če kaj dobrega svetuje, tudi poslušal, ako mogoče. Če se mi pa pride z natolcevanjem, podtikanjem, černenjem; če se govori zarobljeno in neotesano z mano: tedaj se bom pa znal vesti, kakor gre izobraženemu človeku. — Še eno skrivno željo imam . . . Žalosten je vsakemu pravemu rodoljubu, ki je zraven tudi ljudoljub, današnji čas pogled po naši domovini. Prepirl, sovraštvo, psovanje in obrekovanje vse vprek! Na kateri strani pa je resnica? Na naši! slišim vpiti na obeh straneh. Na kateri strani pa je bratovska ljubezen? Molčite . . . Zato bo „Zvon“ vabil, če ne ravno v cerkev — za to so drugi zvonovi — pa vendar v neko svetišče, kjer kraljuje pokoj po trudu, mir po prepirlu, ljubezen po sovraštvu . . .“

2. Naslov „Zvon“, vsekakor zelo srečno izbran, je izražal sam nekaj tistih teženj, ki jih je imel list. Vsakdo se je domislil zvonjenja in oznanjevanja, seveda česa novega. Jaz sem izprva mislil, da je Stritar izbral listu naslov samo iz notranjih razlogov, naslonivši se pri tem na geslo Schillerjeve „Glocke“ (prim. zgoraj stran 273.), a izvedel sem od nadzornika Levca, da je bil direktni povod le zunanji. Ko se je namreč Stritar odločil, da bo izdajal list, je preudarjal, kako ga naj naslovi. Pri tem se je kazal tudi prav praktičnega: hotel je imeti tak naslov, da se da iz njega lahko tvoriti pridevnik, češ, pridevnik se mnogo rabi, ker je treba često govoriti o uredniku, o članku itd.; saj je Levstik že leta 1858. pripomnil (Zbr. sp. IV. 129): „Ne pomnim, da bi kdo rekel: vrednik Novic, Glasnika, Vedeža; slišal sem pa uže često: Glasnikov, Vedežev, Noviški vrednik“. Na to se je bilo tenkočutnemu Stritarju

treba ozirati. Kakor bi bil n. pr. lep naslov „Naše gore list“, prav tako neroden je za pridevniško rabo.¹⁾ „Zvon“ je tudi v tem oziru prav prikladna beseda. Da pa si je Stritar izbral baš to ime, temu je vzrok to-le:

Ruski pisatelj, publicist in politik Aleks. Ivanovič Hercen (1812—1870), ki je v Rusiji zastopal Hegelove nazore, je v prognanstvu ustanovil v Londonu posebno tiskarno ter je počenši s 1. julijem 1857. leta izdajal tednik „Kolokol“ = Zvon, ki si je pridobil v Rusiji kmalu velikanski vpliv, boreč se za svobodo in prosveto; temu listu se n. pr. pripisuje precej vpliva na odpravo tlačanstva v Rusiji. Pozneje se je Hercen preselil v Genevo (1864) in je tam dalje izdajal svoj „Zvon“; po vsem svetu znan je postal list, ko se je izvedelo, da so vtihotapljali kljub strogemu nadzorstvu njegove številke celo na carjevo mizo. — Kakor je „Kolokol“ budil narod, tako naj bi se glasil „Zvon“ Slovincem — in „Zvon“ je krstil Stritar svojega otroka.

Nasprotnikov je bilo seveda hitro precej; zlasti „Danica“ se ga je lotila. A tudi pristašev je bilo razmeroma mnogo; oglasilo se je naročnikov trikrat toliko kakor nekdanj za „Bčelo“ ali „Glasnik“, okrog 1200. Stritar poroča sam že v 2. številki na str. 30. id.: „Zvon je našel več pomoči, kakor sem je pričakoval. Lepo jih je videti, kako se vrste drug za drugim k darilni mizi . . . Kar pa najbolj razveseljuje oko in srce . . .: med resnimi možaki . . . prikazujejo se — in ne prereditko — lepe ženske podobe, gospodične in gospe.“ Da, to je bilo pomembno: tudi ženstvo se je pričelo izdatno brigati za slovensko knjigo. Lujiza Pesjakova je v 1. letniku tudi sotrudnica in ob sklepu 1. polletja v 12. številki, stran 192. se javlja čestitim bralcem in bralkam: „S to številko je Zvon doveršil svoje prvo polletje. V tem kratkem časi si je pridobil do 1100 naročnikov, med drugimi nad polovico dijakov in kar nas posebno veseli, tudi mnogo domoljubnih gospa in gospodičin. Hvala jim! To lepo število podpornikov nam pač sme biti porok, da hodimo po pravem poti.“

Vendar vsem urednik ni ustregel in vsi njemu ne; na str. 238. do 239. se obrača Stritar (Lit. pog. XIV.) proti raznim očitanjem,

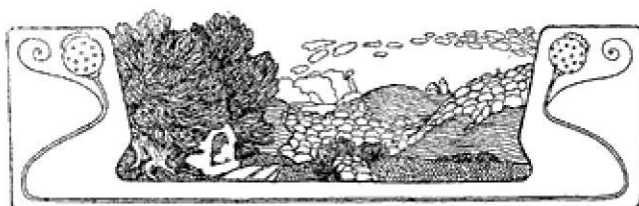
¹⁾ Ko je istega leta pričel Levstik izdajati šaljiv list, so prijatelji prav tako iskali primerne naslova; Levstik ga je hotel imenovati „Strela“, ali opozorili so ga na formalne nedostatke, ki bi jim dajala povod ta beseda, vrhutega neznanična in sama nehumorna. — Vse kaj drugega je bilo z naslovom „Pavliha“, ki je obveljal. (Po Levčevem ustnem poročilu.)

zlasti proti temu, da je „Zvon“ premalo praktičen, ker donaša le leposlovje, a nič poučnega in nič za prosto ljudstvo; tak naj bi bil kakor bivši „Glasnik“. Na to pravi Stritar — važno i za nas (str. 239.): „Kar se nam je videlo pomanjkljivo na Glasniku, tega smo se hoteli ogibati v novem listu. Najprej Zvon ne prinaša prelogov . . . Drugič se gleda na to, da kar pride v Zvon, ima, če ne dovršene, vsaj prijetno obliko.“¹⁾ A nasprotniki niso mirovali; prav glasno so očitali Zvonu pohujšljivost; proti takim piše „Triglavan s Posavja“, n. pr. str. 278., zbadljivo: „To naše slovstvo se res ne bode moglo meriti z družimi, ni po velikosti ni po notranji vrednosti; bode pa, in to je največ vredno, bode pa čisto, nedolžno, otročje. In če bodo tudi naše knjige potem dolgočasne, da nekateri bralec pri njih zaspi, nič ne de: to spanje bode spanje pravičnega.“ — Sploh postaja proti koncu letnika pisava ostrejša in ostrejša, osobito ko se je oglasil še Levstik, ki ga je, preganjanega in zavrženega zaradi „Pavlihe“, sprejel Stritar v svoje varstvo in ga podpiral duševno in gmotno.

Konec leta (1870.) pa je Zvon brez slovesa prenehal; ne morda samo zaradi nasprotnikov; ti Zvonu niso kaj škodili in urednik in njegov konsorcij jim je bil docela kos; sodelavnikov je bilo pač malo, a ti so bili vrli; naročnikov je bilo dovolj! Torej kaj? Levec mi je zadevo pojasnil čisto na prosto: naročnikov je bilo res dovolj, a med njimi jih je bilo polovica dijakov, ki so list le izjemoma plačevali (gl. str. 128.); sploh je manjkalo administracije, ki je bila pri slovenskem listu, izhajajočem na Dunaju, itak sitna. Tako se je mnogo ali poizgubilo ali zamaknilo; kar je Zvon nesel, to se je še porabilo Levstiku v podporo. — To so bili direktni vzroki, da se je Zvon leta 1870. prekinil; omenili smo jih zato, ker se v njih izražene težkoče pojavljajo tudi pozneje, ko je („Dun.“) Zvon zopet izhajal in so bile naposled slične težave poglaviten vzrok, da je leta 1880. popolnoma prenehal.

(Dalje prihodnjič.)

¹⁾ Mimogrede še to-le: Na istem mestu pravi Stritar: „Očitno moramo spoznati, da nas mnogokrat misel obhaja, ali bi ne bilo bolje . . . pustiti vso to visoko literaturo ter pisati samo prostemu ljudstvu.“ In glejte! Črez 30 let je začel Stritar pisati le za prosto ljudstvo in piše še danes.

Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

ivahnejša je postala „Zora“ v nastopnih letih (1872—1878), ko jo je prevzel Janko Pajk; vodil jo je z živim ognjem in z veliko vestnostjo in često s skoraj naivnim idealstvom. In še leta 1873., 1874., 1875. je bila Zora edini slovenski leposlovni list; bil je to tisti čas, ki ga je Pajk imenoval v Zori leta 1876. (gl. Zvon 1876, 127) zbadljivo: „Die zvonlose, die schreckliche Zeit“.

Leta 1876. pa je pričel Stritar nanovo izdajati Zvon z geslom „Vivos voco. Za dom, svobodo in resnico“. Začelo se je v znamenju polemike, topot s „Slovincem“ že v 1. številki (Literarni pogov. I.), a načelno novega nam ni prinesel. — Tudi zdaj je Zvon takoj trdno stal; to izpričuje, kako potreben je bil vendarle; Zora mu izprva ni odzela malone nič tal; na strani 31. čitamo, da ima Zvon že v januarju „nad tisoč naročnikov in vedno še prihajajo“. Z Zoro si je prišel kmalu navzkriž. Urednik Zore se je v svojih „Razgovorih“ večkrat porogljivo spomnil „zvononosca“ Stritarja in njegovega lista, katerega tendence so se mu zdele pogubne. Dasi je Pajk često (n. pr. o Jurčičevem „Tugomeru“ na strani 143. id.) povedal pravo resnico (proti Zvonu, 1876, 128), je bil Stritarju navadno odgovor lagek, ker je nasprotnik kaj lahko zavozil v enostranost. Stritar piše o teh prepirih v uredniški listnici (8. številki): „Prepirati se s konkurentnim listom, nam se ne zdi imenitno; zato ne bomo resno odgovarjali; nekoliko kratkočasnih besedi pa bi utegnili našim bralcem biti po volji za velikonočne praznike.“ Res je v isti številki, na str. 124. id. izšel prvi kos Stritarjeve satire „Apostrof“; še hujši je prizor „Ljubezen“ (stran 153.), pravzaprav sanje, ki jih je sanjal Zvonov urednik, ko mu je ležala — Zora na prsih; a na str. 156. je napisal v fulminantnem članku dokaj ostrih, naravnost proti Zori; tam tudi Stritar očitno izjavlja: „Ako bi bil mislil, da hodi Zora po pravih potih, kako bi mi bila kedaj prišla preširna misel, začenjati

izdajo novega lista! . . . Različni so okusi, različne so potrebe slovenskega občinstva. Zakaj bi ne mogla skupaj živeti ali životariti Zora in Zvon? Različna sta lista že zdaj; jaz hočem skrbeti, da si bodeta še bolj in bolj, da se ne bodeta ovirala.“ (Prim. nasproti temu Zoro, str. 396.). Prepir, ki je postal hitro precej oseben in je dosegel svoj višek v pravdi o slovenskem šestomeru, je bil koristen za bistrenje pojmov in nam je zaplodil nekaj dobrih satirskih spisov, a zanima nas le glede svojega konca.

Zvonu je prepir naposled vsekakor nekaj škodoval; saj pravi njegovo uredništvo v listnici na str. 224.: „Vsem čč. nasprotnikom Zvonovim naznanjamo danes veselo novico, da je koncem prvega poluleetja neprimerno obilo število naročnikov izneverilo se Zvonu . . . Mi ne bomo prosili in moledovali, naj Slovenci podpirajo naš list iz golega rodoljubja. Zvon naj ima naročnike, katerih si sam zasluži. Neprijetno nam je res, da naš list tako malo ugaja slovenskemu občinstvu, vendar obetati ne moremo, da se s časom poboljša“. A Zvon je vendar še izhajal nastopna tri leta, Zora pa je ugasnila s prvim četrletjem 1878. leta¹⁾ vsled poloma.

V številu sotrudnikov kaže letnik 1876 lep napredek. Omenjam le dva: Emil Leon (dr. I. Tavčar) je pisal obširen roman „Ivan Slavelj“, a bil je istočasno tudi sotrudnik Zore („V gorah“). — Druga pridobitev je „gospod brez imena“, kakor ga imenuje urednik v oznanilu za bodoče leto (stran 368. in 384.), češ, da je obljubil pesmi za drugo leto, a objavil je tudi to leto v 24. številu (tiskovna pomota „št. 23.“) tri pesmi: „Sercé globoko je morje“, „Na bregu stojim in v morje stermim“, „In ti si edini še tukaj ostal“. Pesnik se je podpisal „X“, a že prej (str. 256.) čitamo v „listnici uredništva“: „g. X“. (pravega imena vam ne oznamemo tudi s prvimi čerkami, da ne bodete imeli morebiti kake sitnosti“ i. t. d.). To je pač isti X kakor avtor onih treh pesmi in oba sta isti kakor omenjeni „gospod brez imena“. Vsi vemo, da je to bil Gregorčič. — Rekel sem, da ga je za to leto pridobil Stritar, dasi vem, da je Gregorčič že v prvem letniku Zvona objavil nekaj pesmi (n. pr. stran 104.: „Njega ni“); ali tedaj je bil še tako skrit, da ga ni mogoče prijati

¹⁾ V spisu „Časnikarstvo“ je pač po tiskovni pomoti zabeleženo (str. 72.), da je Zoro ustavil njen urednik 29. sušca l. 1877. Da je pisatelj imel v mislih letnik 1878, je razvidno iz pristavka, da je „Zora“ doživela „vsaj sedmega tečaja“; sedmi pa je baš letnik 1878; ostal je nepopoln, prenehavši z 20. marcem, dočim je letnik 1877 (VI.) popoln in ima obširno vabilo na naročbo. — Pomota v „Časnikarstvu“ je prešla v Vrhovnikov spis in posredno ali neposredno tudi v Glaserjevo Zgodovino slov. slovstva IV. 358.

(podpisi „Gorski“ ali „R. G.“ so dovolj varljivi). Leta 1876. pa se vidi, kako ga ceni Stritar, ki mu gre prav tako hvala, da je izpodbudil prvega pesnika Dioskura - Gregorčiča¹⁾, kakor Levcu l. 1881., da je spoznal drugega Dioskura - Gorazda. Gregorčič pa je ostal Stritarju tudi zvest vsa leta; ko je Stritar, sklepajoč l. 1880. zadnji Zvonov tečaj, zahvaljeval vse podpornike, je to izrečno storil napram „č. neznanču, gospodu X . . .“, ki je z bistrim, neusahljivim virom svoje poezije razveseljeval bralce.“ V 23. številki (1. dec.) pa je podpisan Gregorčič s celim imenom pod prigodnico „Nepozabnemu prijatelju“, dočim je sicer tudi v tem letniku še skrit pod šifro X ali pod psevdonomimom Bojan ali Planinec.²⁾

Razen tega, pravi Stritar ob koncu letnika, so mu obljubili pomoč Erjavec, Jurčič, Levec, Pleteršnik, Šuklje in Wiesthaler; z njih pomočjo hoče Zvon povzdigniti tako, da postane literarno glasilo slovenske inteligencije — trajni smoter Zvona do današnjega dne.

Še eno dobro izkušnjo je napravil Stritar; doslej namreč pri Zvonu ni bilo prave administracije, vse take posle je prepustil Peršiču („žalibog rojaku“), a ta ga je bridko — recimo — varal, tako da je mogel ob koncu leta, kakor javlja na zadnji strani, le „z velikim trudom in obilimi troški poravnati njegovo nemarnost.“ Res so bile prihajale celo leto tožbe od naročnikov. — Za bodoče leto je Stritar vse bolje uredil in list je izhajal, dobro podprt duševno in gmotno, kljub temu, da je imel kakih 80 „zastonjnikov“; tudi leta 1878. se jih je oglasilo 115, a ugodil je Stritar le 50 in — objavil njih imena (stran 176.). Vendar je nastopal i zdaj nasproti naročnikom tako ponosno kakor doslej, vedno poudarjajoč, da lista nikomur ne vsiljuje (prim. n. pr. 1877, 15 in 1878, 13).

Izkušnje leta 1877. so Stritarja tako opogumile, da si je upal nastopno leto Zvonu preskrbovati tudi ilustracije, a to mu je nakopalo samo sitnosti in razočaranje. Skušal mu je tudi oskrbeti zgodovinskih in prirodoslovnih spisov ter mu tako dati večjo mnogoličnost. — Prenehala so tudi huda nasprotstva, kakor javlja z veseljem Stritar sam na strani 109. Le z „Zgodnjo Danico“ se je Zvon kakor že leta 1870. malo spogledal (str. 109.—111.) zaradi spisa „Zemeljska čuda“, a v mirni, naravnost prijateljski obliki. Proti

¹⁾ Kar je objavil Gregorčič v Glasniku l. 1864. in 1867., temu se še očitno pozna, da ni pisano pod vplivom „krivih“ lepoznanških naukov Stritarjevih.

²⁾ Lepo spominčico je spisal pesniku X S(taré) za „Vienac“ 1881, 58; „Slov. Narod“ 1881, št. 287. smo že omenili v I. poglavju.

koncu l. (1878.) pa vidimo, da postajajo Stritarjeve nade manj in manj optimistne. V sklepnih besedah (str. 382.) piše dokaj tožno: „Z neko maloovernostjo, boječnostjo se pripravljam v peto leto stopiti se svojim listom . . . Ali čutim morebiti, da mi pešajo telesne, duševne moči? Ali sem izpremenil svoje prepričanje?“ Ne! Ampak zdi se mu, da narodove moči pešajo. One torej, ki so njegovega duha, še vabi za bodoče leto; spisi bodo vsi izvorni, istotako podobni. Vrsta slik se bo začela z „galerijo slovenskih pesnikov“, pridejani životopisi iz najboljšega peresa bodo podajali bralcu kratko zgodovino slovenskega pesništva.

4. Leta 1879. je bil Zvon naš sploh edini leposlovnii list; prejšnje leto je do marca še izhajala Zora in do konca leta vsaj „Besednik“; zdaj sta prenehala oba. To bi moralo Stritarja pravzaprav veseliti. Ali kaj piše na strani 14. in 15. (l. 1879.)? „Preteklo leto še smo imeli Slovenci tri lepoznavske liste . . . Od treh . . . je ostal samo še eden (t. j. Zvon) . . . in vendar ne morem biti vesel. Obhaja me misel: ali je morebiti . . . narod sam izgubil veselje do slovenskega slovstva? . . . Ali ni ta prikazen Zvonu opomin: Memento mori? Oj pastirče . . ., tudi tebe poneso! . . . Vendar poskusiti je treba . . . Slovenske pisatelje prosim, naj poskusijo z mojimi listi, ker zdaj družega ni . . .“

Odslej se v „Pogovorih“ večkrat razpravlja o ureditvi „Zvona“; eden bi rad več strokovnjaštva, drugi več kritik, tretji več slovanstva (stran 60.); ali ni šlo in ni; list je bil sicer dober, Levčevi životopisi so zajamčili letniku za vselej jako važno mesto v slovenskem slovstvu, a procvital le ni. Urednika se je lotila nekaka nervoznost, ki se kaže v vsaki vrsti. Doživel je pač marsikatero bridko prevaro; kako je bilo n. pr. s slavnimi zastojniki! Prijateljski dopis iz Ljubljane (stran 32.) mu je vendar enkrat odprl oči, kako izkoriščajo njegov idealizem mladi gospodje, dobivajoč njegov list zastoj pod izmišljenim imenom . . . Ozlovoljen sam, je videl tudi vse v črni luči; zato toži v XI. „Pogovoru“ o mladini, češ, da je premalo idealna; v „Vadnici“, novem oddelku v listu, vežbališču za pesnike, je mladiče pač spoznaval tudi od intimnih strani.¹⁾ Na str. 351. pa, kjer se pričinja urednik poslavljati za tekoče leto in delati načrt za bodoče, pravi odkrito: „Zvonovo stanje . . . ni tako sijajno, kakor

¹⁾ O tej točki govori na strani 222.—223.; tam so zanimiva odkritja, kako so mladi posili-pesniki često drzni in nepristopni naukom. Zato končuje: „Mladini naši priporočam nekoliko več ukaželja, pridnosti in skromnosti, a ravno toliko manj površnosti, domišljivosti in samosvestja.“

si morda kedo misli. Zvon ni vaje pred svetom javkati, moledovati in pridušati ljudi, naj se naročajo, in prejemnike, naj plačujejo dolžno naročnino. Iz tega bi se, menim, utegnilo posnemati, da se mu ne vem kako dobro godi. To pa ni tako. Zvon propada od leta do leta, število naročnikov se mu vedno manjša, tako da prihodnje leto, ako ga doživi . . ., ne bode mogel izhajati o doneskij svojih naročnikov.“ — Istina je, da ni in ni bilo izlepa na celem svetu lista, ki bi bil tako prijazen in popustljiv nasproti naročnikom kakor „Zvon“; kvečjemu jih je opozarjal, da bi bilo čas poravnati naročnino, „ako je njih volja“; kaj več nikdar.

A bili so tudi notranji pomisleki, ki so Stritarja odvrčali od nadaljnega izdajanja lista; on pravi n. n. m., da „ne more imeti nič pravega veselja se svojim listom . . . Zakaj? Zato ker ga tudi drugi nimajo . . . Želel sem in nekoliko tudi upal, da bode „Zvon“ kedaj zares pravo leposlovno glasilo slovenskega naroda . . . Ta želja, ta nada se mi ni uresničila . . . kaj je tega krivo? List sam? Njegov urednik? . . . Vabil sem slovenske pisatelje, prosil jih javno in pisмено, naj se pridružijo mojemu listu . . . Ne brez uspeha! Pridobil sem jih, dasi ne mnogo, dasi ne dovolj, a dobrih pisateljev . . . Vendar . . . v Zvonu še vedno pogrešam tiste mnogovrstnosti, katera je neizogibno potrebna listu s tako mnogovrstnimi bralci.“

V nastopnem „Pogovoru“ (stran 367.) opisuje, kako so se mu izneverile lepe nade glede ilustracij; zato začinja svoj znameniti „Pogovor“ z vestjo, da bode Zvon izhajal zopet brez podob; da, izhajal bo še, dasi ne bo živel ob lastnih dohodkih.

Res, na izreden način se je končal (Dunajski) „Zvon“! Stritar ga je ustavil pravzaprav leta 1879., a mu je eden letnik iz lastnega nekako navrgel. Nobel! to se mora reči! Na strani 381. (l. 1879.) piše: „Naj bi Zvon, predno umolkne na večno, še enkrat prav krepko zapel . . . Posloviti se je treba tako, da ljudje človeka pogrešajo, da si ga nazaj žele, ne pa da zdihujejo iz olajšanega srca: Hvala Bogu, da je šel, dolgočasnik! V dobrem spominu bi ostal rad Zvon pri svojih bralcih. Da se mi to kolikor toliko posreči, bodem si prizadeval sam po svoji moči . . . in Zvonove prijatelje prosim . . . naj mi pridejo na pomoč, da častno končamo, kar smo častno začeli.“ In na strani 384.: „Zdaj se mi je še opravičiti, zakaj svojega lista že zdaj ne ustavim . . . Jaz še vedno menim, da Slovenci potrebujemo leposlovnega lista . . . Jaz torej menim tako: eno leto naj še izhaja Zvon; v tem času pa naj moji

rojaki resno premišljujejo in preudarjajo, kako je ustanoviti nov list, in ob konci prihodnjega leta naj bode že vse gotovo! Jaz menim, da pravo mesto, kjer naj bi izhajal novi list, je vendarle Ljubljana — sposobnih mož je tam dovolj in vsega, česar je treba. In ko bomo prvič pisali — 1881, pozdravimo z veseljem in navdušenjem lepi novi leposlovni list slovenski, pravi „naše gore list“, rekoč: le roi est mort, vive le roi“, ali pa kako drugače . . . To se mi zdi pametno in pošteno . . .“

Vsekakor: to je bilo pametno in pošteno; še več: bilo je lepo in plemenito in v najlepšem pomenu to, kar se je Stritarju često porogljivo očitalo: sentimentalno.

S štirimi vrsticami se poslavljajoč na zadnji strani jako dobro uspelega letnika 1880, je zabeležil Stritar še vest, da bode izhajal početkom prihodnjega leta (1881) v Ljubljani „Ljubljanski Zvon“, a v Celovcu „Kres“.

(Dalje prihodnjič.)

Videl sem solnce . . .

Videl sem solnce tam za goró,
videl sem plamen krvav —
morda je bil ljubezni to
zadnji, slovesni pozdrav.

Morda so bile to njene oči,
ki so prosile me,
da bi se vrnil zopet domov
črez strme, visoke gore . . .

da bi se vrnil tjakaj do zvezd,
vrnil tja do neba,
da kes bi obudil za grehe vse,
obudil kes prav iz srca . . .

Helen Helenov.

Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

V.

„Dobrega literarnega lista nam je potreba, naj mu bode ime tako ali tako, naj ga ureduje Peter ali Pavel, naj izhaja na Dunaji, v Ljubljani ali v Novem mestu“.

(*Stritar, Zvon 1879, str. 352.*)

z dejstev, zabeleženih v prejšnjem poglavju, je vsaj nekoliko razvidno, kaj je bil Stritar s svojim Zvonom za slovensko slovstvo; kdor ga hoče celotno presojati, naj prečita članek „Jos. Stritar“ v Hribar-Tavčarjevem „Slovanu“ leta 1887., str. 12. idd., zlasti markantne črtice na strani 93.; tudi mi pravimo: „V Stritarju ima slovenska književnost svoj izraz“ in „Stritar stoji na vrhuncu slovenske kulture“; a res ni, da so baš „Novice“ krive, da je propal Zvon; vzroki so bili drugi, kakor smo deloma videli: notranji.

Propal? Saj Zvon pravzaprav ni propal, le preselil se je z Dunaja v Ljubljano, udomačil se je med domačini in, zajemajoč iz rodni tal, postal krepkejši; a udobno življenje mu je bilo doma le mogoče, ker mu je bil ugladil pot dunajski ded. V kakem pravcu bo tekeli bodoči razvoj, sluti prav dobro „Vienac“ XII. 1880, str. 233.: „Gospodina Stritara svaki Slovenac pa i mnogi Hrvat pozna kao temeljito naobražena estetika ter najboljega slovenskega kritika. Njegov je Zvon po obsegu malen list, mu ipak je odabranimi i izvornimi članci . . . znatno obogatilo malu slovensku književnost. Uzprkos tomu ima taj vrstni listić zajedno sa svojim urednikom mnogo ljutih neprijatelja. Gosp. Stritar je sve kušao, da tu mržnju ublaži . . . Žalostna posljedica odurnoga zanovjetanja je, da će gosp. Stritar obustaviti izdavanje svojega lista . . . Dao bog, te bi se obistinila želja praštajućega se gospodina urednika, koj je svoje zemljake pozvao, da si tečajem ove godine nadju koga, tko bi jim utemeljio nov list ili htio preuzeti „Zvon“. Ako baš mora tako biti,

„Ljubljanski Zvon“ 8. XXV. 1905.

31

onda mislimo, da bi se taj čovjek mogao naći medju dasadanjimi suradnici Zvona. Medju ovimi se je u zadnje vrijeme osobito iztaknuo gosp. prof. Levec...“ Pisec tega odstavka, S(taré), je pač poznal razmere.

Omenjeni Stritarjev poziv, naj se med tem, ko on izdaja zadnji letnik svojega Zvona, pripravlja kje drugje, najbolje v Ljubljani, nov leposlovni list, je slovstvenike vzdramil. Jurčič, Kersnik, Levec, Tavčar so v Ljubljani razpravljali o tem, a do prave odločitve ni prišlo, zlasti ker je bil Levec, ki bi bil res, kakor je Staré pravo zadel, pač prevzel vodstvo, tedaj preobložen z osebnimi posli, Jurčič pa je bil pri „Sl. Narodu“ dovolj vprežen. Leto je teklo in potekalo, a Ljubljana se še ni prav zgenila. Kar pride iz Celovca vest, da bo tam izhajal nov leposlovno-znanstven list, „Kres“. To je izpodbodlo zlasti Jurčiča; kar hitro je, tako mi je pravil Levec, sestavil in objavil oklic,¹⁾ da — izide s prihodnjim letom „Ljubljanski Zvon“, ter je na svojo roko napovedal izdajatelje: sebe, Kersnika, Levca in Tavčarja.

Tako je bil presekan gordijski vozle preudarjanja in sreča junška je bila mila temu hitremu, nepričakovanemu činu. Marsikdo je bil iznenaden, nekaj pač Stritar sam, ki se izprva novemu podjetju ni bližal. Nekam neprijetno je bilo zanj, da se je list imenoval baš „Zvon“, ker je on želel, naj se imenuje drugače. Vendar moramo reči, da so ravnali ustanovniki popolnoma v zmislu bistva novega lista, izražujoč že v naslovu kontinuiteto „Ljubljanskega Zvona“ s Stritarjevim. Ime samo ob sebi je sicer brezpomenbna zunanost in lahko bi se šalili iz njega, kakor se je Levstik iz „Novic“ (Zbr. sp. II. 142), kjer jim našteva celih 24 naslovov (med njimi tvorbe, kakor: srditokritikodavje, jezikooblikopridje, zabavnosmehovoljstvo), a Zvon je zadonel tako, da kaj takega nikomur ni prišlo na misel.²⁾

Tako je izšel 1. januarja l. 1881. „Ljubljanski Zvon, leposloven in znanstven list. Izdajatelji: Jos. Jurčič, Janko Kersnik, Fr. Levec, Dr. Ivan Tavčar. Št. 1.“ Izšel bi bil pač tudi brez ozira na „Kres“, a zdravo je bilo tekmovanje s takim listom, ki so ga zastopali glasoviti možje, in ljubljanski društveniki so morali delati z vsem ognjem.

Literarni svet pa je ta konkurenca vendarle dirnila. Oziram se najprej na „Vienac“, ki je oba lista pazno zasledoval in je bil vse-

¹⁾ Glej „Slov. Narod“ 1880, 10. novembra in 12. decembra.

²⁾ Kako so se pri nas izbirala imena časopisov, gl. Vrhovnikov spis str. 83. do 84.

kakor objektivnejši nego naši domači glasniki. L. 1881., br. 3., str. 48. je najprej navedena vsebina 1. številke „Zvona“, a zatem se nadaljuje: „da će list dobar biti, može se prosudit po imenih poedinih pisaca, koja liepo slove u slovenskoj književnosti . . . Bilo je vrlo koristno, da su se odlične književne sile sastale na složan rad, po kome literature manjih naroda valjano uspjevati mogu. No kao da nisu svi pisci pristali u to kolo, prof. Jak. Sket u Celovcu pozivlje naime na predplatu za beletristički mjesečnik „Kres“ . . . Nemožemo o njem ništa reći, jer ga nevidjesmo, nećemo ni nagovještati o povodu toga razkola. Medjutim pratit ćemo pozorno oba lista ter ćemo u svoje vrieme iztaknuti, u koliko se svojim pravcem razlikuju“. Na strani 73. pa se glase besede že konkretnije: „Po vanjskom obliku oba su si lista ravna, oba izlaze u mjesečnih sveščićih po četiri arka, te su oba namienjena beletristici i znanosti. O nutarnjoj vriednosti naprvo suditi, bilo bi krivo. Kako čujemo, ima „Kres“ svoje, a „Ljublj. Zvon“ svoje suradnike, pa budu li ovi svoju rieč održali, neće ni jednomu ni drugomu uzmanjkati duševne podpore; nu kakva će biti materijalna, to ne znamo. Budu li Slovenci obadva lista podupirali, onda želimo i jednom i drugom dug život, osvjedočeni, da mogu dva lista, kad složno rade, narodu mnogo više koristiti, nego jedan“. Pozneje (str. 461.) je Vienac — ne Staré, ampak uredništvo — zelo zameril Kresu, da je v 7. številki sprejel izpod peresa dr. Ahasvera članek o Jugoslovanih, kjer se naštevajo, sicer čisto objektivno, nekatere slabe lastnosti Hrvatov in Srbov. Vendar se je vsestransko priznavalo, da je Kres izboren list. —

Za konkurenčna lista pa sta se smatrala v javnosti „Zvon“ in „Kres“ vedno, a pravi rodoljub je ravnal in govoril tako kakor avtor knjige „Časnikarstvo“, ki piše še leta 1884. (str. 73.): „Pisatelj teh vrstic je že od začetka naročen na Kres in na Zvon ter pri vsaki priliki spodbuja ljudi k naročevanju obeh listov ali pa vsaj jednega izmed nju“. — Naposled se je razmerje med listoma res tako uredilo, kakor je pisal Vienac: oba sta imela svoje naročnike in sotrudnike in Zvonu Kres ni nič škodoval, kakor mi je zatrjeval Levec, naravnost pa tudi Zvon Kresu ne. Kres je zamorila zlasti nedovzetost Slovencev za strogo znanstvo ter odročno domovje Kresovo leta 1886. je gorel — žal — zadnji „Kres“!

„Novice“ leta 1880. so najprej (stran 366.) posnele po „Sl. Narodu“ vest, da bo izhajal z nastopnim letom „Lj. Zvon“ (prim. tudi str. 373.), in dostavile vprašanje: „Kaj pa Kres?“, a na str. 387. (št. 48., 1. decembra 1880) je ponatisnjeno „Vabilo na naročbo Lj.

Zvona“. Leta 1881. pa primerja T. Petrov pod naslovom „Jezikoslovne stvari“ (stran 35. idd.) oba lista; oba splošno pohvalivši, se bavi pisatelj z jezikovnimi posebnostmi in graja „Zvon“ zaradi nekaterih nedoslednosti. Nasprotno pa hvali nekaj niže (stran 75. idd.) Cigale v sestavku: „Pisatelji slovenski, na pilo nikdar ne pozabite“ vprav „Zvon“ z ozirom „na čistost oblik in na pravilnost,“ dočim v Kresu često pogreša „pile“. — Te besede so bile poslavljanje od jezikoslovne dobe v našem slovstvu!

Oprezno se je vedla „Danica“ napram novorojencema. V številki 51., teden pred Božičem leta 1880., je objavila Kresovo vabilo na naročbo v obliki sledečega dopisa iz Ljubljane: „Učeni gospodje bodo o novem letu v Celovcu pričeli na svetlo dajati leposloven in znanstven list „Kres“. Slovenci vedo, da „Danica“ skrbno želi mladino varovati vse spotike in privoši ji le zdrave duševne hrane. Leposlovstvo je nevarno polje in le prerado se zavleče kaj na to ledino, kar ni „leposlovno“ in v mladini budi občutke, ki jih vera in nramnost prepovedujete. V zaupanju in pod to pogojo, da bode „Kres“ zares jasno-svetli kres naši mladini, naj tudi „Danica“ naznani naslednje poslano vabilo“. — To je bilo dovolj hladno, a Danica si je ostala zvesta v svojih načelih; o „Zvonu“ ni prinesla — ne besedice, ostala si je tudi v tem oziru zvesta.

Točno je seveda o Zvonu poročal „Slov. Narod“. Prvi dve oznanili smo omenili že zgoraj; proti koncu l. 1880. pa je prinesel vsak teden kako vest o Zvonu. Dne 22. decembra (številka 293.) je povedano poročilo: „Ljublj. Zvona se stavi zdaj uže četrta pola. Naročniki, ki hote ta časnik podpirati, naj se izvolijo skoro oglasiti. Prvi broj izide na novega leta dan“, in dne 29. decembra (št. 298.) je navedena vsebina 1. številke s pristavkom: „Glavo v našem listu je narisal v novogrške renesansi ljublj. umetelnik g. A. Zeplichal“. V številki 296. (25. decembra) je obenem bodro pisan članek pod zaglavjem „Lj. Zvon“; tu je povedanega n. pr. o beletristiki mnogo reči, ki imajo splošno veljavo in zaslužijo našo pozornost, ki jim jo bomo posvetili, ko se bomo bavili z Zvonovim programom.

* * *

2. Tako je izšla s 1. januarjem 1. številka in je dosegla na mah uspeh kakor pri nas nobeden list niti prej niti pozneje. „Slovenski Narod“ poroča v 4. številki leta 1881., da se je javilo za „Zvon“ toliko naročnikov, da se je

ves prvi natis 1. številke (1200 izvodov) prodal že 4. januarja, akopprav se ni poslala skoraj nobena številka na ogled; novi naročniki naj malo počakajo. Kar trikrat po vrsti se je ponatisnila še tekom januarja 1. številka in je bila vendar še pred koncem meseca razprodana. Na platnicah 2. štev. „Zvona“ čitamo obvestilo: „Zaradi nepričakovano obilnih naročil razpečal se je tudi tretji natis „Lj. Zvona“ v malo dneh, tako da se novim naročnikom, ki so se oglasili uže v drugej polovici meseca januarja, ni mogla poslati 1. številka. Novega četrtega izdanja pa tudi ni bilo možno še ta mesec oskrbeti... Novi gg. naročniki bodo morali zatorej nekoliko tednov potrpeti“. Tudi ta ponatis je hitro pošel; zato se javlja na platnicah 5. številke: „Ker nam je Lj. Zvona 1. št. pošla tudi v četrtem izdanji in je zaradi predragega tiska ne moremo v petič tiskati, oglašamo s tem novim naročnikom, da jim 1. številke ne moremo pošiljati“. Le ko bi se bilo oglasilo vsaj 50 novih vseletnih naročnikov, bi se bila ona številka še enkrat ponatisnila; to se ni zgodilo. —

Veliko zanimanje za list je ostalo do konca letnika, ko so uredniki sami v vabilu na naročbo lahko z zadovoljstvom zatrjevali, da se s tolikim številom ni mogel ponašati še nobeden slovenski leposlovni list. Prepričanju večine teh naročnikov je pač dal duška v „Slov. Narodu“ z dne 16. dec. 1881, št. 286. „Spectabilis“, pišoč: „Ko je pokojnik A. Janežič začetkom leta 1858. položil temeljni kamen slovenski literaturi, štel je naročnike „Slov. Glasnika“ in bilo jih je 400. List je bil dobro uredovan in pisan, ampak pisalo ga je k večjemu deset — navdušenih mladeničev. Če preskočimo 24 let in pogledamo 12 zvezkov „Lj. Zvona“ od leta 1881., ki ležijo pred našimi očmi, moramo pač veselo vzklikniti in pritrditi, da je leposlovna in znanstvena naša žurnalistika dorasla ter da je ravno v tekočem letu dospela do krepke moške dobe... Ko so lani štirje znani mladi možje in na dobrem glasu stoječi pisatelji v Ljubljani sklenili izdavat v središču Slovenije lepoznavski list ter so pozvali v ta namen na sodelovanje svoje somišljenike, javilo se je precej in pozivu odzvalo toliko pisateljskih moči kakor še pri nobenem sličnem podjetju dozdej; reči se mora, da je jedva ena polovica prišla letos na vrsto, druga polovica še čaka pripravljena v rezervi...!“ Na kratko pregledujoč vse sestavke I. letnika in označujoč pisatelje (gl. zgoraj naše I. poglavje), pripomni naposled, ker pogreša med sodelavci tistega, ki je bil zadnja leta prvi steber našemu leposlovju: „Gosp. prof. Stritar se letos v „Lj. Z.“ ni oglasil. To se nam je nekako čudno zdelo in povpraševali smo

na več strani, zakaj je umolknil znani dunajski zvonar. Prejeli smo več različnih odgovorov, a nobenega določnega, nobenega takega, ki bi nam zadostoval. Zatorej ljubljanske zvočarje tukaj javno pozivljemo, da naj si pridružijo še svojega odličnega dunajskega tovariša . . . Ako je g. Stritarja upehal ‚Dun. Zvon‘, no, saj je zdaj eno celo leto počival, naj spet zvoniti začne in še Borisa Mirana na pomoč pokliče.“

Tako so pač preudarjali mnogi, ker si Zvona, naj je bil tudi „Ljubljanski“, brez Stritarja skoraj niso mogli misliti; kar ob porodu Lj. Zvona (22. jan. 1881) je bil pisal *Vienac*, ozirajoč se edino na vabilo na naročbo (4. šte., str. 58.): „Najbolje bi dakako bilo, da se je sam Stritar — povratio u domovinu, ali kad več to nikako nije bilo moguće, moramo i u tom nazrievati neku sretnu kob, što se nadjoše odmah četvorica čuvenih pisaca, koji su „Zvon“ uzeli v svoje krilo . . . Jedno samo nam je nedokučivo. U pozivu na predplatu čitali smo preko četrdeset raznih suradnika . . ., ali badava tražismo ime g. Stritara, nenadjosmo ga. Pitali smo prijatelje, pa nam nezadoše ništa izviestna kazati. Čusmo medjutim od inud, da g. Stritar namjerava tečajem ove godine izdati sabrana svoja djela . . . Dao bog, te se ovaj glas čim skorije obistinio, pa se onda smijemo nadati, da će nam se g. Stritar i opet javiti u „Zvonu“.

Takisto je pač marsikdo pogrešal prvega zvonarja Stritarja; celo prvo leto ga ni bilo blizu. Bilo je pač umljivo, da si je hotel malo odpočiti od literarnega dirindaja; saj je že početkom l. 1880. v zadnjem letniku svojega „Zvona“ izjavil, da bi rad imel enkrat mir. Nekoliko ga je pač tudi ozlovoljil zunanji neuspeh pri njegovem listu in ozlovoljila ga je, kar je vobče isto, mlačnost slovenskega občinstva. — —

3. Kdor primerja ne samo veselega sprejema, ki ga je pripravilo slovensko občinstvo „Lj. Zvonu“, ampak tudi zvestobo, ki so mu jo ohranili naročniki, z borbami, ki jih je prestal Dun. Zvon v zadnjih letih, ta bi se ob prvem pogledu čudil, od kod izvira to nasprotje. Je li Lj. Zvon za toliko boljši nego Stritarjev, ali je občinstvo postalo drugačno, za slovstvo dovtetnejše, ali so vplivali le zunanji razlogi?

Vplivni so bili pravzaprav vsi ti razlogi, a vendar se odgovor ne sme in ne more glasiti tako enostavno, kakor se glasi vprašanje. Preden se sploh odgovarja, je treba pibiti še enkrat za vse čase dejstvo: „Lj. Zvon“ bi bil brez „Dunajskega“ nemogoč! Ko bi se bil ustanovil že kar „Ljubljanski Zvon“ brez njegovega prednika, bi bili

brezdvomno slovenski literarni izobraženci — z malimi izjemami — majali z glavami, ker bi lista ali ne bili umeli ali ga ne hoteli umeti, češ, da kaj takega ni za to dobro slovensko ljudstvo. (Dunajski) Zvon s svojo očitno in prononsovano smerjo, ki je vodila le kvišku in ni krenila niti na levo niti na desno, on je iztrebil dračje vaškega filistrstva, je izsuševal barje duševne samozadovoljnosti in posipal trdno, belo pot, ki pelje človeka v prej nepristopne krasote gori v višavah ali tam daleč v gozdnem zatišju!

Okroglih tridesetlet so trajali poskusi s časopisi; vse, kar se je pri njih posrečilo in proizvedlo dobrega na dan, to se je iztekalo naposled v „Ljubljanski Zvon“. — V petdesetih letih XIX. stoletja je zabrenčala, kakor smo slišali, „Bčela“, ali bila je prav pristopna le nekaterim specialistom-filologom in starinoslovcem; „Priatelj“ in pozneje „Vrtec“ je pridobival šolske kroge; „Glasnik“ je prvi skušal ustreči vsem, dandanašnji bi rekli: „čitajočemu občinstvu“, in je, zastopajoč ta smoter, prvi prinašal nekaj literarne kritike; a žal, „čitajočega občinstva“ je bilo premalo, zato je skušal Janežič z „Besednikom“ pridobiti tiste, ki znajo dakako — čitati, čeprav drugega nič; pa med temi je bilo premalo takih, ki bi bili res čutili potrebo, vsak mesec kaj čitati — „Pratika“ in „Koledar“ sta jim zadostovala, že „Večernice“ so bile preveč.

(Dalje prihodnjič.)

Ljubezen iz nekdanjih dni.

Ljubezen iz nekdanjih dni
je prišla k meni v vas,
imela resne je oči,
osoren bil ji glas.

Ljubezen iz nekdanjih dni
je šla od mene proč
in brisala si je oči,
turobno plakajoč . . .

Budislav.

Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

istejša sapa, ki je zavela po letu 1866., po novem šolskem zakonu in po nastopu mož, ki so bili rojeni okrog leta 1848., po dobi, ko so imeli Slovenci (od l. 1873.) svoj politični dnevnik, ta je vendar privedla motrilce slovenskega življa do prepričanja, da se le razvija nekaj, česar doslej ni bilo niti na papirju: slovenska inteligenca; in ta hoče čitati kaj temeljitega in vendar ne strokovnjaškega, kaj lahkotnega, a ne puhlega, kaj lepega in prijetnega, a ne osladnega. —

In šla sta na delo dva velika idealista: vrli, a nepraktični politihistor J. Pajk, teoretik skoziinskozi, ter gentleman Jos. Stritar, ter dobila je Pajkova „Zora“ signaturo korenitosti in Stritarjev „Zvon“ blesk duhovitosti. Sedem let je svetila Zora, poleg nje in za njo je donel Zvon, oznanjajoč novi vek. Zvon je s svojo absolutno kritičnostjo in estetičnostjo na mah postavil — v teoriji in praksi — na trdno podlago naše leposlovje. Prej se je te kritičnosti dotaknil le mimogrede ta in oni — prerahlo ali pa pretrdo; Zvon pa si jo je postavil za načelo in njega urednik, ne trajno vkovan v verige izključnega domovstva, je kot svetovno izkušen mož bil kakor nalašč poklican v to, da je naše slovstvo dvignil iz „srečne“ naivnosti, proti kateri je bil dotlej brezuspešno rohnel z glasom vpijočega v puščavi ta in oni (Levstik!). — Prav je bilo, da se je Stritar omejil le na leposlovje — ono je bilo treba najprej uvrstiti med moderna slovstva —, in prav, da se je osvobojenja znanstva samo dotaknil; kajti ko bi se bil tega resno lotil, bi bil izkrvavel. Saj smo še l. 1905. v znanstvu nekako tam, kjer smo bili z leposlovjem pred „Glasnikom“; to tudi ne škoduje toliko: „narodnega“ znanstva ni in ga ne more biti, narodno leposlovje pa mora biti povsod, kjer hočemo govoriti o „narodu“. — —

Dediščino (Dunajskega) Zvona je nastopil „Ljubljanski Zvon“. „Dunajski“ je prenehal vprav zato, ker je bil „dunajski“. Tega se je Stritar sam najbolj zavedal; saj je sam izrecno konstatoval ob koncu leta 1879. (str. 384.), javljajoč, da bo „Zvon“ izdajal le še eno leto: „Jaz menim, da pravo mesto, kjer naj bi izhajal novi list, je vendar Ljubljana; sposobnih mož je tam dovolj in vsega, česar je treba.“ — Da bi najsplošnejši slovenski list izhajal, se tiskal in urejeval daleč izven domovine, to je povsem nenaravno; tak list, ki mu morajo biti znani vsi domači pojavi, če mogoče, tudi izzakulisni, je trajno mogoč le v središču onega življa, iz katerega črpa živo svojo snov. Stritar se je res često skoraj ponašal, da biva izven domovine in da se ne briga za njene prepirčke, in v marsičem je bila to velika prednost, kakor smo že naglašali — malenkostni oziri store tudi človeka polagoma malenkostnega —, ali vsaj poznati je treba tudi malenkosti! Le potem je mogoča nasproti njim noblesa preziranja, ki ni istovetna z molkom nepoznanja!

Važno pa je tudi to: slišali smo, kako bodre in duhovite pomočnike je imel Stritar pri ustanovitvi svojega „Zvona“, ali tudi ti so odšli — kam? V domovino, v Ljubljano! Izkušnja pa kaže, da so tisti sotrudniki najporabnejši, ki so vedno pri rokah; zlasti je to veljalo za Stritarja, ki je imel za najboljše sotrudnike svoje prijatelje. Telesna oddaljenost pa le nekaj odtuji in zavira vsekakor stalen kontakt: preden dojdejo vesti z Dunaja v Ljubljano in zopet nazaj, preide toliko časa, da bi se bila ob navzočnosti interesentov zadeva med tem na licu mestu že izvršila. Tako pa je bil Stritar gori na Dunaju precej osamljen in se je često — zlovoljen — še sam osamljeval. — Naposled se ne smejo prezreti čisto zunanji momenti: da se slovenske stvari vendar laglje tiskajo doma nego v tuji nemški tiskarni; da so i drugi n. pr. literarni pripomočki za slovenski literaren list obično doma vse drugače — vsaj tedaj — bili pri rokah nego v tujem mestu; da je bilo razpošiljanje v male slovenske kraje v tujini prav tako nerodno, kakor je pripravno v domovini. — Če se vse to pomisli, potem je umevno, da je na Stritarjevih ramah res bilo breme, ki bi mu naposled moral podleči, ko bi Slovenci tudi hoteli svoj slovenski list naročiti z — Dunaja!

Čisto prav je tudi Stritar rekel, da baš Ljubljana, ne morda Celovec, Maribor ali Trst bodi domačija novega lista. Ljubljana tedaj res ni bila tako slovensko mesto kakor dandanašnji; ali središče

Slovencev je le že bila in je postajala bolj in bolj. Dokaj značilno je, da so vsa večja literarna podjetja, ki so se bila rodila izven Ljubljane, ali prenehala ali so se preselila v Ljubljano: „Bčela“, „Glasnik“ in „Besednik“ v Celovcu so zamrli, „Zora“ v Mariboru je ugasnila, „Slov. Narod“ se je preselil v Ljubljano; edina izjema je „Družba sv. Mohorja“, ki pa po organizaciji ni literarno podjetje. — Zato je največja sreča za Zvon, da je postal „Ljubljanski“, kakor je brez dvoma pri ugašanju Kresa (l. 1886.) mnogo sodelovalo dejstvo, da je izhajal v Celovcu.

Tedaj je Ljubljana tudi že potrebovala slovenskega literarnega lista in ga je sprejela z veseljem, ko ga je dobila, in šele z „Ljubljanskim Zvonom“ je postala Ljubljana res v vsakem oziru naše literarno središče; dotlej je bila dobivala impulze od periferije, odtlej so izhajali od nje proti periferiji.

3. Pri vsakem dobrem uspehu pa sodeluje tudi nekaj tiste tajne moči, ki se imenuje sreča. Strogi pragmatiki seveda ne pripoznavajo sreče, ti bodo vedno rekli, da je vsakršen uspeh le učinek spretnega uporabljanja prikritih, a bistremu očesu vidnih vzrokov; češ, kdor zna napeljati te vzroke na mlin svojih teženj, temu se posrečijo, kdor jih ne zna, ta nima — sreče. —

Ustanovitelji „Lj. Zvona“ so imeli vsekakor srečo: baš tedaj je živelo v Ljubljani ali blizu Ljubljane in v zvezi z njo nekaj izbornih pisateljev, deloma že razvitih, deloma se še razvijajočih; tem je bilo treba naložiti redno delo in jih od blizu večkrat in neutrudno prositi, siliti, vpregati — in dobilo se je spisov dovolj in različnih. Kako pa često Stritar toži, da mu nedostaja osobito spisov različne vsebine! Pač je Stritar izmed teh pisateljev povzdignil ali sploh šele dvignil iz teme nepoznanja tega in onega, ali malo jih je bilo in novi so se redko oglašali, a „stari“ so stali oprezno na strani.

Drugače pri „Lj. Zvonu“. Že Stritar je smel pisati o svojih pridobitvah: „Med glavne svoje namene šteje „Zvon“ tudi tega, da zbuja mlade moči, da bi bil ta list neko središče literarnemu življenju. Z veseljem moremo reči . . ., da se nismo motili v svojem upanju. Predno je prišel še prvi list na dan, imeli smo že lep kup poetičnih izdelkov . . . in še jih prejemo dan na dan. Zlasti mladina nam izkazuje mnogo zaupanja . . .“ To je res in to je nevenljiva zasluga (Dun.) Zvona in njegovega urednika; a majhno je bilo število teh izvoljencev in nič ni hotelo prav naraščati. — Leta 1881. je pa v Ljubljani kar zašumelo; dotedanji Zvonovci so kar prestopili

k „Ljubljanskemu“ in njih zvonjenje sem iz središča slovenskega se je razlegalo tudi vse drugače, vljudno vabeč z glasovi Gregorčičeve uvodne pesmi. Jedva je poslal Zvon svoj prvi glas v deželo, že ga je obstopila častna garda, skoraj pol stotine prvih sotrudnikov, in ob koncu leta piše uredništvo svoje „Vabilo na naročbo“ (ponatisnjeno v „Slov. Narodu“ 1881, šte. 290. in 294.), zroč s popolno zaupnostjo v bodočnost, češ, onih nad 50 sotrudnikov bo tudi v prihodnjem letu podpiralo list s svojimi „izvirnimi spisi“.

Da se je Zvon po pravici smel tako ponašati, je pokazalo prihodnje leto takoj: imenik sotrudnikov je narastel do konca l. 1882. za 33 imen: od 46 na 79 in med njimi je bilo spet nekaj novih izbornih moči. Sploh moremo že ob tem pregledu z največjo hvalo zabeležiti velikanski pomen „Lj. Zvona“ kot bodritelja, vabitelja in vzgojitelja naših pisateljev; **kar je od leta 1881. dalje najboljših, vsi so bili** — in to velja do današnjega dne — **pod okriljem „Lj. Zvona“**, naj jih tudi potem usoda ali lastna volja ali tuj vpliv napoti na levo ali desno stran.

Kar so bile „Novice“ za slov. jezik, to je „Zvon“ za slov. slovstvo. Dokler ni bilo „Novic“, se slovenski jezik ni osamosvojil, služil je le potrebam v sili, bil je le pripomoček, a ne sredstvo. Takisto se je šele z „Lj. Zvonom“ literaturi pridobila svoboda, potem ko se je Dun. Zvon le boril zanjo. — „Lj. Zvon“ je hotel in je mogel nadomeščati inozemske in tujejezične liste, ki so dotlej edino donašali potrebno in privajeno porcijo literarno-duševne hrane tistim, ki je načelno iščejo: omikancem.

V tem trenutku pa, ko je začel „Zvon“ zadoščati olikancem, je dosegel implicite tudi nov velevažen uspeh: postal je reprezentant slovenskega naroda med slovenskimi sorodniki in v inozemstvu.

4. Da je zadobil „Zvon“ kar na mah vprav merodajno veljavo v odločilnih krogih doma in zunaj, to je dosegel z velikim svojim napredkom baš na onem torišču, kamor zro najprvi in najboljši podporniki — gmotni in duševni — vsakega lista najbolj: na literarnem oznanilstvu in v literarni kritiki. — Res je tudi med olikanci kaj mnogo tistih, ki jim je „slovstvo“ deveta briga, a kar je med njimi takih, ki se zanimajo zanje, ti hočejo biti o literarnih kretnjah, zlasti domačih, dobro poučeni in pričakujejo, da jim omogočuje kako literarno podjetje evidenčnost v tem oziru.

Baš to se je dotlej, sem do Lj. Zvona, bridko pogrešalo; še oznanilstvo je bilo skrajno nepopolno. „Glasnik“ je pač prinašal

poročila o knjigah, a brez sistema; zlasti se je bal kritikovati. — (Dun.) Zvon je pod stalno rubriko „Slov. glasnik“ prinašal mnogo obvestil, a Levec, ki je vodil ta oddelek, je imel zaradi pičlega prostora — navadno mu je bila prisojena le ena stran — preveč vezane roke. — To in ono knjigo je pač ocenjeval „Zvon“ v celih člankih, a tudi le od slučaja do slučaja. Zato je Stare že l. 1881., govoreč o umrlem (Dun.) Zvonu in oznanjajoč prihod „Ljubljanskega“, želel, da bi postal Zvon res literaren list, ki bi se iz njega vsakdo mogel zadostno poučiti o slovstvenem gibanju na Slovenskem . . .“ (Vienac 1881, str. 48.)

Že prvi letnik „Lj. Zvona“ je tej želji ustregel v taki meri, da se nam zdi vse tozadevno delovanje prejšnjih listov skoraj otročje; in neprikrito smemo trditi, da je baš to tako povzdignilo ugled „Lj. Zvona“ in mu pridobilo do današnjega dne veljavo merodajnega literarnega glasila slovenskega. Iz (Dun.) Zvona je prevzel Levec rubriko „Slovenski Glasnik“, a v neprimerno večjem obsegu; vsaj zabeležil je tu vsako količkaj važno literarno prikazen v slovenskem slovstvu, pa tudi v slovstvih drugih slovanskih narodov. Vrhutega je o znamenitih delih ali sam poročal ali dal drugim poročati v obsežnih in temeljitih člankih. Vprav zato je „Lj. Zvon“ za vsa leta svojega obstanka do tekočega leta literarnemu historiku neprecenljiv in nenadomestljiv, mnogokrat edini pripomoček. — To je že za naprej slutil podlistkar v „Slov. Narodu“ 1881, šte. 287.

In način kritike? Kar oddahnemo si! Tu se je res smela povedati resnica in mogla se je povedati obširno, ne da bi trpel list, kakor je trpel (Dun.) Zvon. — Pečat kritičnosti je vtisnil Lj. Zvonu posebno trdo Levstik s svojo glasovito — sicer preveč agresivno — kritiko Kleinmayrjeve „Zgodovine slovenskega slovstva“ in popolnoma pravo je zadel za Lj. Zvon, trdeč: „Ljubljanski Zvon“ si je v svesti svoje naloge ter zna, da mu je sveta dolžnost, o književnih proizvodih slovenskih resnico govoriti brez nobenega pogleda na levo ali na desno, brez nobenega strahu, kaj ta poreče, ali kaj bode onemu črez voljo.“ (O tej Levstikovi kritiki prim. Slov. Nar. n. n. m.) Uspeh Zvonovih kritik je bil sploh tak, da se je Zvonovo občinstvo privadilo, vsako številko pričeti čitati od zadaj: pri Zvonovih poročilih o novih literarnih proizvodih, in gotovo je precej takih, ki prebero sploh le ta del, kakor se pri ilustrovanih listih često pregledajo edino slike. — Saj je pa tudi Levstik sam, primerjajoč (gl. n. n. m. str. 509. in 631.—32.) „siroto Janežiča“ in njegov

Glasnik, z nekakim veselim zadovoljstvom udaril ob domača tla, češ, zdaj pa pišem, kakor vem, da je prav. — Nič ni škodovalo, da je bil začetek kritike malo prehud; bolje prehud nego predober — to je bilo baš tedaj potrebno. — Kako se je razvijala rubrika „Slov. glasnik“ (zdaj „Listek“), ki je obsegala redno vsaj po šest strani petitnega tiska, bomo še pozneje pregledali.

Da jo je bilo mogoče razširiti do obsežnosti, ki bi bila i Glasniku i (Dun.) Zvonu že zaradi prostora nemogoča, sledi iz tega, ker je Lj. Zvon tudi na z u n a j nastopil vse drugače, nego je bilo doslej slovensko občinstvo vajeno. Treba je le od zunaj pogledati prvi ali katerikoli letnik Lj. Zvona — kak napredek nasproti skromnim prednikom! Tu pohlevni drobni zvezki, na tistem hrapavem papirju nelepe črke, vsa oprema po našem okusu starikava. Lj. Zvon pa je že v prvem letniku moderno opremljen, v ponosni, a vendar dovolj priročni veliki osmerki. Ker je vsaka številka obsegala vsaj 4 pole, stoje tudi njegovi letniki med letniki dotedanjih listov kakor veliki gospodje med malo gospodo. Zadeta je bila tako srečno prava oblika in pravi obseg, da se je Zvon lahko vobče drži do današnjega dne; le platnice v novejšem času niso bile vedno srečno izbrane. — Vse to so res zunanosti, a občinstvo gleda nanje in za prvi uspeh lista so bile dovolj pomembne.

Večja obsežnost je omogočila tudi večjo raznovrstnost vsebine; zaradi nje je kolikor toliko ustrezal vsem zahtevam, ki so jim skušali ugoditi dotedanji listi, eni hoteč prinašati mnogo leposlovnega čtiva, drugi skušajoč občinstvo tudi poučevati s članki iz vseh strok. Zadel je v tem oziru Lj. Zvon baš ono srednjo mero, ki je bila in je še prikladna za naše razmere, in je dal s tem zgled in nudil merilo vsem poznejšim slovenskim časopisom. To mu je bilo mogoče, ker je pridobil zase pisateljev v ožjem pomenu besede, a tudi lepo število strokovnjakov, ki so, vsak zastopajoč svojo stroko, i članke povzdignili nad diletantstvo, dotlej zelo kvarno premnogim poučnim spisom. Prejšnji listi pa so omahovali, grmadeč enkrat le leposlovno gradivo, potem zopet natiskujoč skoraj le poučno snov, kakor so jim pač stregli ali jih zapuščali sotrudniki. Trdnega programa pač ni bilo; vsak list je bil le poskus in poskušalo se je ž njim obično od prve do zadnje številke.

V srečnem združenju leposlovja z znanstvenostjo leži glavni notranji napredek, pri Zvonu; v tem oziru se tudi (Dun.) Zvon ne da prav nikakor meriti z „Ljubljanskim“; kjer je imel Dun. Zvon le dobro voljo, tu se je povzdignil „Ljubljanski“ do činov. — Pa

seveda: kar je bilo naravnost odrešilno za leto 1881., to po preteku desetorice let ni ugajalo več in Zvon je moral v tem oziru skušati nastopati deloma druga pota, kar često ni bilo in tudi sedaj ni lahko; brez bridkih izkušenj ni šlo . . .

Da je bil „Lj. Zvon“ tudi v jezikovnem oziru na višku, za to jamčijo imena pisateljev in urednikov — in Levstik ni bil daleč! Kar je ta pretiraval, to je Levec ublažil. — Pot je bil Stritar izbornougladil, vendar je baš v jezikovnem oziru bil tuintam malo samovoljen; tako se je do zadnjega trenutka branil zlogotvornega *r*, ki se ga je bilo že davno — ne bom rekel, da je moralo tako biti — poprijelo vse merodajno slovensko pisateljstvo, seveda zlasti po Janežičevem vplivu. Stritar pa piše še na zadnji strani zadnjega letnika (Dun.) Zvona: „sterle“, „pervi“, „četer“. Levec, ki je že pri (Dun.) Zvonu, kakor kažejo včasih „Listnice uredništva“, večkrat pritiskal na Stritarja, naj da prostora novim oblikam, je tudi v tem oziru v „Urednikovi listnici“ na strani 580. prvega letnika „Lj. Z.“ pisal gospodu J. L. sledeče besede, ki so sploh značilne za sapo, ki je vela v uredništvu: „Oprostite! Lj. Zvon Vaše v Slov. Narodu štev. 175. t. I. objavljene in v privatnem pismu ponovljene prošnje ne bode uslišal ter razprave o vokalu *r* ne bode priobčil, ker se s tako razpravo neče . . . osmešiti . . . in ker ima preveč drugega, potrebnejšega dela nego li še jeden pot to dokazovati, kar je uže malo ne pred tridesetimi leti . . . Miklošič dokazal . . . ter do malega vsi slovenski pisatelji, vsi slovenski časopisi po dobro osnovanem vzgledu drugih slovanskih narodov pisati začeli“. — Dobro, da se je malo pometlo s tistim jezikoslovnim cincanjem.

Prozajska, a potrebna administracija je bila v Ljubljani sama ob sebi preprostejša nego na Dunaju, a prišla je zdaj tudi v krepkejšo in, kar je često isto, brezobzirnejšo roko; takoj koncem 2. številke se javlja v „Listnici upravnništva“ nekemu B. B.: „pisma zastojnikov mečemo brez razločka in usmiljenja v koš. Založniki niso Kalistri in tudi slov. pisatelji niso dolžni samo tlake delati našemu listu.“

5. Tako je uspeval „Lj. Zvon“, a pazno so ga oskrbovali in stražili štirje njegovi „Izdajatelji in založniki“, kakor jih imenuje vsaka številka: „Jos. Jurčič, Janko Kersnik, Fr. Levec, dr. Ivan Tavčar“. Opravka so imeli dovolj vsi, a razmere so kmalu nanesle tako, da je vodstvo polagoma prešlo v roke le enega.

Že v začetku tega poglavja smo omenili, da se je uredništvo hotelo poveriti Levcu, a da ga je odklonil zaradi obilih osebnih

poslov. Pa stvar se je kmalu zasukala tako, da je bil hote nehote prisiljen prevzeti vodstvo. Izprva je vodil uredništvo Jurčič; a le malo časa; hudo je že bolehal in Zvon se je moral šteti srečnega, da je bolnik, ležeč v postelji, vsaj sproti pisal toli priljubljeni roman „Rokovnjači“; za druge posle Jurčič kmalu ni bil več sposoben, zlasti ker mu je bilo oskrbovati tudi „Slov. Narod“. In ni še bilo preteklo pol leta, ko je Zvon v 6. številki (1. junija 1881) prijavil črno obrobjeno vest, da je „Josip Jurčič 3. maja mirno v gospodu zaspal“. Vendar je bil oskrbel nadaljevanje „Rokovnjačev“ za 5. številko, a za 6. številko ga je spisal že Kersnik, kakor je razvidno iz podpisa in kakor je obenem izrecno povedalo uredništvo v isti številki (str. 385.).

Tako so navedeni v nastopnih številkah pod naslovom odslej le trije izdajatelji in delo se jim je kopičilo tudi zato, ker so izgubili z Jurčičem najmarljivejšega romancierja, po čigar spisih je segalo vse, a izgubili tudi moža, o katerem res veljajo Hamletove besede, ki jih navaja spis „Časnikarstvo“ na strani 63.:

„He was a man, tak him for all in all
I shall not look upon his like again“.

Z Jurčičevo smrtjo pa je navalilo na dr. Tavčarja mnogo dela; tedaj je imel itak s „Slovenskim Pravnikom“ posla čez glavo, zdaj je še prevzel uredništvo „Slov. Naroda“, tako da je za Zvon mogel odločiti le malo časa. To se kaže tudi na zunaj: v prvih petih številkah je naveden kot odgovorni urednik dr. Tavčar, a od šeste številke dalje in tudi na naslovnem listu za ves letnik Fr. Levec.

Preostaja še Kersnik. Ker je bival izven Ljubljane na Brdu, itak pri uredništvu Levcu ni mogel kaj pomagati. Zato je moral ta, ker seveda izprva urejevanje še ni teklo gladko kakor pri kakem utrjenem listu, zlasti zadnje dneve mesecev trdo presedeti pri delu; vrhutega je često težko pričakoval obljubljenih rokopisov, n. pr. baš od Kersnika, ki je pisal le sproti, tako da je bilo često treba poslati sla na Brdo ali z Brda, da je rokopis došel pravočasno.

Tako so bile naposled res vse žice, kakor bi to bilo namenjeno, v rokah Levčevih. In pod njegovim vodstvom je zvonil „Lj. Zvon“ glasno in čisto prvih deset let in si je utrdil stališče tako, da ga doslej še ni moglo premagati nič, niti tedaj, ko se mu je iz lastne sredine porodil prijatelj - nasprotnik Hribar - Tavčarjev „Slovan“, ki je pač Zvonu, kakor mi je pravil Levec, nekaj škodoval, a se je sam, izhajajoč le štiri leta (1884—1887), moral umakniti. Na zadnji strani zadnjega letnika javljata dne 20. decembra 1887 urednika: „Želela sva Slovencem ohraniti prvi redno ilustrovani list,

a ni nama bilo mogoče“, ker so „poleg truda stale slike ogromnega denarja“; dohodki niso zadoščali, in do danes, ko prenehava list, narasla nama je izguba na 1952 goldinarjev.“ — Bila je jako dobra priča za življensko moč Zvonovo, da je vobče lahko prebil to res hudo krizo. — Bil se je pač že prvi letnik Lj. Zvona tako spojil z bitjem slovenskih potreb, da so se naročniki privadili Zvona kakor kaki stalni potrebi in ga, kakor bi to itak moralo biti, naročevali leto za letom.

Bile so tudi sitnosti z dohodki in z upravništvom: hoteli so izdajatelji izprva zlagati iz dobička fond, iz katerega bi črpal pozneje „Zvon“ svoj živež; a ni šlo; zato so razdelili medse, kar je preostalo. Vkljub velikemu številu naročnikov, okrog 1400, pa dobiček ni bil kdove kaj velik, ker so se sotrudniki plačevali za naše razmere dobro in redno in je tudi tiskarna, kjer ni bilo strogega vodstva, pripravljala sitnosti in stroške. — Vse pač tekom enega leta ni moglo biti vzorno; a vendar je duševna in gmotna bilanca ob koncu prvega leta bila taka, da je podlistkar v Narodu 1881, št. 287. smel končati svoj spis z besedami: „Z veseljem stavljamo v biblioteko prvi tečaj „Lj. Zvona“ in mu želimo mnogo tovarišev in naslednikov.“ — Te besede se glase kakor preoroške. Stalni in trdni naročniki Zvonovi, častna garda, zvesta mu do današnjega dne, so stavljali leto za letom po nov zvezek v svoj predal in danes jih je petindvajset, močna četa, hrabra po duhu in volji, dostojanstvena, vredna in verna priča o kontinuiteti duševnega gibanja našega naroda.

Kdor je tako srečen, da ima teh 25 letnikov, ponosno jih hrani na častnem mestu svoje knjižne omare. „Zvon“ pričinja biti dragocen tudi v doslovnem pomenu te besede; celo novejših letnikov (n. pr. 1890—96) ni v knjigotrštvu več dobiti niti za drag denar, zvezki do leta 1890. so pa že skoraj raritete. Vodnik je rekel ob smrti svojih Novic:

„Nobeden nas nima
ko jaz in bukviše“;

kdor pa ima vse Zvonove letnike, ta skoraj sme reči: „Nobeden jih nima ko jaz, kajti ni mnogo „bukvišč“, ki bi imela vse „Zvone“. —

A po vsebini Zvon ni postal rariteta: za raritete se zanimajo le redki specialisti, a po „Zvonih“ sega hlastno vse čitajoče občinstvo, da jih le more dobiti; to se vedno izkusi pri društvenih knjižnicah. — To je najlepša priča za životvorno moč tega lista; on ni zastarel; kar je lepo in resnično, ne zastari nikoli.

(Dalje prihodnjič.)

Četr stoletja slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

VI.

„Ali si pa dobro pretehtal, kaj je to, časnik vredovati? Meniš, da je tako delo, kakor smolo dreti ali pa kresilno gobo nabirati?“

Levstik, Zbr. sp. III. 85.

uša listu je njegov program, a dušeslovec listu je urednik; zato je menjavanje v programu redno istovetno z izpremembo v uredništvu. Izprememb zahtevajo nove časovne razmere; čim slabše je list utemeljen in čim manj razborito je ustanovnik pogodil potrebe občinstva, ki mu je namenil list, tem prej ga zadene potreba, da javlja nove načrte in obeta njih izpolnitev. Prav mnogo pa govore o svojem programu tudi listi, ki ž njim niso prav na jasnem; v takih razglasih je več reklame nego jasnih načel in volje, ravnati se po njih. — So pa listi, ki jim je prvotni ustroj tako srečno pogojen, da se svojega programa morejo držati leta in leta, ne da bi se čutila potreba po preustrojni. Takemu trdno utemeljenemu listu se lahko pripeti le to-le: ljudje se ga res navadijo; a ko preteko leta, se jim prične zdeti list zastarel, zaostal, češ, vedno je enak. In lahko nastane burja, nastopi nov urednik, ki napelje nekaj nove struje v stari — „zastareli“ — list, da uteši očitovalce in morda zadovolji tudi lastni težnji po napredku. A kaj se često dogaja potem? Preteče leto ali dve, tri in očitovalec ne ugaja več nova smer, iščejo si še novejšo in potem najnovejšo. Pa naposled? Naposled se približajo nevede zopet oni stari, prvotni smeri, ki jim je zdaj zopet nova, in hvalijo tisti čas in tiste letnike, ki stoje pred ono prvo „novo strujo“. — Mari je to čudno? Ne! Saj se ves kulturni napredek vrši v takih kolobarjih že odnekdaj, odkar ga sploh moremo opazovati. — V tem vednem povračanju ne leži nič nazadnjaškega, ker je bilo ono staro smer treba najti novim potem, z novim trudom,

na novi podlagi; preko nekaj zmot morda pelje pot, a te razširjajo obzorje in privajajo do novih razglednih točk.

Lj. Zvon je list s takim trdnim programom, ki se k njemu vedno povračajo — tudi preko zmot — tisti, ki mu določajo smer. Značilno je, da je Zvonovo uredništvo v „Vabilo za naročbo“ za tekoči 25. letnik moglo in moralo reči: „Program ostane Lj. Zvonu dosedanji, ni nam ga . . . treba objavljati iznova. Da ni povoda izpreminjati ga, za to govori dejstvo, da se število naročnikov in sotrudnikov Zvonovih množi“. — Ne najdemo lahko listov, ki bi se mogli ob petindvajsetletnici — če jo sploh dočakajo — tako ponašati. Češče bi pač naglašali, da so se tekom let tako in tako izpreminjali in do 25letnice korenito izpremenili. Gotovo leži v tem tudi napredek; a bolj imponujeta stvar in ideja, ki sta kremenito trajni.

Omenjena izjava uredništva ob 25letnici postane tem pomembnejša, ker je s slično samosvestjo pisalo uredništvo že osemnajst let prej, v VII. letniku (1887): „Razven novih črk — ostane pri Lj. Zvonu vse pri starem. Nečemo posnemati tistih listov, ki vsakega pol leta menjavajo svoje programe . . . in naročnikom obetajo zlate gradove. — Ne želimo biti niti e d i n i, niti najlepši list slovenski, pač pa bi nas veselilo, ko bi mogli Slovenci reči, da je Lj. Zvon . . . najboljši leposlovni list slovenski.“ Zvon si je bil namreč tekom sedmih let svoje stališče utrdil tako, da je lahko govoril s takim ponosom.

In čudno! Še v drugem oziru so si slična neka programatska oznanila l. 1887., ko je Zvon — po prvi krizi s starim „Slovanom“ — že trdno stal, in l. 1905., ko še trdno stoji; leta 1887. stoji na prikritem mestu (str. 189.) ta-le samoobramba: „Kar se tiče našega lista, izrekli smo že večkrat slovesno in znova izjavljamo spet danes, da Ljublj. Zvona ne izdavamo niti za otroke, niti za nesamostalne mladiče, ampak za odrasle pametne ljudi“; kaki nezreli deklici na ljubo pa se „Zvon“ ne bo urejal kakor „Vrtec“, sicer bi literatura nikoli ne prišla iz otročjih povojev. Tu je naravnost in posebno odločno povedano to, kar pravi urednik (dr. Zbašnik) leta 1905. začetkom leta v „Vabilu“: „Lj. Zvonu niso bila neznana razna nelepa prizadevanja, da bi se mu izpodkopala veljava in vpliv, a prezrl je vse, celo tedaj, ko so ga devali brez vidnih razlogov na proskripcijski indeks, smatrajoč tako bojevanje za nedostojno in zanašajoč se na moč resnice in nepremagljivost idej, ki jih zastopa. Vzvišeni cilj mu je: privedi . . . narod do prave duševne svobode, do istinite prosvete, do čiste, od nikakih namentov skaljene umetnosti.“

Taki slučaji zato niso slučajni, ker je na Zvonovem praporu vkljub nekaterim zablodnjam stalo vedno zapisano geslo, kakor ga je Levstik v „Ježi na Parnas“ (Zbr. sp. II. 195) povedal kot ideal „lista“ :

„N a p r e d e k je prvi prijatelj moj,
pri njem pa bode Resnica stala,
Ukus in Dovtip mu bo vodil srčni roj.“

Res: napredek, resnica, ukus, dovtip so štirje stebri, ki nosijo že od početka Zvonovo stavbo; v njih je obsežena tista tradicija, ki se je porodila že v naročju (Dunajskega) Zvona. Njej so ostali zvesti vsi uredniki; stali so na braniku, pazno motreč s tega stališča najprej vse slovstvene, a tudi druge umetniške prikazni v domovini. Kadar se jim je zdelo, da kje kaj nasprotuje tem načelom, so povzdignili svoj glas, bodisi sami ali po zvestih pomočnikih ali pa s prikrito, a čutno opozicijo, priobčujoč spise, ki se kakor nalašč niso postavili na stališče, Zvonu nesprejemljivo. Po vseh Zvonovih letnikih, od prvega do petindvajsetega, nahajamo med članki, v listku, včasih celo v novelistnih spisih in pesmih priče za to paznost Zvonovo, tu več, tam manj, kakor je pač bilo treba prijeti za uma svetli meč v borbi za one štiri Zvonove svetinje. Nekateri letniki (zlasti od leta 1890.—1898.) so po zunanem vtisku posvečeni skoraj le boju, javnemu in prikritemu, ki je bil neizogiben tem bolj, ker so vstajali nasprotniki od desne in leve. Da so v takem boju švigale strele tudi na napačno stran, da kaka strelica ni zadela in da je bil včasih zadet tudi Zvon — to ne more biti drugače; a prapor se je na posled vedno dvignil zmagovito. — Skušalo se je tudi — v letih okrog 1900 — Zvonu prapor še povečati; tu je postal Zvon nekaj agresiven; a kmalu se je spoznalo, da bi mu to razpršilo moči. Zato se je kar nečutno pričel zopet povračati in omejevati na svoje plodno in dobro obdelano polje, dočim je sebi nebistvene posle prepustil tistim, ki so zanje poklicani.

Ves ta razvoj se je vršil in se še vrši bolj po notranjih impulzih ko po nagibih in ozirih, dočim je razmerje, kakor izvedenci vedo, pri tem in onem drugem listu nasprotno; tudi takih listov potrebujemo za vsakdanje dnevne potrebe; a literarno sredotočje more biti le list, ki mu je začrtana pot brez zunanjih ozirov. Res dobi zaradi svojega trdnega stališča včasih trenoten vtisk nazadnjaštva; a to je samo prevara: v enem slučaju se peljemo v vozu, ki mu zremo na kolesa, kako se sučejo, in na drevesa, ki izginevajo mimo nas; v drugem našem slučaju pa sedimo mirno, gledajoč le na

daljnji cilj in ne čuteč, da se premikamo. Potrebno je i eno i drugo; potrebni so listi obeh vrst, da se izpopolnjujejo. Ko bi ne bilo „Zvona“, bi si morali ustanoviti drugi „Zvon“, da bi konsolidoval naše literarno kretanje; a kdo ve, kdaj pride tako vsestransko ugoden čas za ustanovitev takega lista, kakor je bilo leta 1881.!

Urednikov z lepimi programi bi ne nedostajalo; a morda bi se jim godilo tako kakor rajnemu Podgorniku, ki v kljub veliki sposobnosti in lepim svojim programom ni imel sreče z nobenim listom, katerega se je lotil. A vendar je on edini, kolikor mi je znano, ki je pisal — v dveh člankih — obširna navodila, kako treba zasnovati in urejevati liste. Prvi članek „Kritična razprava o nekih straneh uređovanja časnikov, zlasti leposlovnih“ je objavljen še tri leta pred ulitjem „Lj. Zvona“, v VII. letniku (1878) Pajkove „Zore“, str. 12. idd. Tu je (na str. 14.) Podgornik tudi izrečno zabeležil glavno težkočo pri naših časopisih: razmerje med leposlovjem in znanstvom, češ, malim narodom „za vedo celo ni mogoče posebnega lista imeti“, zato morajo naši listi delovati na dve strani. Takisto je pribil (str. 15.), da naši listi v velikem obsegu nadomeščajo izdavanje posebnih knjig in tako opravljajo mnogo važnejši posel kakor pri velikih narodih. In tretjič je konstatoval, da pri Slovencih tudi ni prostora za izključno kritičen list; ocenjevalstvo mora spadati v področje lista, ki donša tudi druge snovi. — Vse to se glasi, kakor bi bil Podgornik slutil, da se bo čez tri leta pojavil list, na katerega se nanašajo vse te tri točke: „Ljublj. Zvon“! — V drugi polovici svoje razprave pa govori kar podrobno o težavah, ki so potem često mučile Zvonove urednike; na str. 25. se n. pr. obrača proti navadi, da prinaša kak leposloven list dolge spise, ki se vedno pretrgavajo, češ, hrana ob obrokih ne daje pravega užitka; že spis, ki obsega 50 strani, se mu zdi predolg. — Res postanemo včasih nevoljni, ako se spis pretrga, ko bi nas najbolj zanimal, a reči tudi moramo, da se poraja vprav napeto pričakovanje lista tedaj, kadar sa kaj zanimivega razpleta od številke do številke. — Zvon je v tem oziru postopal različno; za Bežkovega in Aškerčevega urejevanja so izhajali večinoma krajši sestavki, a občinstvo je najprej tajno, potem očitno pogrešalo daljših spisov, in dandanašnji so ti zopet postali Zvonu trdno ogrodje. — Morda se nekateri držé Podgornikovega postopanja (stran 29.) pri čitanju daljših sestavkov: „Čakam, dokler en spis ne izide do konca. Ako čez pol leta izide, berem o sv. Ivanu Krstniku to, kar je začelo izhajati v novem letu“ itd. Pa takih je malo in med tiste, ki se za slovstvo

zanimajo najbolj, tudi ne spadajo vedno, ker bati se je, da onega spisa, tudi ko je končan, sploh ne prebero! Podgornik sicer pravi: „Uredništva, recite občinstvu, da ni prav, ako razkosanosti zahteva“; a ne sme se čisto prezreti, da je urednik zaradi občinstva tu . . .

Ne vem, ali so Zvonovi ustanovniki kaj jemali v poštev Podgornikova izvajanja — „Zorin“ urednik je pod črto pripomnil, da jih hoče uvaževati — vsekakor pa jim je bilo v korist, da so poleg praktičnih poskusov, t. j. prednikov časopisov, imeli pred seboj tudi teoretiška premotivanja o urejevanju; da je bilo treba biti opreznim, so videli na usodi „Zore“ same: ugasnila je še tisto leto.

Drugi Podgornikov članek je objavljen takisto v listu, ki mu je že pretela poguba: v predzadnjem letniku „Kresa“ (1885, 250), torej že vzporedno s V. letnikom Lj. Zvona; naslov mu je aktualnejši: „O našem literarnem gospodarstvu“. Veselo znamenje je, da je kdo sploh začutil potrebo pisati o takem predmetu: tedaj smo imeli v slovstvu že o čem gospodariti. Leta 1885. so tudi res izhajali trije leposlovno-poučni listi, ki so v celoti skoraj presegali današnje; bili so: Zvon, Kres in (stari) Slovan. — Današnjih dveh skrajno si sovražnih taborov tedaj še tudi ni bilo, dasi je gorivo že tlelo in razkolništvo ni bilo daleč. Vendar se strasti še niso vnele in je zato Podgornik (str. 252.) mogel resno razpravljati o možnosti, da bi se Slovenci iz gospodarskih ozirov zadovoljili z enim političnim, enim kmetijskim, enim delavskim, enim učiteljskim in enim humorističnim listom. O prej omenjenih treh listih pa pravi (str. 252.), da so jo dobro pogodili, ker se „bolj in bolj dele v specifične naloge, tako da ni drug drugemu na poti,“ češ, „Slovan obdeluje obče-koristne stvari“, Lj. Zvon „se nagiblje bolj na specifično leposlovno polje“ in Kres jo je krenil bolj na znanstveno pot. — O teh treh je torej mislil, da služijo vsak poglavitno enemu namenu in da potemtakem potrjujejo njegovo teorijo; a leta 1885. to ni več veljalo: Zvon je pač imel svojo tradicijo in je še daleko ni zapustil, a Slovan ni bil leta 1885. skoraj nič več političen list, ampak je prehajal bolj in bolj na Zvonovo torišče; to pa je bilo za Kres usodepolno: da se trije listi s primeroma istim programom ne bodo mogli vzdržati, to se je pri Kresu uvidelo kmalu; zato se je posvetil — po Podgornikovi teoriji — za bodoče leto le eni stroki, znanstvu, a kot tak ni našel pri Slovencih zaslombe — zopet po Podgornikovi teoriji iz leta 1878. Da se Slovan na Zvonovem polju ni mogel vzdržati, smo omenili že v prejšnjem poglavju; ista usoda je naposled zadela političnega naslednika Slovana, Podgornikov „Slovanski svet“. Take

izkušnje so bile pač bridke za moža, ki je v Kresu 1885, 253 pisal: „Možno bi bilo izhajati brez vsake konkurence, katera je jako škodljiva“; a ni pomislil, da konkurenca obstoji tudi proti volji, kadar leži v stvari sami.

Tako je pustil Zvon za seboj Kres in Slovana. A o konkurenci med listi samo tedaj ne more biti govora, kadar je smer povsem različna, recimo med Zvonom in Vrtcem ter — tja do prehoda v naše stoletje — med Zvonom in Domom in Svetom, ki je (l. 1888.) bil ustanovljen takoj za umrlim „Slovanom“. Prav čutna bi lahko postala konkurenca med Zvonom in današnjim „Slovanom“ (od leta 1902./3.), ko bi Slovan že zaradi slik ne računal na najširše sloje in bi baš zato ne bil prisiljen, omejevati tekst in postati to, kar se navadno inojezični ilustrovani listi: rodbinski list. Ta tendenca, ki se izluščuje stalno in očitno, je koristna za oba lista. — Prva leta se je računalo tudi pri Lj. Zvonu na to, da bi postal tak list, a ni šlo prav; bil je tistim, ki se takih listov oklepajo najbolj, „previsok“; zato je mogel Dom in Svet v svojih krogih neomejeno prodirati, brez posledic za Zvon, ker so bili ti krogi vsi drugi kakor Zvonovi. Primernega lista pa ni bilo baš za tiste, ki jim je Zvon previsok, a Dom in Svet v prejšnjih časih prenizek ali preenostranski; tem je Slovan dobro došel in je Zvonu olajšal pot, kajti zdaj lahko še bolj skuša ustrezati vzoru: biti list za tisto inteligenco, ki gleda le na stvar in snov. In edino v tej smeri mu je, kolikor morem presoditi po skrbnem premostrivanju razvoja tekom dolgih 25 let, zasigurana trdna bodočnost.

Tako bi med listi moralo zdaj pravzaprav vse iti gladkim potem, in ako bi kje dva trčila skupaj, bi sodili, da sta zadela drug ob drugega, kakor če bi se slučajno srečala na oglu. A žal, da se dnevna praksa ne zлага vedno s teorijo in z objektivnim pričakovanjem; kajti to, kar je pisal izvedenec v takih stvareh, Podgornik, leta 1885. v Kresu (str. 411.), veljalo je v slovenskem slovstvu tudi po letu 1885. in velja, če verjamemo čivkanju vrabcev, še leta 1905., namreč: „Slovenci ponajveč občutimo tuptam nestrpljivost kake literarne koterije, katere bolj zavirajo nego pospešujejo pravo gospodarstvo v naši literaturi. Negalantnega vedenja izvira odtod že toliko, da bi bil za to primeren odgovor v posebnem poglavju.“

* * *

Po tem pregledu se pomudimo pri najvažnejših postajah v razvoju Lj. Zvona.¹⁾ Sledili mu bomo, kako je zastopal svoj program na zunaj, a zrli bomo tudi v njegovo notranjost, da vidimo, kako je zbiral čete za borbo, kako jih je oboroževal in pošiljal v boj.

VII.

Prvih dvajset letnikov, od leta 1881. do 1900., je naslovljenih: „Zvon. Leposloven in znanstven list“, a letnik 1901. je dobil prilastek, ki ga ima še zdaj: „Mesečnik za književnost in prosveto“. — Ta prelevitev nas opozarja na boj, ki ga je bojeval Zvon s samim seboj, boj, ki pa ni bil morda leta 1901. že ali pa šele odločen. Izzval si je boj Zvon sam že s prvim letnikom, posvetivši ga, kakor rekoč, leposlovju in znanstvu. Že tedaj so ga malo pehali od leposlovja v znanstvo in naopak; nasprotstvo se je pozneje poostrovalo, posebno kadar so leposlovci splavali v kako novo strujo in smatrali sebe kot edine zastopnike slovstva; sploh: mladina in „mladi“ so pričakovali le leposlovja, možje pa so iskali znanstva — in Zvon je skušal obojim ugoditi. — Za tretjo svojo nalogo je smatral Zvon zbiranje vseh tistih vesti, ki jih zdaj združuje „Listek“; ker ta pripada leposlovju in znanstvu, zato Zvonov naslov nanj nič ne opozarja; tudi programatska oznanila se ga le redkokdaj dotikajo, dasi je često baš v listku plapolala Zvonova zastava.

Te tri točke programa so že na platnicah prve številke prvega letnika poudarjene: „Ljublj. Zvon bode gojil v prvi vrsti leposlovje v najširšem pomenu te besede (romane, povesti, novele, pesmi, potopise itd.), priobčeval bode sestavke in spise znanstvenega obsega iz različnih oddelkov človeškega znanja, zbiral bode narodno blago, skrbel bode za obširen pregled sodobnega slovenskega slovstva in imenitnejših proizvodov drugih slovanskih literatur ter naposled poročal bode o napredovanju in delovanju domačih in občeslovanskih literarnih društev in umetnostnih zavodov.“

Iz teh besed, ki bi se prav lahko dale zapisati leta 1905. kot Zvonov program, se da slutiti bodoča tekma med leposlovjem in znanstvom; veljava „Listka“ pa je ostala vedno nedotaknjena, njegov napredek neoviran in vsakomur dobro došel.

¹⁾ Ker se te razprave v Zvonu zaradi obilega drugega gradiva ni moglo toliko natiskovati, kakor smo prvotno pričakovali, smo to in nastopno poglavje skrčili, pustivši jima vodilne vezi; nekatera podrobna razpravljanja pridejo pod posebnimi zaglavji morda pozneje na svetlo.

Omenjena tekma se pojavi že v obširnem komentarju, ki je izšel k Zvonovemu programu še pred prvo Zvonovo številko (v Slov. Narodu 25. decembra 1880. l.): „Ljublj. Zvon bode v prvi vrsti leposloven časopis, a poleg tega bode tudi znanstven list.“ Očitno oficijozno se tu tudi zastopa resnično mnenje, da je „leposlovje pri vsakem narodu ravno tako važen ali pa še važnejši oddelek narodne literature, kakor so znanstvene knjige.“ Ozirati so se začeli v tistem času tudi na dokaj važne faktorje v našem življenju, ki pa dotlej niso bili prišli posebno v poštev, češ, „kakor naša mladina, tako tudi naše ženstvo, naš obrtniški in trgovski stan v slovenski beletristiki ne išče samo prijetne zabave, nego uči se iz nje svoj jezik ljubiti, govoriti in pisati.“ — Pa tudi znanstvu se podeljuje primerna cena, dasi se mu določi drugo mesto v listu: „Znanstvena literatura naša leži še v povojih, iz katerih toliko časa ne bo mogla vstati, dokler nam ne dajo vsaj popolnoma slovenskih srednjih šol. S slovenskimi šolami prišle bodo tudi znanstveno pisane šolske knjige, a ne naopak! To nas pa ne sme zavirati, uže zdaj delati pot bodočemu našemu znanstvenemu slovstvu.“

V tem zmislu se je razkladal Zvonov program skozi vse četrto stoletje v različnih varijantah; takozvano „znanstvo“ se je pač potiskavalo namenoma bolj v stranski kot, a se je v kaki drugi obliki (v Bežkovi in Aškerčevi dobi pod firmo „feljtona“) zopet vračalo izza ogla. Na platnicah šeste številke I. letnika se še pravi celo, da bo Zvon, „točno izvršujoč svoj program, čitateljem podajal (na prvem mestu!) ukovitega in zabavnega berila; takisto se piše konec istega leta v „Vabilu na naročbo“ v 11. in 12. številki. A že v drugi polovici tega Vabila se razmerje namah zasuče; obljubuje se, da hoče uredništvo skrbeti, „da bode odslej leposlovju odmerjenega nekoliko več prostora in da bode po novem letu (1882) vsaka številka prinašala po tri povesti“. — Zanimivo je, da se po preteku toliko let vprav v Vabilu za leto 1904. tudi javlja: „Precej v prvi številki prihodnjega leta začnemo priobčevati tri daljše povesti.“

V Vabilu koncem leta 1881. je uredništvo zgrnilo v kratko in pozneje večkrat ponačeno formulo namen in pomen Zvona: „Združimo se in osnujmo v Ljubljani, v pravem središču lepe naše domovine, vsega slovenskega razumništva dostojen leposloven in znanstven list.“ —

Leta 1882., ko je imel Zvon že 79 sotrudnikov, je mogel urednik v Vabilu za novo leto reči samosvestno: „Dozdanja nepri-

čakovana podpora in udeležba, bodisi naročnikov bodisi pisateljev, bistra je uredništvu priča, da je ta srednja pot, ki beletristiko prijetno družijo z obče zanimljivimi ukovitimi spisi, najprimernejši zdanjemu stanju naše literature in zdanjim potrebam naroda slovenskega“.

Ta samozavest je tem pomembnejša, ker se je bil moral Zvon to leto posredno in neposredno prvokrat postaviti na branik za pravo, netendencijozno lepoto in umetnost, osobito zaščitujoč blagega in nikogar žalečega Gregorčiča proti dr. Mahničju. Najboljši odgovor na Mahničjeve napade je dalo pač občinstvo, ki je skoraj mahoma pokupilo prvi zvezek Gregorčičevih „Poezij“. To je naglašal tudi Zvon, ki se pod Levčevim urejevanjem ni rad spuščal v direktno osebno polemiko. — Na platnicah 5. štev. je Gregorčič, podpisan še kot Zvonov „X“, javil, da je pravkar poslal med svet omenjene poezije, in je vabil „Slovence, ako si je pridobil med njimi kaj čitateljev in prijateljev“, na naročevanje. Že v 6. štev. (1. junija) piše uredništvo s posebnim zadoščenjem (stran 381.): „Gregorčičevih „Poezij“ prodalo se je do zdaj — tedaj v šestih tednih — že 1250 izvodov. To je najlepši uspeh, katerega je sploh kedaj doživela katera bodi knjiga slovenska ter ob enem najkrepkeji odgovor vsega našega razumnštva ‚Slovenčevim‘ protestantom!“ Na strani 312. se prične pod naslovom „Zlata knjiga“ navdušena ocena Gregorčičeve knjige. — Direktno obrambo pa si je oskrbel pesnik na svoj plemeniti način sam z blagoglasnimi pesmicami; že na str. 356.—357. stoji pesem „Mojemu grajalcu“, kjer more pesnik z mirno vestjo zatrjevati:

„Ponižen šopiček cvetic sem nabral
ter milemu narodu v dar ga podal . . .
to vem pa za trdno, da cvetke strupene
v to kitico nisem vpletel nobene!“

In na strani 444. beleži Zvon zanimivo vest: „Listi slovenski poročajo, da je prevzvišeni ljubljanski vladika, g. Janez Kriz. dr. Poglačar, slovenskemu pesniku g. vikarju S. Gregorčičju pisal pismo, v katerem mu lepo čestita zaradi njegovih krasnih „Poezij“. V pismu tudi izreka željo, da bi pesnika rad osebno poznal. Dozdaj so že vsi večji slovenski listi govorili o Gregorčičevih „Poezijah“ in vsi so — razen jednega — polni hvale! A kakor se nekdanj krivoverci v slovenskem narodu niso mogli ukoreniniti, tako smo preverjeni, da tudi ti „protestantje“ v slovenskem pesništvu ostanejo brez občine in brez pastirja!“ — Na strani 420. in 494. pa je natisnjen Gregorčičev ciklus „V obrambo“, kjer pravi (str. 421.) pesnik:

„Ker sem uverjen, da sem nekriv,
do n a r o d a svoj prijavljam poziv“.

In narod je govoril, kakor smo slišali! — Le tuintam je pisal pesnik bridkeje, n. pr. na strani 498. v album obsojevalcev krasne pesmi „Dekletova molitev“.

Gregorčič je zmagal moralno in faktično; nekaj zadostila zanj je bilo tudi, da mu je nastopno leto (gl. Zvon 1883., 266.) bila podeljena umetniška častna ustanova. —

V Zvonu je dobil Gregorčič svoje pribežališče in Zvon je mogel biti ponosen na „svojega“ pesnika ter na njegovo in svojo zmago. Zvon je tudi nadalje krepko stopal po svojem potu, a Gregorčiča je huda gonja toliko prestrašila, da je leta 1884. za Zvon umolknil do svojih „Predsmrtnic“ (l. 1901.); kvečjemu s kako prigodnico se je prijavil (n. pr. l. 1896.). Tem bolj se je dvigal Gorazd, ki je postal zdaj poleg Funtka (s šifro —b— že leta 1882.) in kmalu Cimpermana Zvonov stalni poet. Gorazd-Aškerc pa se ni dal kar tako prestrašiti.

Nadaljnja posebnost letnika 1882. je, da se je povrnil Stritar. V rubriki „Slov. Glasnik“ se javlja na str. 122.: „Prof. Jos. Stritar pridružil se je kot solastnik izdajateljem Lj. Zvona, katerega bode odslej redno s svojimi spisi podpiral“; res je odslej — po Jurčičevi smrti — uvrščen med „izdajatelje in založnike“ (J. Kersnik, Fr. Levec, dr. Ivan Tavčar, Jos. Stritar). V lepi odi je na strani 104. opeval, kako se zopet vrača k poeziji: „Tvoj, tvoj sem zopet, sveta poezija“. Spogledamo pa se, čitajoč na strani 155. in 156. verze te-le vsebine:

„Po logih cvetočih, po gajih nekdanj
iskali smo mi mladi poezije,
po blatu, močvirju je iščejo zdaj,
iz luže, gnojnice najlepše jim sije . . .
Življenje vam kažem, kakor je res . . .
A prosimo tudi kaj lepega vmes,
vse ni hudobno, grdo in ostudno.“

Ti vrzi so prva straža pred hudo vojsko med realizmom (oziroma naturalizmom) ter idealizmom (oziramo romantizmom), vojska, v kateri pa je prav kri tekla šele dobrih dvanajst let pozneje. Leta 1882. bi — ob mirnem Kersnikovem realizmu — bojnega klica ne bili pričakovali; a Stritar je opazoval, kaj se godi v tem času pri drugih narodih, in je slutil, da se bo i pri Slovencih pojavil povsem nov nastop poezije, češ, vse, kar je resnično, naj se opeva

in opeva naj se na resničen, realen način. — Zvon se lahko ponaša, da se je že tako zgodaj moglo brati v njegovih predalih o temelju vse pesniške estetike. Stal je že zdaj na straži, zato ga pozneje napadi niso dobili nepripravljenega; v notranjščini se je vršil tudi pri Zvonu samem — in pri Stritarju — polagoma majhen preobrat.

Nastopno leto (1883.) je prinesel Zvon res že Celestinovo študijo o realizmu (v članku „Naše obzorje“); Celestin je opozarjal in zvrčal pisatelje na ruske realiste (prim. str. 326.); a ni priporočal realizma nepreudarno, češ (394), vse se lahko pretirava in tudi realizem ni izvzet; on n. pr. včasih obliko preveč zanemarja ali pa riše skoro slabe strani itd.

Naravnost kulturno delo pa je opravil Sivor (dr. Mencinger) s svojim „izvirnim romanom, poslovenjenim iz kanibalščine“: Cmokavzar in Ušperna (str. 444. idd.), ki z batom pobija surovost — ta je nekaterim veljala za realnost — značajev, širečo se po pripovednih spisih, in primojduševski slog. Ko sem to robato satiro zdaj zopet enkrat prebral, sem si mislil: ali ne velja v dvojni meri dandanašnji? Vsekakor je Zvon prav razumel svojo nalogo, da je povzdignil glas. — Nekateri te satire niso hoteli umeti; tako stoji na platnicah 2. številke 5. letnika (1885) v urednikovi listnici ta-le zbadljivi poziv: „G. doktorju Sivorju v K.: G. doktor, spišite vendar tolmač o svoji kanibalski povesti . . . Silno je potreben. Saj vidite, da niti g. dr. Junius (= Mahnič) . . . ne ve, kaj je satira, kaj parodija itd.“ V soglasju s tem dopisom so besede, ki jih piše Stritar v istem letniku (1885., stran 154.): „Brali smo predlanskim neko povest z naslovom ‚Cmokavzar in Ušperna‘. Naslov je že vreden ‚sto kron‘. To povest sem bral jaz s pravim veseljem. Taka satira je prava šiba, ki novo mašo poje . . . To klasično satiro imenuje učeni g. doktor Junij v svoji sveti jezi ‚nagnusno, trivijalno, kanibalsko povest‘. Od zdaj za naprej naj bi slovenski pisatelj, kateri kaj takega da med ljudi, da ne bode pomote in pohujšanja, vselej izrecno pristavil: to je ironija, satira itd.“

Tako je Zvon tudi leta 1883. pazno motril vse književne prikazni in konec leta (v 12. številki) je uredništvo moglo zatrjevati: „Program listu ostane neizpremenjen, kajti dozdanji triletni uspehi in občna priljubljenost našega lista kaže nam dovolj, da smo ž njim ubrali pravi pot“. — Uspeh tega leta je bil res lep; sotrudnikov je bilo že 106, med njimi na novo med drugimi L. Pintar, „prof. kandidat“, K. Štrekelj, Vrhovnik Ivan, Kostanjevec Jos. (to pot s pravim imenom).

Letnik 1884., ki je štel 120 sotrudnikov, je potekel brez večjih nemirov. Le na str. 249.—50. se obrača urednik v prilog Wiesthalerjevega spisa „Kdo je mojster in kdo je skaza?“ proti tistim, ki so grdili Prešerna, češ, da je „moralična propalica“ itd. Kako pa se je širilo obzorje in kako so moderne potrebe tudi obsenčavale Zvon, kažejo spisi, kakor „Žensko vprašanje“, spisal Celestin (str. 89., 161.) in „Beseda o ženstvu“, spisala Franja Robidovčeva — bila je to prav poštena beseda! Potemtakem se nam ne zdi slučajno, da so med pesmimi tri Lujize Pesjakove.

V nastopnem, mnogo burnejšem letniku (1885) se je uredništvo večkrat oglašalo. Odgovorni urednik je kakor doslej Levec, a med izdajatelji ni več dr. Tavčarja, ker je tedaj urejeval „Slovana“; število sotrudnikov je naraslo na 133. — Signaturo vtiskuje letniku — rekel bi — Aškerčeva pesem (str. 1.) „Mi vstajamo! in vas je strah“.

V tem letniku je mnogo polemike, v kateri se razpravljajo fundamentalna vprašanja o poeziji in umetnosti sploh. Prvo in glavno besedo je imel Stritar v svojih imenitnih „Pogovorih“, v katerih se najprej peča z Mahničevimi „Dvanajstimi večeri“. Stritar je odgovarjal docela mirno in ne tako zasegljivo kakor njegov napadalec. Zanima nas tudi njega osvetljevanje lastne osebe, n. pr. njegovega idealizma in svetožalja (str. 157.); jemal je v varstvo i druge, n. pr. E. Leona (Tavčarja) ter Gregorčiča, pri katerem se po pravici čudom čudi (str. 158.), da je mogel Mahnič v tako plemeniti pesmi, kakor je „Človeka nikar“, najti — bogotajstvo! Vendar pravi o nasprotniku (str. 155.): „Nikakor nečem žaliti niti smešiti moža, kateri gotovo ne dela tako iz hudobnosti nego iz dobrega namena... Jaz čislam vsako prepričanje, bodi še tako čudno, da je le pošteno“.

Drugače pa se je lotil dr. Junijevih načel dr. Sivor (seveda dr. Mencinger) v svojem spisu, te vrste najboljšem, kar jih pozna naše slovstvo: „Vodnikov ‚Veršac‘, potlej pa še nekaj. Slavnostni govor magistra Sulfurija Udrihoviča pri Vodnikovi besedi dne 17. februarja 1885.“ Tu je Mencinger zgrabil Mahniča z njegovim lastnim orožjem: s prisiljeno interpretacijo; s kako duhovitostjo, s kakim neizbegljivim humorjem in bridko ostrino — to čitaj vsak ponovno sam! Nedosegljivo je, kako se dokazuje, da tiči v navedeni Vodnikovi pesmi „strupena kača nenravnosti in modernega panteizma“. Le eden zgled za način Mencingerjevega dokazovanja: znana kitica Vodnikove pesmi se glasi:

„Sklad na skladu se zdviguje
 golih vrhov kamen zid;
 večni mojster ukazuje;
 Prid', zidar, se lês učit!“

K tej kitici pripominja Mencinger: „Zidar, ki bi zidaril po načinu Vršačeve zgradbe, moral bi od lakote umreti . . . Vendar se pesnik, ki je bil, kakor veste, duhovnik, ne obotavlja slovesno peti: ‚Večni mojster‘, to je Bog ukazuje zidarjem učiti se ob Vršacu nepraktičnega, bedastega zidanja. Naš pesnik tedaj Bogu odreka bistveno svojstvo neskončne modrosti. S tem odrekavanjem pa sploh taji osebnega Boga . . .“ Kot nameček se naposled še „dokaže“, da je bil Slomšek vdan — schopenhauerskemu pesimizmu, in se zaključuje: „In povejte mi, ali je cel korak od Slomškovega svetožalja in pesimizma do Gregorčičevega ‚Človeka nikar‘? Še pol koraka ga ni!“

Ni mi treba praviti, kako je zaleгла in izčistila nazore taka satira. Vršile so se odslej le praske za posamezne slučaje; načela so bila utrjena. Pri tem je vobče še ostalo, ko je izšel „Rimski Katolik“, tja do leta 1891.

Stritar pa je v svojih „Pogovorih“ (str. 284. idd.) globoko zarezal tudi v literarno prepornost, ki je prihajala na dnevni red: v naturalizem. Zola je bil tedaj moderen in njegovi posnemalci so vstajali od naroda do naroda. Umestno je bilo, da je poprijel Stritar in vprav v Zvonu besedo. Razpravljal je prav mirno, dasi bi se dalo pričakovati, da njemu, proglašnemu idealistu, nova smer nikakor ne bo prijala. A on ji ve mnogo hvale in socialnih problemov, ki jih je spraval posebno naturalizem na dan, se je oprijel sam z vnelo. Njegovim izvajanjem ne moremo slediti, le jedro posnamemo (str. 481.): „Posnemanja vredni so francoski naturalisti, ker nam slikajo življenje, ker nam kažejo človeka, kakršen je, ker jim je voditeljica priroda, a ne zastarela pravila. Hvale so vredni, ker se ne pečajo več samo z višjimi stanovi, nego nas vodijo tudi k siromaku . . . Prav delajo, da se povsod drže resnice, če je tudi neprijetna, trda, grozovita . . . Ali grajati moramo njih brutalnost, katera se ne straši najdebelejše besede; njih cinizem, kateremu ni nič vzvišeno, nič čisto, nič sveto; njih brezčutnost, katera nam razodeva . . . vse pregrehe in napake, vso gnusobo človeškega življenja . . .“

Če tako pregledamo letnik, radi priznamo uredništvu pravico, da ga je v „Vabilu“ (platnice štev. 12.) sklenilo s posebnim zado-

voljstvom. Važna je pa tudi izpoved, da Zvon ne skrbi niti za nežno mladino (za to je Vrtec) niti za preprosto ljudstvo (njemu služi „Družba sv. Mohorja“), niti strokovnjakom, ampak našemu srednjemu stanu.

Letnik 1885. ima zadnjikrat rubriko „Slovenski glasnik“; z letom 1886. se začneja „Listek“, ki je postajal boljši od leta do leta; že to leto mu je uredništvo razširilo program, češ, da se bo v njem „točno poročalo o delovanju književnih in kulturnih zavodov naših.“

Leta 1886. se šteje 151 sotrudnikov; med njimi je Podlimbarski. — V tem letniku se v Listku (str. 127.) oglasi urednik izjemoma enkrat pro domo z dokaj ostrim sestavkom proti „Zgod. Danici“, ki je bila Zvonu očitala, da pita ljubo mladino „s kužljivimi prismodarijami“. (Prim. str. 55.) — Neprijetno je mnoge tudi dirnil tesnosrčni sklep odbora „Slov. Matice“ (iz marca 1886), da Matica ne kupi Stritarjevih zbranih del zaradi „čudnega duha“, ki veje po njih. Uredništvo je seveda ožigosalo tako omejenost, a se je gotovo z nami vred pridružilo sodbi nekega dopisnika, ki pravi, da je bolje tako; kajti Matica bi bila izdala Stritarjeve spise obrezane in okleščene (prim. str. 253., 312., 379.). To moramo vedeti, potem se nas prav prime Stritarjeva budnica „Rojakom“ (385).

Važen dogodek je bila tudi ugasnitev Kresa, ki je bil svoj 6. letnik (1886) posvetil le znanstvu. Ta njegov načrt je bil Zvon (253) pozdravil z veseljem; a na str. 766. se javlja: „Kres se ustavi. Jako obžalujemo, da razumništvo slovensko izgublja s Kresom edino znanstveno glasilo, in ljubše bi nam bilo, da je izginilo s slovenskega obzorja nekoliko manjših političnih listov. Kresovo smrt je največ zakrivila malomarnost naša . . . Le veliko listov, pa slabih, to je naše geslo.“

Ker Kresa ni bilo več, bi morda kdo pričakoval, da bo Zvon odslej posvetil več prostora ukovitim spisom; a to se — v korist lista — ni zgodilo; le slavistika je imela vedno prednost in Štrek-ljeve ter kmalu Murkove in potem Oblakove razprave so bile vedno dobro došle. Na platnicah 6. številke se celo zagotavlja, da bo list v prvi vrsti skrbel za leposlovno berilo, in o znanstvu se tam ni pripomnila niti besedica (Kres je tedaj še izhajal!); koncem leta pa se glasi (na platnicah 12. štev.) „Vabilo“ v vseh važnejših točkah doslovno kakor preteklo leto. Nova je le točna obljuba, da bo Zvon zbiral „narodno blago“.

Pri tej priliki še omenimo enkrat za vselej, da je uredništvo v „Listnici“, kadar je nanesa potreba, kritikovalo, vabilo in odganjalo „mlade talente“; za zgled navedimo, kar pravi urednik na platnicah 12. štev. tega letnika nekemu poetu: „Slavčkov, škrjančkov, lastavic in drugih drobnih ptic je že toliko v slovenskem pesništvu, da Vaši „lačni vrabci, ne najdejo nobenega usmiljenega srca“.

Leta 1887. je dobil Zvon nove črke in kot izdajatelj in odgovorni urednik je naveden le Fr. Levec; da je urednik o programu govoril (56.) izjemno v tekstu, smo že omenili; dostavimo le še, da se „Vabilo“ v 12. številki glasi kakor preteklo leto; na platnicah 7. štev. se obljubuje tudi poročilo „o važnejših pojavih slovenskega javnega življenja“ in v polemični notici (str. 448.) mora uredništvo zopet enkrat pribiti, da Zvon načelno ni list za otroke. — List je napredoval tudi to leto; naštetih je 172 sotrudnikov, med njimi sta V. Oblak in Aleksij Ušeničnik. — Aškerčeve pesmi postajajo vedno ostrejše; za beletristiko skrbe zlasti Kersnik (v vseh dosedanjih letnikih), Kostanjevec, Podlimbarski. Umrla pa sta Levstik (prih. leto je objavil Stritar svoje zanimive spomine nanj) in Erjavec.

Leta 1888. je objavljen na platnicah 4., 5. in 6. štev. poziv za prispevke za nagrobni spomenik Levstiku in Raiču. Vabilo na naročbo je isto kakor prejšnje leto in število sotrudnikov se je povečalo: 187. Ker je bil s prejšnjim letom „Slovan“ prenehal, je stopil dr. Tavčar zopet Zvonu ob stran; v povestniškem delu še vedno prvači Kersnik, med liriki se oglašča poleg starejših posebno Gestrin. — Na strani 507. je na kratko oznanjen in označen I. letnik „Rimskega Katolika“ („breznarodni prorok“); mnogo ostreje je pisano (57—61) proti Mahničevim „Dvanajstim večerom“, podlistkom, ki so bili zdaj posebe izdani.

Zdrava estetiška načela je Zvon tudi zastopal (str. 380.), ko se je ostro obračal proti spisom po sladkem in osladnem Marlitinem žanru („Beatin dnevnik“!). — O naturalizmu, ki se je med Slovenci že razširjal, pa piše zdaj Svetič (395, 402); pisatelj začčenja z Zolo, graja in hvali marsikaj, a trdi (str. 406): „naj je ves naturalizem zmota, vendar se Zola ne sme šteti med pornografe“. Izmed podrobnosti graja po pravici, da naturalisti pišejo s pedantno natančnostjo o nevrednih malenkostih, a mahoma postanejo varčni, kadar bi jim bilo treba razlagati dušne pojave; kdor si nadalje jemlje samo istinitost za predmet, bode kmalu enoličen ter se naposled izpiše; tudi (411) konstatuje: „človek je že tako ustvarjen, da ga bolj osrečuje prijetna in lepa laž nego vzore podirajoča

resnica. Tega človeškega svojstva tudi naturalizem ne bode mogle predrugačiti.“ — Da! Nekaj časa ugaja naturalizem, a potem se človek rad napoti nazaj v „romantično deželo“.

Pri IX. letniku (1889) je imenik sotrudnikov narastel do 205; med njimi je n. pr. Opeka; tudi Funtek, ki je bil zadnja leta sodeloval pri Slovanu, se zopet pridno oglašča (imenitne „Luči“!); trajno kakor doslej se držita Zvona Gorazd in Cimperman. Gorazd je na strani 65. objavil tisti poetični biser humorja in realitike: „List iz kronike Zajčke“.

To leto je imel urednik tudi osebno in javno opraviti z nasprotniki, dočim so se doslej dotikali le bolj njegovega lista in sotrudnikov: dne 23. marca 1889 ga je spravil (posebno zaradi Trdinovih bajk) koroški poslanec Dumreicher pred državni zbor. Urednik je mogel na to (str. 316.) po vsej pravici reči: „Bralci naši se ne morejo pritoževati, da bi urednik Lj. Zvona večkrat govoril o svoji osebi ali zagovarjal se zoper razne napade, ki z domačih in tujih logov lete nanj in na njegov list“; a to pot ni mogel čisto molčati. — Takisto se je to leto Zvon prvič malo pritoževal o zunanjem uspehu, pišoč na platnicah 1. številke: „Ako pregledujemo imenik naših naročnikov, pogrešamo med njimi še premnogo občeznanih odličnih rodoljubov. Sploh se moramo potožiti, da slovenska inteligencija ne podpira po svojih močeh slovenskih pisateljev!“ — Navidezno v nasprotju, ali v jedru soglasne so s to pritožbo te-le besede, ki so pridejane v 12. številki „Vabilu“, sicer se glasečemu tako kakor prejšnja leta: „Zvon... si je pridobil mnogo tako stalnih prijateljev v razumništvu slovenskem, da jih niso omajali niti pretkani sleparski napadi na urednika, niti zelotsko pretirana graja njegove tendencije in njegovih sotrudnikov.“

Svoje desetletnice (l. 1890.) se je spomnil Zvon šele v 12. številki (platnice), kjer piše svojim „sotrudnikom, naročnikom in prijateljem“ med drugim: „V prvi desetletni dobi se je Zvonu posrečilo, okoli sebe zbrati kolo spretnih sotrudnikov in močan stržen stalnih naročnikov. Prvi so odličili list z raznovrstnimi proizvodi svojega uma, kateri v književnosti naši ohranijo trajno vrednost; drugi so mu dajali dejansko podporo, da navzlic mnogim nasprotnikom svojim... ni opešal... Tudi v novem letu ostane Zvonu pravec isti, kakor ga je vodil doslej; ker smo te misli, da Lj. Zvon bodi, kakršen je, ali pa ga ne bodi“.

Tudi to leto je moral urednik s svojo osebo braniti načelo resnice; napadli so ga, ker je objavil posnetek dr. Majaronovega

govora v spomin Trstenjaku, kjer je bilo povedano, da Trstenjak ni bil suženj svojega poklica itd. (gl. str. 319.). Vsa zadeva bi se nam zdela premalenkostna, ko bi ne bila priča o posebnem sistemu pri napadanju

Pesništvo stoji pod vtiskom epohalnih Aškerčevih „Balad in romanov“, ki so to leto izšle in ki jih je Zvon obširno ocenil. To leto je Aškerc tudi odložil svoj že docela udomačeni psevdonim; a našel je tudi strogega sodnika v Rim. Kat. II. 239, 364 (gl. Zvon str. 368. idd), ki bi bil pesniku vse drugo „spregledal, vse prej odpustil“ (gl. Zvon 437), a da je v svojo zbirko¹⁾ spet sprejel „Celjsko romanco“ in „List iz kronike Zajčke“, „to ostane neizbrisljiv madež na imenu pesnika“. — Seveda se je z lahkoto dokazalo, da sta oba opevana dogodka stroga zgodovinska resnica in ne zlobna izmišljotina. Glede Zajčkega samostana se je dal speljati celo previdni dr. Lampe, ki je najprej pisal v „Domu in Svetu“ tedanjega letnika (str. 156.), da spada dogodek med *cronique scandaleuse*, a je pozneje, ko so bili v Zvonu (439—444) citirani zgodovinski viri, na strani 222. svojega lista preklical v tem oziru svojo sodbo o pesmi in obenem odkrito povedal, da se nekemu njegovemu prijatelju pesem „ni zdela žalivna, ampak le osoljena s humorjem“. (Gl. Zvon 511—512.) — Na tem zgledu se vidi, da bi se dalo i tedaj i sedaj ob nasprotnih mnenjih medsebojno „izhajati“, ko bi vsi imeli za to le voljo.

Deseti letnik je štel 211 sotrudnikov, med pesniki je poleg dosedanjih A. Medved.

(Konec prihodnjič.)

¹⁾ R. K. I. 337 je Aškercu, preden je že zbral svoje balade in romance, svetoval: „naj se vendar usmili slovenskega naroda, ter mu naj nikar ne pade v glavo, kdaj svoje cunje iz Zvonovih letnikov pobrati ter jih v lični zbirki povite slovenskemu občinstvu ponujati.“

Jaz ljubim modre oči . . .

Jaz ljubim modre oči
in sentimentalni obraz —
Ah, vroče ljubim jaz
tebe, Valerija . . .

Do konca svojih dni,
do groba hladnega —
do temne večnosti
človeka zavrženega . . .

Griša.

Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Konec.)

eto 1891. pomeni v zgodovini Ljublj. Zvona — kako bi rekel? — neke vrste generalno čiščenje. — V zadnjih letih so Zvon napadali in napadali so njegova načela mnogo bolj, nego bi se sklepalo iz naše razprave, ki le registruje, in sicer le tiste napade, na katere se je Zvon sam kolikor toliko odzval; nasprotnikom ni bilo niti všeč, da se je odzival tako redko. Umljivo pa je tudi, da se je med Zvonovci nabralo tekom let toliko gneva, da je moral enkrat izbruhniti. Uredništvo je bilo konec preteklega leta vzkliknilo, da naj ostane Zvon tak, kakršen je, ali pa ga naj sploh ne bo. Res! Moralo se je iti naprej, ker nazaj iti je bilo Zvonu nemogoče, sicer bi ne bil več Zvon. Namesto tihega potrpevanja je kar zagrmelo in ploha se je ulila; Zvon to leto ni korakal, ampak je sunkoma skočil naprej. Energija, s katero se je to vršilo, je bila za njegovo dostojanstvo morda prevelika, a kdor je čital vse napade iz nasprotnega tabora, ta razume, da je sicer ubрани Zvon enkrat bil v plat zvona.

V to svrhu pa je dobil Zvon novo gonilno moč; odstopil je njegov desetletni urednik in vestni oskrbnik ter pravi utemeljitelj, Fr. Levec, in odgovorni urednik je postal dr. I. Tavčar. Uprava je prešla na „Narodno tiskarno“, tiskovne korekture in tekoče uredniške posle sta prevzela Jos. Cimperman in A. Funtek, a izdajatelj je bil J. Kersnik. (Gl. obvestilo na str. 55. in platnice 1. številke.) Zavrelo je v listu . . . O programu se celo leto nič ne govori; saj je vsaka številka pričala o starem programu, a njega zunanji znak je bil boj. Treba mi je le omeniti dr. Tavčarjevo obširno, času primerno povest iz prihodnjih dob: „4000“. Ta povest je bila hud obračun, tudi prehud, a duhovit. Doslej so bili nasprotniki napadali, a zdaj so se pričeli braniti (gl. R. K. IV. 115 idd.),

in sicer pozneje poskusno z istim orožjem (pod naslovom „Silvestrova noč v Narodni tiskarni“). — Tudi drugi pisatelji — sotrudnikov je to leto 226 — so se često kretali prav bojevito; n. pr. Aškerc s svojo mrzko alegorijo „Pegaz in osel“ (str. 192.), a tudi Opeka, ki v lepi pesmi zagovarja pravico, peti o ljubezni. Eno kitico moramo posneti:

„Samo ljubezni naj ne pojem zlate,
možje, jaz vem, odkod leta odmev!
Ljubezni čiste, vzorne ne poznate,
ljubezen bratovsko vi k tlom teptate,
zato bi vest prebujal vam nje spev.“

Poezija je to leto sploh mnogo; nova pesnika sta med drugimi Robida in Gangl, izmed prejšnjih sodelujejo zlasti Aškerc, Funtek, Cimperman, Medved. — Zaradi aktualnosti še omenjam, da je na strani 191. oklic za prispevke za Prešernov spomenik.

V nastopnem letu (1892.) — 239 sotrudnikov — pa se je po preteklem bojevitem kri vsem nekaj pomirila. Z Rimskim Katolikom se niso več spogledovali, dasi se je ta še včasih dotaknil Zvona in Zvonovcev; a tudi R. K. je pisal v poznejših letnikih bolj ublaženo. — Pesništva je to leto v Zvonu zopet veliko (Aškerc, Funtek, Robida, Opeka, Gangl, Medved), s čimer se urednik ponaša; med povestničarji nastopa R. Murnik s svojim „Signor Giannino“. — Na površje so prišla tudi važna vprašanja, ki so zanimala vse: estetiška načela, ki jih navadno označujemo z nasprotništvom med „starimi in mladimi“. Mladi so vstajali, ko jim je burja l. 1891. pomedla pot, a do očitnega boja in razpora ni prišlo; direktno sodbo o „mladih“ je leta 1892. izrekel Luka Jeran v „Zgodnji Danici“ (1892, 96): „Z mnogih krajev na Slovenskem naznanjajo, da je ni hiše, v kateri bi „influenca“ ne bila razsajala več ali manj. Šiba Božja je očitna. V taki splošni revii pa nekateri dijaki višjih šol ne vedo boljšega, razun da so začeli prav prikupljivo pisariti o počutni ljubezni in ponočevanju. Ti že blezo niso lačni. Uboga mladina!“ Tako se je pisalo leta 1892.

Tudi leto 1893. se je završilo mirno; vztrajanje pri programu se je v „Vabilu“ zopet naglašalo, pa z važno obljubo za prihodnje leto, da bode Zvon, „ustrezaje željam svojih naročnikov v vsakem zvezku priobčeval vsaj po tri spise pripovedne vsebine“. S tem se je Zvon odzval občnemu mnenju širšega občinstva, ki se mu je Zvon že od nekdanj priljubil zlasti zaradi takih spisov. Ti pa so leta 1891. zaradi obširne satire stopili zelo v ozadje in l. 1892.

je bilo pripovedništvo tudi precej skromno. A leta 1893. so bili objavljeni sploh samo štiri pripovedni spisi, izmed katerih Stritarjeva „Olga“ kot tak skoraj ne hodi v poštev; izmed ostalih je pač silno ugajala Kersnikova „Jara gospoda“, a „Abadon“, globoko umišljena dr. Mencingerjeva „bajka za starce“, je bila samo za fine okusnike; in spisi kakor Šubičev „Pogubni malik sveta“ so bili še manj za „čitajoče občinstvo“. — Ta nedostatek je Zvonu škodoval; tako je umevna omenjena urednikova obljuba.

Od leta 1893. se število in imenik sotrudnikov nič več ne navajata; izmed njih sta to leto Opeka in Medved zapustila Zvon; a došel je Cankar; Cimperman je umrl, Stritar se prične poslavljati v lepi zbirki „Večerna“ (322):

„Moj narod, ki sem ljubil te tako,
pozdrav moj sprejmi in moje slovo?“

Leta 1894. je Zvon — uredil dr. I. Tavčar, izdajatelj J. Kersnik — res izpolnil svojo obljubo glede pripovedništva; prinesel je obširne čitljive spise Kersnika („Očetov greh“), dr. Tavčarja („V Zali“), Funtka („Rokopis“) in več manjših spisov. Uspehi je bil čuten; konec leta je v „Vabilu“ čez dolgo časa zopet zabeleženo „rastoče število naročnikov“. — Ti spisi so glede pripovedništva zadnja postojanka v tradiciji osemdesetih let; a literarno podnebje je od leta 1890. — 93. postalo drugo. V mladem naraščanju je vse vrelo in v podlistkih dnevnikov je že marsikaj prekipelo. V tej soparici so otemnele zasluge mož, ki so tekom zadnjega desetletja povzdignili slovstvo na nepričakovano visoko stopinjo; ker je bilo slovstvo z jezikom vred popolnoma osigurano, čutili so se tisti, ki so videli le uspehe, a niso doživeli bojev in truda, docela varne na doseženi višini, za seboj so videli le meglo, a mikale so jih nove višave... In preobrat se je vršil za enkrat še na tihem, a tako radikalno, da se povestništvo — ki je bilo od nekdanj glavni steber Zvonu — v slogu leta 1894. nadaljuje pravzaprav šele po preteku desetih let, namreč v tekočem letu: leta 1905.; kajpada je po preteku teh burnih let slog isti in vendar ni isti.

Stritar, iz daljave motreč naše slovstvene pojave, je prvi, še istega leta 1894., javno konstatoval v lepem članku z značilnim naslovom „Nova pota“ (329, 395), kaj se vrši; naturalizem, ki ga je bil, kakor smo slišali, označeval že pred leti, je trkal pri

nas z obema pestema na vrata; živeli so tedaj in duhoviti tisti „navihanci“, ki jih je Murnik kot napol kratkohlačnike portretiral tako imenitno. V Cankarjevi črtici „Morála“ (670) vidimo predstražo in slišimo glasnika nastopajoče bojovite čete tistih pisateljev, ki so na trdnem temelju, sezidanem od prednikov, mogli naglašati le veljavo tudi našega slovstva kot takega, služočega umetnosti in človeštvu, povzdignjenega nad dotedanje vsakdanje potrebe. Odslej pisateljstvo ni bilo več skoraj edino le „narodno delo“, ampak delo kakor vsako drugo, ki se ceni ali ne ceni kot tako. To je imenitno znamenje, ker kaže, da je naše slovstvo postalo samostojna gospodinja, ki ji nima nihče nič zapovedovati. — A naš narod se samostojnosti tudi v tem oziru dolgo ni mogel privaditi. Privadil se je je tem teže, ker je gospodinja izprva pometala z vsem starim in ni zapazila, da je bilo med smeti v vihravi naglici vrženih tudi mnogo dragocenosti, ki jih je bilo pozneje treba izkopavati. Vprav Zvonu gre neovrgljiva zasluga za to, da je mogla vznikniti slovenska „moderna“; tako lahko imenujemo novo smer v slovstvu, ki so jo kmalu krstili „novo strujo“, beseda, ki pomenja zdaj povsod program brezobzirnega „naprej“. Zvon sam je dal novi struji svoje meso in kri; krvavel je tudi, ker je tisti brezobzirni „naprej“ podiral vse, kar je bilo zadaj, tudi če je bilo Zvonovo; krvavel je, a ni izkrvavel.

Leta 1895. je potres prerušil Ljubljano. Stritar je zapel v Zvonu svojo pesem „Dies irae, dies illa“, a njegov vzklik: „Iz razvalin življenje novo klije“ nanašamo zdaj lahko tudi na slovstvo. — Zvon je doživel hud potres; odstopilo je celo uredništvo (gl. str. 64.), utihnili so doslej zvesti povestničarji, le dr. Zbašnik in Kostanjevec vežeta prejšnjo in sedanjo dobo, izmed pesnikov pa zlasti Aškerc (tudi Resman); izmed novih se pridno oglašča Meško („Carmen“).

Uredništvo je prevzel prof. V. Bežek, ki si je (gl. str. 128., 456.) za pesniškega sourednika pridobil Aškerca. — In zdaj se je pričelo! Urednik Bežek je posegal pro domo sam (to je oznanil na platn. 2. št.) z direktno besedo toliko vmes, da je na platnicah letnikov 1894—99 natisnjenega najmanj toliko uredniškega gradiva kakor v vseh ostalih letnikih. Že l. 1895. se razpravlja na platnicah II. števil. obširno o programu; res pravi, da „ima Zvon že zdavna utrjen, čvrst program, ki se ga je le treba tesno okleniti“; toliko ga hoče interpretovati po svoje, da bo odkazal v Zvonu leposlovju še širše meje, a znanstvu le, če se obleče v poljudno, leposlovno obleko. — Kakor

bomo videli, se je i on i njegov naslednik Aškerc oklenil posebno tega drugega dela programa. Nadalje javlja, da bo suhoparnemu filologovanju branil pot v list; izvršitev tega načrta se mu je zato olajšala, ker je glavni zalagatelj, dr. Oblak, drugo leto umrl in ker je Bežek, sam izboren filolog, tudi samemu sebi lahko zaprl filološki vir. — Naposled se je tudi namenil, pridobivati nazaj starejše sodelavce.

Leta 1895. je Aškerc (str. 65.) zapel „Minil Pegazov je čas“ in je s to opasno ironijo izpovedal, da je napočil nov čas za pesnike. — V prozi pa sta vtisnila celemu letniku pečat Murnik s svojim „Grogom“ in Stritar z „Dunajskimi pismi“. Kadar čitam obeh deli, vedno se mi zdi, kakor da bi imeli isto tendenco. Murnik stoji med „novimi talenti“, ki jih hvali tudi Stritar (str. 425.); pohvalil ga je tudi urednik na platnicah 12. številke. Murnik piše tako, kakor so zahtevala pravila mladih — pa vendar! Kako brije norce iz nove struje, kako persiflira tisto tedaj in potem še nekaj let moderno, do laska natančno opisovanje predmetov in položajev, telesnih in duševnih! Na strani 131. kliče n. pr. Muzo na pomoč, da bo mogel — tistega barončka prav opisati; na strani 364. govori o „duševni anatomiji“ realistov i. t. d. Sploh, često ne vemo, kje se resnost končava in šala začinja. Vsa povest „Groga“ pa priča o zdravem okusu našega prvega humorista. — Stritar pa piše v „Dun. pismih“ (423. idd.) v obliki razprave o „novi struji“ in njenih načelih; čitajoč njegova izvajanja, včasih pozabimo, da so ga prištevali med „stare“; kar on pravi o socialnem vprašanju (str. 553. do 558.), to je morda celo več, nego bi bilo „mladim“ ljubo. Uvažujmo le njegov vzklik: „Vsi delavci, nič trotov, nič fidejkomisov! Kdor noče delati, naj ne je; kdor pa hoče delati, imej kaj jesti. To je naš, to je moj socializem.“

Leto je zaključil urednik z obširnimi nagovorom na platnicah 12. številke. Tu še enkrat naglašava, da se bo Zvon poleposloval, kolikor se bo dalo, „za strogo znanstvene spise v Zvonu ni prostora“; zamolčati pa se ne da, da vlada v Slovincih velika leposlovna suša.

Letnik 1896. — „uredila prof. V. Bežek in dr. Fr. Tekavčič“ — stoji pod vtiskom dveh dejstev. Stritar se je poslovil od Zvona — za vselej in Govekar je objavil svoj roman „V krvi“. — Stritar je od kraja nadaljeval svoja „Dun. pisma“; na str. 19., 20. je še izrečno zapisal, naj se pisatelji le učijo od naturalistov, „da od njih javljajo, kar je dobro in zdravo na njih, nesnago pa puščajo, kjer je“, in opozarja prav dobro, da imajo pisatelji zdaj mnogo bolj

proste roke kakor nekdanj. — Po takih besedah se dokaj zavzamemo, ko čitamo na strani 276. Stritarjevo zadnje „Dun. pismo“, v katerem se on poslavlja za vselej: razžalili so ga bili „mladi“. Zato pravi: „Tvoja doba je minila, če si bil sploh kdaj kaj prida. Drugi časi, drugi pisatelji; nov rod, novi vzori, novi — ne! vzori, ideali ne smem reči; to je zastarelo . . .“ — In vendar je bil baš on prvi, ki je oznanjal novo strujo! Ko pravi (str. 230.): „Skoka ni v naravi! Le potrpljenje, čez sedem let pride vse prav“ — se spominjamo, da je natančno čez sedem let — leta 1903. — prišlo vse prav . . .

Šele, ko je odšel Stritar, se nam zdi Govekarjev roman „V krvi“ prav mogoč. Ta roman je postal prapor „moderne“. Mladi so potrebovali večjega dela, s katerim bi res oživotvorili svoje ideje; nad skice in pesmice se je kmalu kdo spravil, a za večje delo je bilo treba talenta in temperamenta. Obojega je prinesel Govekar dovolj, a imel je tudi toliko rutine, da je njegov roman res vreden zastopnik „nove struje“ in ne nevreden hrupa, ki ga je povzročil. Govekarja (— „Kosca“) je bil Bežek že leta 1895. (tedaj je v Zvonu objavljena Govekarjeva novela „Sama svoja“) zaznamoval kot glasnika nove struje (prim. platn. št. 6.), a na platnicah 12. štev. piše o njem naravnost: „Baš od žive realitike tega pisatelja se je nadejati, da skoro temeljito zaobrbe pravec izvoženemu tiru našega pripovednega slovstva“.

Tedaj se je govorilo in pisarilo vse križem o estetiki in govorilo do oskudnosti o „novi struji“. Tudi urednik sam je izpregovoril na platnicah o „Našem najnovejšem literarnem boju“ med realisti in idealisti, češ, zadovoljili ga s svojim zastopstvom niso niti eni niti drugi. V njegovem izvajanju nas zanima posebno ta-le izjava: „Iz prikritih in očitih insinuacij smo razvideli, da se nam namišlja od nekaterih strani nakana, pretvoriti „Zvon“ v popolnoma realistično ali celo naturalistično revijo. Da je ta namisel absurdna, bodi jasno že iz tega, da izjavljamo kot svoje prepričanje, da si Slovenci pač nikdar ne bodo mogli privoščiti posebnih časopisov in revij kot izključnih zastopnikov te ali one literarne struje. Po našem mnenju naj bi pri „Zvonu“ složno sodelovali idealisti in realisti in naturalisti in drugi -isti. Bog daj, da bi jih le bilo kaj!“ Na platnicah je tudi ponatiskoval urednik tozadevne članke drugih listov, imenoma „Slov. sveta“ in „Edinosti“ in izjave, n. pr. dr. Oblaka in Aškerca.

Podlago za to, lahko bi rekli, estetiško dobo v našem slovstvu je postavil pravzaprav že Stritar, a ker mladi njegovih

besed — zaradi njegove „idealne“ preteklosti — niso mnogo spoštovali, zato je bila prava podlaga, za katero je poskrbelo uredništvo samo (gl. str. 703.), pač Svetičeva razprava „O novih slovstvenih strujah v Slovencih“, ki jo je bil Zvon objavil že leta 1896., 600, 663; pisana je bila tako oprezno, da ni bila novostrujarjem nič prav všeč. — Marsikaj je v prilog vprašanju spisal, seveda v svojem bodečem slogu, Cankar v članku o Aškercu (623 idd.) ter na tihem in stvarno je odkazoval dr. Zbašnik naturalizmu meje v svojih aktualnih gledaliških poročilih (prim. str. 710.).

Dr. Zbašnik in Pavlina Pajkova sta tudi celo to leto vztrajala med povestničarji; med pesniki pa štejemo izmed mladih poleg Cankarja pod psevdonimi že Zupančiča in Ketteja; oglasil se je pa tudi, kakor smo že omenili, Gregorčič s prigodnico.

Tako je prevzel Zvon načelstvo v tem boju, boreč se sam s teoretiškimi spisi in donajajoč praktične primere za izvajanja; vrvel je boj tudi zunaj, a odločil se je v Zvonu.

V programu za leto 1896. se izraža urednik dokaj oprezneje o namenu, da bo branil „črez prag lista suhemu strokovnjaštvu“, ker mu je do tega, da bi o Zvonu i nadalje smela veljati Jagičeva pohvala, da se v znanstvenem pogledu odlikuje mimo istovrstnih jugoslovanskih listov.

Leta 1897. oznanja uredništvo — isto kakor preteklo leto — na platnicah 1. številke: „Izbrana vsebina, katera bode ugajala vsakemu ljubitelju slovenskega leposlovja, naj si je prijatelj te ali one struje, bodi porok o našem resnem naporu . . .“ Skromno se glasi „Vabilo“, ki pravi, da se bistveno prihodnje leto nič ne izpremeni; Zvon bo „ubiral čim bolj leposlovno-poučno smer“. — To leto je smrt pobrala tistega izmed „starih“, ki je bil na glasu kot realist, idealnega Kersnika; stopil pa je na dan nov pripovedni talent novostrujarski — a ne pretirano — Meško („Kam plovemo“).

Med pesniki zbuja pozornost Murn - Aleksandrov. O pesnikih sploh je zanimiva urednikova listnica na str. 580.: „Kaj ne da? Naši najmlajši pesniki, naši Aleksandrovi, Boruti, Mihajlovi, Nikolajevi, Radiči, Trošani, Zori in še nekateri drugi ter naše Vide pričajo na glas, da vir slovenske poezije še ni ugasnil. Pa samo ustvarjajoči genij in ljubezen do umetnosti in svobodomiselnih idej priganjata naše mlade poete k delu, apatija našega občinstva za lepo književnost gotovo ne!“ — To je pohvala! „No, no,“ si misli, kdor pozna naše šmentano realne realiste, in se nasmehne. A kar je res, je res, lastniki navedenih psevdonimov (lastnikov je manj kakor

pseudonimov!) so res talenti! Kazali so tudi pravi okus v zapeljivi opasnosti; niso namreč tako zabredli, da bi bili šli pobijati vruga z Belcebubom, skrajni radikalizem z nasprotnim skrajnim radikalizmom: naturalizem z dekadentizmom. Kajti jedva par let je preteklo in že so poskakali po drugi od trdne, zgrabljive realnosti v meglenost skrajne čutnosti, nezavestne in le slutljive. Dr. V. Foerster je pisal v tem letniku Zvona „O dekadenci, novi literarni smeri“, a Zvon ji ni dovolil pristopa v svoje predale, vsaj v pesmih ne; te je vestno stražil Aškerc, dočim smo izven Zvona doživeli še post festum (n. pr. v zborniku „Prvi listi“) nekaj strahovitih primerljajev prave — dekadence. — V tem oziru pa gre čast navedenim pesnikom in čast Zvonu in uredniku, ki je sicer (gl. str. 182.) pesnike lovil kakor rekrute. — Drugače v pripovedništvu: zanje je postal neke vrste ukročen dekadentizem moderen do najnovejšega časa (Cankar in baš zdaj Meško!).

Sicer je tisti divji ogenj tedaj že ugasoval, zato je dobro došla pomirljiva, budeča in bodeča beseda dr. Zbašnika. Omenili smo že, da je bil doslej večkrat povzdignil svoj glas na onem polju, ki ne strpi eksperimentov in enomesečnih struj — pri gledališču; a to leto je na javen poziv spisal svoja „Gledališka pisma“, ki pa se bavijo tudi s slovstvenimi strujami sploh. — Ves boj se je dal zaključiti in se je v poglavitnostih res zaključil z mislimi, ki je z njimi končal Zbašnik svoja pisma (str. 636.—637.): ... „Proizvode, katerekoli struje ... bomo sprejemali vse z isto dobrohotnostjo ... Zmrdavali se ne bomo, če se nam poda kak umotvor, ki je ustvarjen v duhu starih klasikov, ker nas prešinja prepričanje, da to, kar je veljalo stoletja za pravo in dobro, vendar ne more biti povsem slabo“; kajti ni misliti, da bi se v našem veku posrečilo nekim posameznim glavam, „da prižgo luč edino prave prosvete ter določijo pravila, ki so jih izgrešili vsi estetiški veleumniki prešlih vekov; zgražali pa se tudi ne bomo o proizvodih katerekoli novejše slovstvene struje“; kajti smešno je, prezirati kaj samo zato, ker je novo, in gotovo je tudi v novih strujah mnogo dobrega. —

Odslej je prišla še kaka praska, a bitk ni bilo več. Le na enem polju ni prišlo do miru, t. j. na polju morale; to je tudi težko, ker je dovezetnost za moralnost, oz. nemoralnost, tako ogromno različna z ozirom na vzgojo, na značaj in na življenske odnošaje. Vsekakor pritrjujemo uredniku Bežku, ki brani Govekarja, ocenjujoč „Salonsko knjižnico“, proti neki „moralno ogorčeni rodoljubkinji

tako-le (str. 700.—701.): „Kdor bi to nemški čital, se ne bi kar nič zgražal; ali ker je slovenski — tedaj postane vsak Slovenec otroško-konservativen — hinavski svetnik. To ni individualni izliv poedinca, nego je posledica nezrelosti celega slovenskega narodnega življenja in psihološko interesantno je, da mnogi, inace svetovno naobraženi Slovenci, takoj nataknejo ozkoobzorne naočnike, bržko začitajo kaj slovenskega.“ — Na Zvonovih platnicah je tudi ponatisnjenih pet dopisov „Slov. Naroda“, oz. „Edinosti“, ki se bavijo poglavitno z moralo; povod zanje je dal drastični konec pesmi „Vida“ (natisnjene v 12. številki l. 1896.).

Strogo aktualni spisi o perečih estetiških vprašanjih so bili s tem letnikom zaključeni, v ocenah se je seveda i nadalje govorilo po malem o njih. Tudi občinstvo je postalo mirno in je molče odklanjalo, kar je bilo prenostransko. — Tako smo dobili kot nekak konec „estetiške dobe“ leta 1898. v Zvonu pod naslovom „Moderno kritično stališče“ (Borut — dr. Fr. Eller) članek, ki je osnovan tako splošno, da bi mu smelo biti mesto tudi v začetku boja; ali tedaj bi bil imel bolj akademičen značaj, leta 1898. pa je usidran na svežem materijalu, dakako ne na samoslovenskem; kajti članek se opira povsem na Hermana Bahra. Bori se za umetniško svobodo in njegovo jedro je (str. 151.): „Vsa snovno-materialistična stališča, posebič vsa moralna, verska, dogmatična in narodna, so pač razna stališča glede raznih načinov umetniškega izražanja ali glede raznih snovi ali raznih čuvstev; nobeno izmed njih pa ni pravo umetniško stališče, nego vsako izmed njih je omejeno ali pretesno“; posebno važno je naglašanje čuvstva (str. 84.). — Po teh pravilih je seveda vsaka „struja“ prava ali ne-prava; ni poglavitno, kaj se obdelava, ampak kako.

Občinstvo se je naveličalo vseh prepиров, ker bi mu bili ljubši proizvodi, o katerih so se prepirali, kakor pa prepir sam. A proizvodi so bili zopet čestokrat težko užitni ali sploh neužitni, občinstvo pa, razvajeno po prelahki hrani dnevnikov, ni imelo niti volje za umevanje proizvodov, ki so včasih res kar nalašč bolj prikrivali kakor pa odkrivali, kar so hoteli povedati. Občinstvo je postajalo zlovoljno. Zlasti proti vsemu pesništvu se je zanetila pravcata jeza. „Pesništvo pojema“, se je sodilo in se včasih še sodi tudi v literarnih krogih, dasi je pesnikovalo vse vprek. Jaz bi to sodbo obrnil takole: **Zmisel** za pesništvo pojema, ne samo pri občinstvu, ampak tudi — dasi se to glasi kakor protislovje: pri pesnikih! Pesništvo je pričela

ubijati — senzacija ali pravzaprav gonja za njo. — In občinstvo je povzdignilo zopet po Murniku svoj glas: kakor je Murnik v svojem „Grogu“ kar za naprej okrcal nastopajoče moderne beletriste, tako je leta 1898. v svoji „Visoki ljubezni“ tudi s svojega stališča zaključil estetiško dobo s takimi izreki: „Bežite, bežite, pisatelj gre!“ Bežati je res treba, kajti pisatelj je zakrivil več „grdoslovnih“ pregreh. Ali: „Mladi Veveran je bil rojen revež in povrhu — o Sodoma in Gomora — povrhu pa še . . . pesnik!“ — Ker so moderni iskali kolikor mogoče frapantnih, senzacijskih snovi, jim predlaga, naj spišejo „novelo o jari kači“ ali „roman o steklem polžu“; dekadentom¹⁾ pa se priporočajo za zgled verzi:

„Mladezen,
ljubezen
bolezen,
ciklamen in gobe.“

Pripovedništvo šteje to leto mnogo (20) števil; a spisi so — izvzemši „Fato morgano“ (Marica Nadlišek) in „Kotanjško elito“ (Kostanjevec) — kratki (oglasila se je tudi Zofka Kvedrova), namenjeni le za eno številko. Sploh je hotel urednik Bežek za vsako številko določiti vsaj eno celotno krajšo povest, a na strani 118. omenja, kako težko je to iz tehniških ozirov. — Med pesniki je zdaj nastopil Vojanov (Maister), s celim imenom pa se javljajo Cankar, Kette, Zupančič, Šorli, Gangl. — Dr. Mencinger je obhajal to leto svojo petdesetletnico.

Jezikoslovja res ni več; a ukoviti spisi v feljtonskem slogu, ki naj bi po urednikovih načelih stopili na mesto strogega znanstva, se niso hoteli posrečiti; glasno pozivlje urednik v „Vabilu“ (12. štef.) strokovnjake, naj goje „umetniško - znanstveno slovstvo, poljudno-znanstven feljton“. „Feljtonistično obdelovanje znanstvenih problemov“ se priporoča tudi v „Spominščici prijatelja in vseletnega naročnika Zvonovega“ (na platn. 1. in 2. številke).

Nastopno leto (1899.) sta prikapala kaka dva taka leposlovno-znanstvena spisa; a takoj se je pokazalo, kaj je bilo pri večkratnem pozivu k prispevanju takih spisov opasno: ker so bili pisatelji-strokovnjaki naravnost pozvani, so se silili biti leposlovnici in so kako raziskavanje skušali, ne vprašujoč Minerve, zabeliti s kako šalo, ali — če je Bog dal — z dovtipom. Pozabili so, da mora pri takih predmetih biti šaljivost in leposlovnost v snovi sami; ako se obeša

¹⁾ Na platnicah 9. številke graja urednik sam prav resno dekadente zaradi metriške anarhije, ki so jo nalašč izzvali.

le od zunaj, nastane spak z resnim obrazom, pa našemljen s kraguljčki. Živo se spominjam, s kakim veseljem sem se jaz sam, vdavši se vablјivim pozivom, lotil nekega takega posla, kako sem raziskaval in dovtiparil — a kako se mi danes dobro zdi, da se je dotični moj rokopis izgubil! — Izvečine pa so strokovnjaki i prej i tedaj i sedaj pisali stvarno in po svojim močeh temeljito. Celo snovi si niso kaj izbirali; pisali so pač o vsem, kar jim je prišlo na vrsto, tudi o preklicanih jezikoslovnih stvareh, ker se je od leta 1899.—1901. bil naš pravopisni boj, v katerem se je Zvon postavil na stran naravnega razvoja.

Ta letnik je urejal Bežek le do aprila; a do konca leta je bil glavni urednik A. Mikuš in na naslovnem listu stoji „uredila A. Aškerc in Anton Mikuš.“ — Kaj je zdaj z „novo strujo“? Doslej je bila pod Bežkovim uredništvom in nadzorstvom — to je nedvomno njegova zasluga. In zdaj? „Struja“ se je potisnila, kar se tiče Zvona, od vseh strani v ožje meje in kopala se je polagoma skupna struga za novo in prenovljeno staro strujo. Jako važno je bilo, da je podjetni in dovetni založnik, g. Schwentner, skrbel za primeren materijal, tako da Zvon ni več kakor v prejšnjih časih delal svojih sklepov skoraj le po lastni vsebini. Prihajale so zdaj Zvonu povesti in pesmi, ki so dihale večjo mirnost in so kazale utrjevanje v načelih. Žal, da je tega leta umrl Kette, ki je bil nastopil takoj kot umetniško se zavedajoč pesnik; a ostali so še štirje glavni ogli: Cankar, Zupančič, Meško, Murn. — Pesmi je to leto mnogo, nad 70 števil, in pripovednih spisov je po številu toliko kakor še nikdar prej; a kratki so.

Kratka doba „struje“ se je smatrala tudi v lastnih krogih že za toliko preteklo, da se je mogla pisati — izven Zvona — pregledna njena notranja zgodovina. Kdo jo je spisal? Cankar v svojih „Vinjetah“, tej premalo vpoštrevani knjigi še — kako bi rekel — nedolžno pokvarjenega (enfant terrible!) Cankarja: vinjeta „Literarno izobraženi ljudje“ (str. 199.) je ta pereča, često hudo krivična, a bistro pisana notranja zgodovina. Epilog k tej zgodovini je „Epilog“ Vinjetam, kjer nas je Cankar (str. 319.) presenetil — na presenetljivost je hitro opozoril dr. Zbašnik v oceni Vinjet v Zvonu na strani 634. — s tem-le odkritjem: „Svoje dni smo prisegali po dunajskih kavarnah na zastavo skrajnega realizma. Spominjam se, kako smo rušili in stavili z največjo lahkoto vse mogoče estetične teorije. Prepričani smo bili, da smo prišli do skrajnega konca, na jasni vrhunec lepoznanstvenih razmišljanj,

do trdne točke, odkoder je nepotreben in brezsmiseln vsak napredek. Dokazovali smo to krasno prepričanje z živahnimi gestami, z razgretimi obrazi, z jedrnatimi besedami. In naša moč je bila ironija... Hoteli smo prepričati v prvi vrsti sami sebe. Zaželelo se nam je nemirnega življenja, novih dejanj, boja in viharja — in slučajno smo naleteli na realizem. Bog ve, kako se je to zgodilo. Ko bi bil kdo o pravem trenutku vrgel med nas besedo simbolizem, satanizem, misticizem — dobro, lomili bi bili kopja za simbolizem, satanizem ali misticizem. Glavna stvar je bil boj, smoter samo neizogibno breme... To se je godilo svoje dni po dunajskih kavarnah... K vragu vse teorije...!" — Morda sklepa dr. Zbašnik iz te samoironije nekaj preveč, češ, da se Cankar s tem odpoveduje realizmu; a eno je vsaj jasno: kogar je poljubila Muza, ta gre svojo pot, naj nosijo pred njim ali naj obesijo sam predse prapor kakršenkoli. Pritlikavci vidijo in obkričavajo le formo, on ve za bistvo, ki je nosi v srcu. Saj ni oblike, pod katero edino bi se umetnost morala počutiti dobro.

Isto leto je Aškerc, ocenjujoč Cankarjeva „Erotika“ in Zupančičevo „Čašo opojnosti“, sicer pripoznal modernistom, kar jim gre, a jim, zlasti dekadentom, očital (str. 354.) blaziranost in nekaj patološkega, češ, „normalno je vendar zdravje“. Na rahlo je tudi grajal (359), da je i pri Cankarju in pri Zupančiču razmerno malo idej, največ le čuvstvovanja.

Leta 1900 nahajamo v Zvonu le en kratek prispevek Cankarjev, tem več je Zupančičevih. Poleg njega pišejo: Murn, Maister, Meško, Robida. — Leta 1901. pa je Zupančiča le še nekaj, Cankarja nič, več je pesmi Murnovih, a ta je umrl še isto leto; na novo je pristopil n. pr. Spindler. Leta 1902. je prispel Zupančič le še dve pesmici, a oglasila se je n. pr. Nataša. Šele leta 1903., pod sedanjim urednikom, se je povrnil Cankar kot stalen sotrudnik. Od l. 1901. se je včasih oglašil Gregorčič. — Splošno je pripomniti, da je bilo izza leta 1899. število pesmi — kratkih — zelo veliko. Vse najboljše pesmi pa so take, kakor si mislimo Stritarjeve, Levstikove, Jenkove času primerno razvite; to ni nemala čast tem pesmim! — Kake pesniške plodove pa so nekateri najmlajši v svojem privatnem zatišju izvalili, to javnosti ne briga; odklonila bi jih bila brez dvoma.

Novi tok v **pripovedništvu**, tem temelju vseh leposlovnih listov, je bil tudi leta 1899. oficijalno pravzaprav zaključen; od-

slej se o njem z vidnega mesta ni več razpravljalo. Prehod pa se tu, kakor smo že namignili, ni mogel završiti tako gladko kakor vobče pri pesmicah. Popolnoma po tistih vzorcih, ki so veljali za „stare“, se ni moglo več delati, popolnoma po novih se ni smelo, kajti postalo je jasno, da za občinstvo ni prav niti staro doktrinarsko povestništvo niti najnovejše, baje brez doktrinsko. Težko je bilo najti zvezo med obema navidezno zelo širokima mejama. Vsak pisatelj je pisal „po svoji slepi veri,“ in ako ga je bila Muza obdarila splošno ter mu tudi ponudila pravo razpoloženost, se mu je delo posrečilo. — Za kritike je bil hud čas; staro sodno poslopje je bilo zmajano, za novo pa so se bile postavile le gredi, vsebine še ni bilo; kakor avtorji so se morali tudi kritiki zanašati edino na to, kar jim je kaka boginja milostno vsadila v srce. — Posledica te negotovosti je bil — pod Aškercvim uredništvom — za pripovedništvo nekak prehodni letnik 1900; povestništvo je v tem letniku tako pičlo kakor nikdar prej in nikdar pozneje. Dvanajst čisto kratkih sestavkov — to je bilo vse! Nikdo ni maral prav nastopiti, izvzemši seveda brhkega Murnika, ki se je, kakor smo videli, oglašal vedno ob takih usodnih časih; to leto je poslal v svet „Ata Zužamaža“ in je pisal o križih in težavah „Dvojkogoja“.

Ta stagnacija v pripovedništvu se kaže tisto in še nastopno leto sploh, ne samo pri Zvonu, saj piše v Vabilu za leto 1902. Aškerc sam: „V novelistiki je zadnja leta nastala, žal, neka stagnacija“. Za Zvon jo je nehote malo provzročil Aškerc sam; prevzemši uredništvo, je namreč razglasil svoj pogumni, pa nevarni načrt: povzdigniti Zvon na višino prave moderne revije slovenske. Njegov poziv za prispevanje aktualnih člankov in izrecna opomnja, „da želi bolj krajših novel in povesti nego pa dolgih romanov“, in omejitev beletristike na novelistiko — to je pisatelje kolikor toliko zbegalo. Ker so se želeli članki, jih je res prihajalo nekaj; a prvič je vprašanje o aktualnosti sitno (n. pr. članek o Sakuntali, ki je objavljen v uredniškem razglasu za leto 1902., bojda ni aktualen) in drugič so se lotili pesniki in pripovedači — člankov. — Poziv novelistom pa je bil zapeljiv z druge strani. „Novelo, črtico, silhueto še že spišem“, so si mislili marsikateri mladi, ne vedoč, da je treba tudi za novelo pravega umetnika; tisti, ki bi bili sposobni spisati kaj večjega, pa vsled uredniškega razglasa niso smeli.

Zato je letnik 1900, zadnji, ki še ima naslov „Leposloven in znanstven list“, tako čuden.

Pri tej priliki omenjamo, da je prišel poskus, ustanoviti slovensko revijo, za dokaj let prezgodaj; tudi bi Zvon kot revija ne bil več „Zvon“. Sicer so razmere molče, pa krepko in jasno govorile: Od leta 1900—1902. je Zvon skušal biti revija; kaj je bil uspeh? Izprva pojemanje leposlovja, potem nekaj ponesrečenih „aktualnih“ člankov . . . Zastonj! Stari Zvonov program je silil na vseh koncih na dan in občinstvo ga je pogrešalo in zahtevalo. Nič ni pomagal novi čudni naslov: „Mesečnik za književnost in prosveto“ — mari književnost ni del prosvete? — revija ni mogla in ni smela nastati iz trdno udomačenega Zvona! — Urednik je imel vzvišen namen in je zastavil zanj svojo energijo, ali preko razmer se ne da gospodovati. List, ki je imel tedaj za seboj dvajset letnikov, se ni mogel tekom enega leta na povelje postaviti na povsem drugo stališče. „Reforma, modernizacija!“ se je res kričalo ob prehodu v novo stoletje; čas hiti nečutno dalje, razmere pa ubirajo stopinje počasi za njim. — Sploh je bilo tedaj, kakor smo videli, v slovstvu vse že bolj pomirjeno, stara plesnivost ostrgana in treba je bilo le pričeti staro vsakdanje delo z novim orodjem, s stroji, ne pa kar opustiti dobro založeno podjetje in se lotiti novega — brez kapitala.

To bridko izkušnjo je napravil za vse Slovenstvo Zvon; le tak krepak list jo je smel vzeti nase brez pogubnih posledic. Tudi tu je opravil Zvon svojo misijo. — A prav tako je izvršil Zvon isto leto (1900) veliko kulturno nalogo in za njo moramo biti Aškercu vedno hvaležni: da je namreč zbudil iz nič prvi vredni spomenik Prešernu: „Prešernov album“ (gl. poziv na platnicah šte. 7.).

Še v enem oziru je hotel Aškerc prekršiti Zvonov program. V pozivu za leto 1900. se je potegnil za to, da bo sprejemal v list tudi **prevode**, in res so za njegovega uredništva izšli nekateri. S tem se je postavil v nasprotje z vso preteklostjo Zvonovo; ravnal je tako pač v zmislu nekaterih revij. Mi smo mnenja, da nam je prevodov zelo treba, a za list, ki opravlja za nas v slovstvu prvo narodno delo, so prevodi prvi korak k opustitvi te vloge. Stritar se je bil še nedavno obrnil proti temu (Dun. pisma, Zvon 1897, 20) in čisto prav je, da Zvon od leta 1903. sem ne prinaša več takih prevodov.

Zabeležiti moramo v zvezi s prevodstvom še en Aškerčev poskus, da bi širno razširil Zvonovo obzorje. V oklicu za leto 1902. pravi: „Zvon se lahko ponaša, da si je pridobil sodelavcev med južnimi in severnimi Slovani, zadnje mesece celo med Rusi,

ki ga bodo zalagali z izvirnimi članki.“ — Res sta mu prispevala za leto 1900 članke dva Poljaka in en Hrvat; hrvaški članek je izšel v izvirniku — poskus, kakor smo ga našli že pred petdesetimi leti pri „Bčeli“, in leta 1901. so v Zvonu prevodi čeških, poljskih in ruskih člankov; takisto l. 1902.; to leto pa je preveden tudi hrvaški članek. — Velik idealizem in plemenit namen je navdajal urednika, ko je s pomočjo svojih osebnih zvez z raznimi slovanskimi rojaki oskrboval te članke; a občinstvo mu je bilo, bojim se, kaj malo hvaležno. Temu se ni čuditi; vsi taki, tam daleč naročeni spisi so nam vendarle tuji, ker jih je pisatelj umeril po svojem domačem obzorju in so mu premise za spis vse drugačne, kakor pa bi veljale za nas. — Od leta 1903. takih člankov ni več.

Taki visokoleteči načrti so ovirali obsežnejšo leposlovno produkcijo; vendar je že leto 1901. v tem oziru dokaj na boljšem nego suho leto 1900: poleg manjših prispevkov Kostanjevca, Prijatelja, Kvedrove je vsaj en obširen (dr. Zbašnikov) roman. Dr. Zbašnik je sploh skušal pokazati, kako se naj piše pripovedno delo, da bi zadovoljevalo stare in obenem porabljal to, česar smo se naučili od mladih. Cankar pa je polagoma ubral nasprotno pot: vzrastel je iz mladih in jel se je polagoma, zelo polagoma, morda proti volji, bližati stari cesti. — Že se začrtava doba, ko se bosta, da vzamem zopet tehnične izraze pod pero, romantika in realizem, konkretni in psihni, mirno družila v celoten učinek. Leta 1905. smo temu cilju že precej blizu. Nastopila bo morda nova plodovita doba v leposlovju; kaže se napredek po obsegu in po obliki, pojavljajo se zopet večja dela, ne samo črtice, ki se prebero in pozabijo. — Pri Zvonu posebej se oglašajo tudi zopet starejši sotrudniki; tako se je posrečilo, kar je že Bežek nameraval in poskušal leta 1895., pišoč na platnicah 2. štev.: „Smatral bode . . . urednik za jedno svojih prvih dolžnosti, pridobiti Zvonu starejše slavnoznanane književnike, kateri so umolknili.“ Leta 1895., ko je nova struja baš zmagovito nastopala, je bilo težko pričakovati združitve starih in mladih; a počenši z letom 1905. je bilo to laglje, ko sta obe stranki nekaj odjenjali. Taka doba postane lahko doba pozitivne produktivnosti.

S tem je Zvon sklenil svoj dosedanji poziv, ki si ga je stavil sam in ki mu ga je stavil narod.

* * *

Zgodovina „Ljublj. Zvona“ je zgodovina slovenskega slovstva in sploh kulturnega napredka ne samo za dobo od leta '1881. dalje ampak retrospektivno za celo dobo slovenskega preporoda v drugi polovici XIX. stoletja. Iz te časovno ne dolge, a po vsebini bogate dobe je Zvon zbral vse latentne moči, jih je ob sebi osredotočil ter prevzel krmilo nad njimi. Le združitev vseh porabnih živih moči ter upotrebljanje že prej rabljenih, a potem odstavljenih sil je omogočilo nepričakovan porod takega lista. — A ko je enkrat ladja jadrala, treba jo je bilo le vestno voditi; njeni krmarji so bili obzorljivi možje, ki so jo vedno obvarovali pogube, tudi ob pretečih sipinah.

Utrditev slovenske pisave za vse čase, proizvajanje vzornih zgledov za vse panoge slovstva, utemeljenje načel za slovstveno delovanje in njega presojanje — to je na kratko pomen „slovstvene dobe Ljubljanskega Zvona“, ki še ni končana.

„Ljublj. Zvon je od začetka pa do današnjega dne določeval pravec našemu hitro se razvijajočemu slovstvu, deloma po načelu exempla trahunt — s svojimi vzornimi poezijami in spisi — deloma pa indirektno — s svojo kritiko. Ta vzvišeni smoter je celo nezavisen od oseb, katerim je njega izvršitev poverjena; brez škode je pretrpel vse izgube, saj so se brzo nadomestile. Zato pa Lj. Zvon lahko zaupljivo zre v bodočnost, niti se mu ni treba bati škodljive konkurence. Konkurentje ga le razbremenjujejo ter mu omogočujejo, da se lahko bolj in bolj omejuje na svojo pravo zadačo.“ — Te besede so pisane leta 1898. (na platn. 1. števil.), a glase se, kakor bi bile pisane danes, pisal jih je nepozvano „vseleten naročnik“ k Zvonovi sedemnajstletnici. Njegova prorokba se je doslej uresničevala in uverjeni smo, da se bo tudi uresničila, ko jo mi postavimo ob sklep te študije kot bonum omen.

„Zvonu“ pa kličemo ob koncu petindvajsetletnice, kakor mu je zaklical ob njenem začetku (1. januarja 1881) Gregorčič:

„Zdaj glas naj tvoj slovesen bo,
zdaj mil naj, zdaj naj resen bo;
a vedno, kakor koli poj —
naj čist in polen glas bo tvoj!“

